ERIC HOBSBAWM

Türkçesi NECATİ DOĞRU

Sosyal İsyancılar

ERIC HOBSBAWM Sosyal İsyancılar

sarmal YAYINEVİ

SARMAL YAYINEVİ
Babıali Cad. Pak Han No:16/4 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 522 45 78 - 512 70 20
Fax: (0212) 522 45 78

Yazarı E. J. Hobsbawm
Türkçesi : Necati Doğru
Birinci Baskı : Temmuz 1973
İkinci Baskı Ağustos 1995

Teknik Hazırlık M. Selim Talay
Kapak İnci Batuk
Dizgi Sevgi Kayıhan
Baskı : Kayhan Matbaası
Cilt Yalçın Mücellithanesi

E.J. HOBSBAWM

SOSYAL İSYANCILAR

Türkçesi: Necati Doğru

İÇİNDEKİLER

Açıklama 7
Sunuş 9
Sosyal eşkiyalık nedir? 11
Kim eşkiya olur? 23
Erdemli eşkiya 33
Öcalıcılar 47
Haydutlar 59
Ekonomik ve politik açıdan eşkiyalık 71
Eşkiyalar ve devrim 85
Ülkücü soyguncular (Expropriators) 97
Simge olarak eşkiyalık 115
Eşkiyalık ve kadın 121
Bibliyografya 125

Açıklama

E. J. Hobsbawm'ın bu incelemesinin orijinal adı olan "Bandit" sözcüğünün sözlük karşılığı: Haydut, eşkiya, yolkesen. Oysa yazar bu sözcükle tarihin belirli dönemlerinde, özellikle kapitalist ekonomiye geçiş dönemlerindeki toplumlarda ortaya çıkan ve çoğu kez politik rol oynayan kanundışı insanlarla ilgili bir genellemeyi yansıtmak istemiştir. Bunun yanı sıra bu insanların ortak özelliklerini göz önünde bulundurarak onların nesnel bir sınıflandırılmasını yapabilmek için de toplumdaki konumları, sınıfsal kökenleri, oynadıkları politik rol, yaşadıkları tarih dönemine göre, bu kanundışı kişileri ayrı ayrı kavramlarla açıklamıştır. Biz bu kavramları dilimize mümkün olduğu kadar aslına uygun ve aynı özellikleri yansıtacak şekilde aktarmaya çalıştık. Bu arada bandits sözcüğüyle yapılmak istenen genellemeyi de arapçadan dilimize giren eşkiya sözcüğüyle karşıladık. Bu sözcük aslında "şaki" kelimesinin bir çoğulu olmakla birlikte yapısı türkçenin çoğul kalıbına uymadığından tekil gibi kullanılmaktadır. Dilin yapısına bir uyum olarak kabul ettiğimiz bu yanlışı bilerek benimsedik ve eşkiya sözcüğünü "lar" ekiyle bir kez daha çoğaltarak incelemede geçen bandits kelimesini eşkiyalar olarak dilimize aktardık. Amacımız kavram kargaşalığı yaratılmaksızın incelemede belirtilen her tip kanundışı insanı aynı açıklıkla dilimize aktarmaktı.

N.D.

Sunuş

İlk elden yapılmış bir araştırma olan sekizinci bölüm hariç kitabın tamamı elde edilmesi oldukça güç olan yayınlanmış belgelere dayanmaktadır. Dilini bilmediğimden okuyamadığım, pek çok ülkede yayınlanmış olan kaynaklar, konuya olan ilgimi bilen arkadaşlarım ve meslektaşlarımca sağlandı. Bu yüzden eşkiyalıkla ilgili referansların çoğunu Bulgaristan. Yunanistan, Macaristan, Rusya, Türkiye, Tunus'dan alınmış ve Latin Amerika, Hindistan, İtalya, İspanya gibi çeşitli ülkeler hakkında İngilizce yazılmış kaynaklar oluşturmaktadır. İngiltere ve ABD'de Robin Hood üzerine seminer düzenleyerek bu kitabın konusu ile ilgili değerli eleştiriler yapan ve bu yüzden beni daha başka kaynaklar aramaya zorlayan dostlara teşekkür etmek isterim. Bir araştırmanın yapılması için bildiğim en iyi yer olan Harward Üniversitesi Kütüphanesi'nden yararlanrnama izin verenlere de ayrıca teşekkür borçluyum Çok sınırlı tuttuğum dipnotlarında, bibliyografyada ve bu girişin sonunda adlarını verdiğim kişilere araştırmanın yapılmasında çok şey borçlu olduğumu belirtirim. Roma'dan Enzo Crea'ya, Paris'ten M. Antoine Tellez'e, Corrientes ve Chaco eşkiyaları hakkında bana bilgi veren Pampa Grande ve Chaco'da polislik yapmış Jose Avalos'a ayrıca teşekkür etmek isterim. Bu bölgedeki eşkiyayı yakından tanımış ve onların izini sürmüş birisi olarak o, üçüncü bölümde geliştirilen bütün analizleri yerinde bulmuştur.

Yöntemle ilgili iki noktaya da kısaca değinmek isterim. Sosyal Eşkiyalığın çağlar boyunca her kıtada şaşılacak kadar birbirine benzeyen olaylar olarak ortaya çıkışını açıklamaya çalıştım. Bu açıklamanın doğruluğu, kitapta incelenmeyen ülkelerde eşkiyalığın ne tip eylemler göstereceğini ve halkın onlar hakkında

neler anlatacağını önceden söyleyebilmesi ile saptanır. Elinizdeki çalışma benim sadece Avrupa kökenli (özellikle İspanyol ve İtalyan) verilere dayanarak hazırladığım "İlkel İsyancılar" adlı ön çalışmanın geliştirilmiş bir şeklidir. Genelleme ne kadar geniş tutulursa bireysel özellikler o kadar gözden kaçar.

Öte yandan çoğunlukla şiirler ve baladlar gibi yanılgıya yol açabilecek tarihi kaynaklardan yararlandım. Eşkiyalıkla ilgili gerçekler söz konusu olduğunda, halk arasında anlatılanlar ve mitler güvenilir kaynaklar olmamakla birlikte, eşkiyanın sosyal çevresiyle ilgili fikir vermeleri bakımından ilginçtirler. Çünkü bu konuda anlatılanların değiştirilmesi için hiçbir sebep yoktur.Yalnız burada karşımıza daha önemli bir sorun çıkar. Eşkiyalık miti gerçek eşkiyalık davranış biçimiyle ne ölçüde uyuşmaktadır. Başka bir deyimle, mitlerdeki eşkiyalık kavramı köylü sınıfının dramında oynadığı sanılan role ne kadar sadıktır?

Arada bir ilişkinin olduğu açıktır. Fakat ben bu ilişkiyi formüle ederken mantık kuralları dışına taşmamış olmayı umut ederim.

Yukardaki gözlemler eşkiyalık konusuna ilgi duymaya başlayan sosyologlarla tarihçilerin dikkatine sunulur. Fakat kitabın tamamı, bu konu üzerinde çalışmış olan Charles Macfarlane'nin şu sözlerle belirttiği görüşlerini paylaşan herkesin zevkle okuyarak yararlanmasını amaçlamaktadır. "Soyguncuların ve eşkiyanın macaraları kadar, herkesi ilgilendiren çok az konu vardır."

Resimlerin elde edilmesinde ve tanınmasında yardımlarını esirgemeyen Sofya'dan Prof. B. Cvetkova, School of Oriental and African Studies'den C. A. Curwen, Mrs Fei-Ling, Blacburn, Richard Rogers ve Mrs Georgina Brückner'e teşekkürü borç bilirim.

Londra, Haziran 1969

E. J. Hobsbawm

Sosyal Eşkiyalık Nedir?

Kederli olduğumuz doğrudur.
Çünkü hep hüküm giydik. Efendiler
kalem kullanır, biz silah; tarlalar
onların, dağlar bizimdir.

Roccamandolfi'den
yaşlı bir eşkiya [1]

Köşe başında mutemedin birini soyan hırsızdan, yöneticiler tarafından haydut diye nitelendirilen örgütlü asi ve gerilla birliklerine kadar, zor kullanarak soygun yapan bir grubun üyesi olan herkes yasalara göre eşkiyadır. Tarihçiler ve toplum bilimciler için eksik bir tanımdır bu. Kitabın amacı halkın gözünde adi suçlulardan çok farklı durumda olan soyguncuları incelemektir, yani köy toplumlarında görülen bireysel ve azınlık isyancılardan söz etmektir. Bu arada köylü asi-eşkiyaların kentlerdeki benzerleri ve köken itibariyle köylü olmadığı gibi, köylülerden yana da olmayan yoksullaşmış orta sınıf kent soyguncuları konu dışı bırakılmıştır. Kent ve kır birbirlerinden çok farklı toplum kesimleridir. Bu nedenle aynı değer ölçüleriyle ele alınmaları mümkün değildir. Köylü eşkiyalar, diğer bütün köylüler gibi, kentlilere güvenmez ve onlardan nefret ederler. Orta tabakadan gelen eşkiyalar ise köylülerle daha iyi kaynaşırlarsa da, bu sosyal sınıfla ilişkileri, ilerde inceleneceği gibi bir hayli karmaşıktır.

Devlet otoritesi ve feodal beylere göre suçlu sayılan sosyal eşkiya gerçekte yasa dışına düşmüş köylüdür. Oysa köylülerin gözünde o, bir kahraman, sınıfının yandaşı, öcalıcı, adaletsizliği düzeltmek için dövüşen biri, belki de onları özgürlüğe kavuşturacak

olan liderdir. Ona hayran olunur, yardım edilir ve desteklenir. Sıradan köylülerle kanundışı isyancı ve soyguncu arasındaki bu ilişki sosyal eşkiyalığa ilginç ve anlamlı bir içerik kazandırır. Aynı ilişki onları kır kesiminde görülen şu iki tip suçludan da ayırır.

a) Yeraltı dünyasının profesyonel gangsterleri ya da serbest çalışan adi hırsızlar. b) Çapulculuğu normal yaşamın bir parçası sayan bedeviler gibi topluluklar. Her iki durumda da saldıran ve saldırıya uğrayan, birbirlerine yabancı ve düşmandır. Yeraltı dünyasının soyguncuları ve çapulcuları köylülere bir av gözüyle bakıp, onların kendilerine düşmanca hisler beslediklerini bilirler. Soyulanlar ise saldırganları sadece ülkenin yasalarına göre değil kendi değer yargılarına göre de suçlu kabul ederler. Sosyal bir eşkiyanın kendi bölgesindeki ve hatta başka bölgelerdeki köylülerin -ama toprak ağalarının değil- ürünlerini yağma etmesi düşünülemez. Bu farklılaşma pratikte pek belirgin değildir. Bir sosyal eşkiya kendi yetiştiği bölgenin sınırlarından çıktığında adi bir hırsız gibi de davranabilir. Gene de aradaki farkı iyi analiz etmek gerekir.

Sosyal eşkiyalık tarihte en yaygın ve en evrensel, toplumsal olaylardan biridir. Tüm sosyal eşkiyalık biçimleri birbiriyle ilişkili iki ya da üç tipte toplanır. Bunlar arasındaki farklılaşmalar yüzeyseldir. Olayın evrenselliğini tayin eden o toplumun kültürel yapısı değil, köy topluluklarının, ister Çin'de, ister Peru'da, ister Sicilya'da ister Ukrayna'da, isterse de Endonezya'da olsun değişmez karakteristiğidir. Sosyal eşkiyalık coğrafik olarak Kuzey ve Güney Amerika'da, Avrupa'da, İslam dünyasında, Güney ve Batı Asya'da hatta Avustralya'da görülür. Toplumsal olarak da kapitalist ve endüstriyel toplum biçimleri ve akrabalık bağlarının çözülerek tarımsal kapitalizme geçiş aşamasında bulunan bütün toplumlarda görülür.

Kabile ve akrabalık bağlarının hakim olduğu toplumlar çapulculuğa yabancı değillerdir. Fakat eşkiyalığı bir toplumsal baş-

kaldırma ve protesto olayı olarak ortaya çıkaran iç tabakalaşmadan yoksundurlar. Bununla bilikte bu toplumlar özellikle yağma ve çapulculuğa yatkın olan avcı ve çoban toplulukları- sınıflaşmaya başladıklarında ya da sınıf çatışmasının varolduğu daha büyük ekonomiler içinde eridiklerinde toplum üyelerinin büyük bir çoğunluğu sosyal eşkiya haline gelebilir. Örneğin Sardunya'da ya da Macaristan Kuncsag'da (Avrupa'da yerleşen Orta Asya'lı göçebelerin en son gruplarından biri olan Kuman'ların bir kolu) olduğu gibi. Bu topluluklarda çapulculuğun ve yağmacılığın hangi noktada sosyal eşkiyalığa dönüştüğünü kesin olarak söylemek zordur. Bu dönüşüm zenginlere, yabancı istilacılara ya da baskı gruplarına direniş, ya da geleneksel düzenini yıkmaya yönelik güçlere karşı çıkış biçiminde kendini gösterebilir. Bütün bu etkenlerin hepsi birden, birbirleriyle ilişkili olarak, eşkiyayı harekete geçirebilir. Bu dönüşümü Sardunya dağlarında 1880'lerden 1930'lara kadar yarım yüzyıl içinde 1-2 nesilde izlemek mümkündür.

Tarihsel gelişmenin zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkan modern tarım sistemlerinin hakim olduğu kapitalist ve sosyalist toplumlarda sosyal eşkiyalık görülmez. Dünyaya sosyal eşkiyalığın evrensel örneği olan Robin Hood'u kazandıran ülkede halk adi eşkiyalar gibi başka türden suçluları sosyal eşkiyalarla özdeşleştirmeye çalışmışsa da 17. yüzyılın başlarından sonra bu ülkede sosyal eşkiya görülmemiştir. Geniş anlamıyla "Modernleşme" yani ekonomik gelişmenin yanı sıra, haberleşme imkanlarının çoğalması ve toplumsal yönetimin yaygınlık kazanması sosyal eşkiyalık da dahil olmak üzere her çeşit eşkiyalığın ve eşkiyalığı oluşturan koşulların ortadan kalkmasına neden olmuştur. Örneğin Çarlık Rusya'sında 18. yüzyılın ortalarına kadar eşkiyalık yaygındı. Aynı yüzyılın sonlarına doğru ise büyük kentlerin yörelerinde kaybolmuş ve 19. yüzyılın ortalarına doğru huzursuzlukların olduğu bölgelere, özellikle azınlık

halkların yaşadığı yörelere kaymıştır. Hükümetin eşkiyalığa karşı giriştiği hareket 1861 yılında köleliliğin kaldırılmasıyla kesin sonuca ulaştı.

Bunun dışında sosyal eşkiyalık tarım esasına dayanan ve halkın çoğunluğunu, toprak ağaları, hukukçular, yöneticiler ve bankalar tarafından sömürülüp baskı gören köylülerle, ırgatların oluşturduğu toplumlarda görülür. Sosyal eşkiyalık bu kitapta ele alınan üç biçimden biri ya da öteki olarak ortaya çıkar. Bunlar erdemli eşkiyalar (Noble robber) ya da Robin Hood, kitapta haydut (Haiduk) diye adlandırılan ilkel direnme ya da gerilla grupları ve terör yaratan öcalıcılardır (Avengers)(*).

Sosyal eşkiyalığın yaygınlık derecesini söylemek güçtür. Elimizde konuyla ilgili olarak bol miktarda kaynak olmasına rağmen, belli dönemlerde eşkiya grupları sayılarının tahminini yapmak, farklı dönemlerde bu sayılarda değişiklik olup olmadığını araştırmak kolay değildir. Fakat sayılarının fazla olmadığı sanılmaktadır. 1948 iç savaşında Kolombiya'nın en fazla zarar gören kesiminde, 40 kadar silahlı köylü grubu etkindi. Bunlar arasında 10 ya da 20 kadar hırsız grubunun da bulunduğunu hesaplarsak bu sayı, 6 ile 7 bin kişinin yaşadığı 166 yerleşme alanını kapsayan 23.000 km^2'lik bir bölgeye 400-800 eşkiyanın düştüğünü gösterir[2]. XX. yüzyılın başlarında Makedonya'da bu oran daha da fazlaydı. Örneğin bir milyonluk bir yerleşme alanına çok daha fazla sayıda eşkiya grubu düşmekteydi. Fakat bunların çoğunluğu çeşitli hükümetler tarafından örgütleniyor ve paraca destekleniyordu.

(*) Güney Asya'da kastlara bölünmüş Hindu topluluklarının bir ayrılığı olduğu söylenebilir. Buralarda, toplumun diğer kesimlerinde olduğu gibi, kapalı ekonomi esasına dayanan kastlar ve komünler oluşturmak üzere sosyal eşkiyalık yerini soygunculuğa bırakır. Bununla birlikte ilerde görülebileceği gibi bu bölgede dacoit adı verilen bir çeşit sosyal eşkiyalık da görülür.

Ayrıca bunlar bu bölgede kendiliğinden ortaya çıkan eşkiya hareketlerinden çok daha farklı nitelikteydiler. Gene de sayılarının bin-ikibinden fazla olduğu şüphelidir[3] Kır kesimindeki nüfusun % 0,l'ini oluşturduklarını söylemek doğru bir tahmin değildir. Bu oran bölgelere bağlı olarak değişiklikler gösterebilir.Değişikliğin nedeni kısmen coğrafik koşullara kısmen teknolojik gelişmeye ve kısmen de toplumsal ve ekonomik yapıya bağlıdır.

Eşkiyaların dağlar, yüksek ovalar, ormanlar ve dar geçitli engebeli yöreler gibi ırak ve ulaşılmaz bölgelerde görüldüğü, endüstrileşme öncesinin gelişmemiş yollarında kol gezdiği bilinen bir gerçektir. Düzgün ve modern yolların yapımı çoğunlukla eşkiyalığın fark edilir ölçüde azalmasına yol açar. Yönetimin bozuk ve yetersiz olması eşkiyanın işine yarar. l9. yüzyılda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun eşkiya sorununu yıkılmaya yüz tutan ve merkezi otoritesi zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu'ndan daha başarılı bir şekilde halletmesi bir rastlantı değildir. Aynı şekilde Orta Almanya'nın ve İngilizlerle çeşitli prenslikler arasında paylaşılmış Hindistan'ın bazı bölgeleri sonu gelmez eşkiya problemleriyle yüz yüzeydi. Bölge yöneticilerinin yerli halktan olduğu ve bir takım yerel karmaşık sorunlarla haşır neşir bulunduğu bölgeler soyguna en elverişli yerlerdir. Böyle yerlerde soygunu yapan kimse bir kaç kilometre uzaklaşarak izini kaybettirebilir. Ve yöneticilerinin başkalarının topraklarında olup bitenle ilgilenmediği bir başka bölgeye geçerek kurtulabilir. Tarihçiler, örneğin Rusya için, eşkiyalığın sık görüldüğü bölgelerin listesini çıkarmışlardır[4].

Gene de bütün bu faktörler eşkiyalıktaki bölgesel farklılıkları ve Çin İmparatorluğu ceza hukukunun Szechuan, Honan, Anhwie, Hupeh, Shansi, Kiangsu ve Shantung gibi, eşkiyalığın görüldüğü iller ile diğer bölgeler için farklı olmasının nedenini açıklayamaz.[5]

Elverişli koşulların bulunmasına rağmen Peru'nun bazı bölgelerinde eşkiyalığın görülmemesi nedendir? Bunu tarihçiler şöyle açıklamaktadırlar; çünkü buralarda toprak ağaları, aracılar,

tefeciler, su kaynaklarını kayıtsız şartsız ellerinde tutan efendiler yoktur[6]. Başka bir deyimle köylülerin çelişkisi azdır. Tersine Kuzey Java'nın Bantam bölgesi 19. yüzyılda yalnız eşkiyalığın değil aynı zamanda isyancıların da sürekli görüldüğü bir merkez haline gelmişti. Dikkatle yapılan bölgesel araştırmalar eşkiyalık olaylarının neden aynı ülkenin bir bölgesinde yaygın, diğer bölgesinde ender olduğunu gösterebilir. Detaylı tarihsel araştırmalar ise eşkiyalık olaylarının belli tarihlerde gösterdiği azalma ve çoğalmaları açıklayabilir. Gene de aşağıdaki genellemeleri yapmak yanlış olmayacaktır.

Eşkiyalık ekonomik krizin görüldüğü ve halkın çok yoksul düştüğü dönemlerde yaygınlaşır. Fernand Braudel'in işaret ettiği gibi 16. yüzyılın sonlarında Akdeniz'de eşkiyalığın olağanüstü artışı, bu dönemde köylülerin hayat şartlarının olağanüstü kötü olmasından ileri gelmekteydi. Hindistan'ın Uttar Pradesh bölgesinde avcı kabileler ve hırsızlar 1883'deki büyük kıtlık yıllarına kadar hiç yol kesip soygun yapmamışlardı[7] Daha 1960'larda Sardunya yaylalarında eşkiyalık her yıl çobanların kiraladıkları otlakların kirasını ödeme zamanı gelince en yüksek noktasına ulaşmaktaydı. Bütün bu varsayımlar ispat edilmek için beklemektedirler. Tarihsel açıdan bakıldığında önemli değişimleri belirleyen krizlerle geçici krizler arasındaki farkı saptamak, bu konuda yararlı olacaktır. Geçmişte kır ekonomisinin hakim olduğu bütün topluluklarda belli zamanlarda ortaya çıkan kıtlık, ürünün kesat olması ve öteki afetler köylülerin alışkın olduğu olaylardı. Gene zaman zaman ortaya çıkan savaş, ülkenin istilası ve yönetimin bozulması gibi beklenmedik olaylar da köylülerce kanıksanmıştı. Bütün bu olaylar eşkiyalığın bir ya da diğer türünün yaygınlaşmasına yol açıyordu.

Felaketler geçiciydi fakat politik yapının çözülmesi ve savaşlar muhtemelen arkalarında çapulcuları ve gözü dönmüş haydutları da bırakırdı. Devrim sonrası Fransa'sı bile 1790'larda Rhinland'da varlığını sürdüren eşkiyalığı ortadan kaldırmak için birkaç yıl uğ-

raştı. Öte yandan otuz yıl savaşlarının yarattığı toplumsal çöküntü Almanya'da bir yüzyıl daha varolan bir soyguncular ağı bıraktı. Bütün bunlara rağmen kır kesiminde bu tip tedirginliklerden sonra eşkiyalık olayları normal yörüngesine oturur.

Eşkiyalık salgını, coğrafik benzetmelerle konuşursak, deprem ve sel gibi geçici olmayıp, buzul devrinde buzulların çoğalması gibi uzun vadeli, toprak aşınması gibi değişmez bir görünüm aldığı zaman durum büsbütün farklıdır. Bu koşullarda eşkiyalık salgını açlıktan ölmektense ihtiyaçlarını silah zoruyla elde eden güçlü kuvvetli adamlar topluluğunun çoğalmasından daha da öte bir olguyu ifade eder. Böyle durumlarda eşkiyalar toplum düzeninin bozuluşunu, yeni sınıf ve tabakaların ortaya çıkışını, tüm toplum üyelerinin eski yaşam biçiminin yok edilmesine karşı gösterdikleri direnci yansıtırlar. Ya da Çin tarihinde görüldüğü gibi "Tanrı buyruğu" inancı gelenceğinin yıkılmasını dış faktörlere dayanmayan fakat uzun bir devrin kapanmasını belirleyen bir çöküntüyü, bir düzenin çöküşünü ve yeni bir düzenin kuruluşunu yansıtır. Böyle zamanlarda eşkiyalık köylü devrimleri gibi büyük toplumsal hareketlerin bir destekçisi bir habericisi olabilir. Ya da sosyal eşkiya olmak özelliğini yitirerek yeni toplumsal ve politik koşullara uyum gösterebilir. Geçen iki yüzyılda olduğu gibi, prekapitalist ekonomiden kapitalist ekonomiye geçiş, eşkiyalığı bağrında taşıyan tarım toplumunu ortadan kaldırabilir. Ve bu kitabın konusu olan eşkiyalık tarihinin sonunu ilan eder. 16. ve 18. yüzyıllar sosyal eşkiyalığın Avrupa'da, 19. ve 20. yüzyıllar ise bütün dünyada yaygın olduğu dönemlerdi. Bugün ise birkaç bölge hariç ortadan kalkmıştır.

Avrupa'da her iki Dünya Savaşı ve devrimin eşkiyalığı birçok bölgede yeniden canlandırmasına rağmen sadece Sardunya'nın yüksek yaylalarında görülmektedir. Oysa bir yüzyıl önce onun klasik ülkesi olan Güney İtalya'da 1861-1865 yılları arasındaki büyük köylü ayaklanmaları ve gerilla savaşları döneminde

en yüksek noktasına ulaşmıştı. Eşkiyalığın diğer bir klasik ülkesi olan İspanya'da ise 19. yüzyıl başlarının seyyahları eşkiya hücumlarına alışkındı. Bernard Shaw'ın İnsan ve Üstüninsan'ındaki (Man and Süperman) Edwerdian çağında, turistler için beklenilen bir tehlike olduğu halde yavaş yavaş gerilemekteydi. Francisco Rios (El Pernalcs) o zaman Andalusia'nın mitleşmiş en son eşkiyasıydı. Yunanistan ve Balkanlar'da çok yakın zaman öncesine kadar görülmekteydi. 20. yüzyılın ilk 25 yılında doruğuna ulaştığı Kuzeydoğu Brezilya'da, 1940 yılında ortadan kalkmıştı. Bugün doğu ve güney Asya, Latin Amerika'nın bir ya da iki bölgesinde eski tip sosyal eşkiyalık görülebilir. Afrika'da Sahra'nın güneyindeki bölgelerde geçmişte olduğundan daha geniş ölçüde ortaya çıkması beklenebilir. Günümüz dünyası sosyal eşkiyalığı ortadan kaldırdı. Fakat ilkel başkaldırışın ve suçun kendine özgü yeni biçimlerini yarattı.

Toplum yapısının başka bir yapıya dönüşmesinde sosyal eşkiyalığın oynadığı rol nedir? Bireysel olarak eşkiyalar, değil devrimci, politik ya da sosyal isyancı bile olamazlar. Birer köylü olarak boyun eğmeyi reddeder ve bu yüzden de köylülüğün dışına çıkmış olurlar. Daha yalın bir anlatımla toplumun gidişine ayak uyduramayıp, kanun dışına ve suça itilen insanlardır. Bütünüyle ele alındığında eşkiyalığın etkisi gerginlik, ekonomik kriz, kıtlık, salgın hastalık ve savaş gibi toplumu tedirgin eden olaylardan daha belirgindir. Öte yandan eşkiyalık, köy toplumu için bir kurtuluş değil belirli koşullarda toplumdan kaçmanın bir biçimidir. Bireysel boyun eğmeyi reddetmelerinin dışında eşkiyalar öteki köylülerden farklı bir düşünce yapısına sahip değillerdir. Toplumsal ve politik örgütlenme için yeni görüşler ortaya atmaları beklenen peygamberler ya da teorisyenler değil, salt eylemcidirler. Kendilerine güvenli, sağlam karakterli ve lider görevini yerine getirebilecek askeri yetenekleri olan insanlardır. Görevleri, izlenecek

yolu keşfetmek değil işaret etmektir. 1860'larda Crocco ve Nanco* gibi Güney İtalya'nın birçok eşkiya reisi dövüştükleri subayların hayranlığını kazanarak bir general kadar yetenekli olduklarını gösterdiler. Bununla birlikte eşkiyalar tarafından başlatılan büyük köylü ayaklanmalarının hiçbir aşamasında eşkiya liderleri kendilerini izleyenlere toprak işgallerini önermemişlerdir. Hatta kimi zaman bugün "tarım reformu" diye adlandırılan şeyin bile ne olduğunu anlamaktan aciz durumdaydılar.

Sosyal eşkiyaların "bir programı" olduğu kabul edilse bile bu mevcut düzenin restore edilmesi ya da korunması anlamını taşır. Onlar yanlışları düzeltirler, adaletsizliği önlemeyi ve adaletsizliğin acısını çıkarmayı kendilerine amaç edinirler. Bunu yaparken de insanla insan, zenginle fakir, kuvvetliyle zayıf arasına daha genel bir adalet kriteri koyarlar. Bu kritere göre geleneksel olarak kabul edileni aşmamak üzere zengin fakiri sömürebilir. Ahlak ve toplumsal kaidelerin dışına çıkmamak üzere kuvvetli zayıfı ezebilir. Feodal beylerin ortadan kalkmasını talep etmedikleri gibi kölelerinin eşlerine göz diken lordlara da karşı değillerdir. Yalnızca, kölesinin karısına sahip çıkan bir beyin piçlerini terbiye etmesi talebine bulunurlar. Bu anlamda sosyal eşkiyalar, devrimci değil reformisttirler.

İster devrimci ister reformist olsun eşkiyalık tek başına toplumsal bir hareketi yönetmez. Köylülerin Robin Hood'a kendi yandaşları olduğu ve kendilerini daha ileri eylemlere ittiği için hayran oluşları gibi eşkiyalık kimi zaman toplumsal hareketlerin bir uya-

---

* Irgat olan Crocco-Carmine Donatelli-Bourbon ordusuna katıldı. Bir kargaşalıkta silah arkadaşlarından birini öldürdü. Askerden kaçarak 10 yıl kadar kanun kaçağı olarak yaşadı. 1860'larda affedilmek umuduyla liberal ayaklanmalara katıldı. Sonunda Bourbonlar'ın tarafını tutan gerillaların lideri haline geldi. Daha sonra Papa'ya sığındı. Fakat İtalya Hükümetine iade edilerek müebbet hapse mahkum edildi. Yıllar sonra hapisteyken ilginç otobiyografisini yazdı. Ninco Nanco (Giuseppe Nicola Summa) Aviglianolu bir ırgattı. 1860 Garibaldi hareketi sırasında hapisten kaçtı ve Crocco gibi gerilla birliklerine subay oldu. 1864'de öldürüldü.

rıcısı olabilir. Öte yandan köylünün en döğüşken ve en gözü pek kesiminde eşkiyalığın kurumlaşması, gerçek toplumsal hareketin yerine geçerek diğer mücadele güçlerinin gelişmesini engeller. Pratikte böyle bir durumun olup olmadığı kesinlikle gözlenmemiş olmakla birlikte bazı deliller olabileceğini kanıtlamaktadır. Örneğin Peru'da tarım sorunlarının başka bölgelerdeki kadar zorlayıcı olduğu Huanucox ve Apurimac bölgelerinde toprak reformunun yapılması için köylülerden gelen baskı son derecede zayıftı. (Hâlâ da öyle) Söz konusu bölgelerde köklü bir eşkiyalık ve hayvan hırsızlığı geleneğinin süregeldiği görülmektedir. Fakat kesin yargıya varmadan önce bu sorunun da, eşkiyalığın diğer pek çok yönü gibi, derinlemesine araştırılması gerekmektedir.

Eşkiyanın ve onun içinden geldiği köylü sınıfının, zorlu olmakla birlikte iddiasız olan bu toplumsal karşı çıkışını iki şey gerçek devrimci harekete dönüştürebilir. Bunlardan ilki, gelenceksel düzenin kendisini yıkmaya yönelik güçlere karşı giriştiği hareketin öncüsü ve sembolü haline gelmesidir. Başkalarının yeniliğe karşı reaksiyon olarak nitelendirdiği bir biçimde bile ortaya çıksa, toplumsal bir hareket, gene de devrimci sayılır. Örneğin kral, papa ve İsa adına döğüşen Napoli eşkiyaları, köylüleri gibi, devrimciydiler. -1860'larda ileri gelen bir eşkiya lideri Bourbon taraftarı olduğunu iddia eden tutsak bir avukata "sen eğitim görmüş bir adam, bir avukatsın. Gerçekten bizim Français II için mi kelleyi koltuğa aldığımızı sanıyorsun?"* demiştir[8] Onlar Bourbon krallığının gerçekleşmesi için değil -zaten birçoğu birkaç ay önce Garibaldi'nin emrinde kralı devirmek için çarpışmışlardı- kral ve kilise kavramlarıyla simgeleşen eski düzen özlemi için ayaklanmışlardı. Politik anlamda eşkiyalar eski düzenden yana olan devrimcilerdir.

---

* Cipriana La gala okuması yazması olmayan Nola'lı bir tacir, 1855'de soygunculuk yüzünden mahkum oldu. 1860'da mapushaneden kaçtı, tipik bir köylü eşkiyası değildir.

Eşkiyayı devrimci yapan öteki neden köy toplumunun kendi içinde saklıdır. Sömürüyü, baskıyı ve bağımlı olmayı insan hayatının bir biçimi olarak kabul edenler bile bunlarsız bir dünya, kötülüklerden arınmış, içinde özgür ve kardeşçe yaşanan adil bir dünya özlemini çekerler. Böylesine bir özlem, birçok toplumda binlerce yıl süren bir rüyadır. Bir gün adil bir imparatorun çıkarak onları kurtaracağına ve her şeyin düzeleceğine inanırlar. Gerçekte mevcut toplum yapısının bütünüyle çöküp harabeye döndüğü ve küçük umut ışıklarının güneş ışığına dönüştüğü zaman, onların bin yıldır özlemini çektiği dakikalar gelmiş olacaktır.

Böyle dakikalarda herkes gibi eşkiyalar da bir tarafa savrulur. Çünkü onlar da halkla aynı kanı taşımıyorlar mı? Evsizliğin, tehlikenin ve hatta ölümün bedelini ödeyen insanlara orman hayatının özgürlük, eşitlik ve kardeşlik getirdiğini gösteren onlar değil mi? (Bir sosyolog, Brezilya eşkiyalarını kardeşlik esasına dayanan cemiyetlere benzetmiştir. Ve gözlemciler eşkiyalar arasındaki eşkiyalık kavramıyla hiç bağdaşmayan dürüst ilişkileri gördüklerinde hayrete düşmüşlerdir)[9]

Sosyal eşkiyalığın büyük köylü devrimlerinde köylülerin yanında yer alması ve onu hızlandırması ilgi çekicidir. Eşkiyalık geleneğinin süregeldiği Andalusia (İspanya) bölgesi eşkiyaların etkinliğini yitirmesinden 10-20 yıl sonra bile kır anarşisinin hüküm sürdüğü bir bölge oldu. *Cangaçeiroların* (Brezilya eşkiyası) klasik vatanı olan Kuzeydoğu Brezilya'nın Sertâo bölgesi* aynı zamanda büyük köylü liderleri olan *santoların* da vatanıydı.

Bu bölgelerde köylü liderleri ve eşkiyalar birlikte ortaya çıktılar, fakat köylü liderleri daha çok ün kazandı. Ünlü eşkiya Lampiao'nun kahramanlıklarını anlatan baladların biri şöyle der:

Ant içerim dünyada
Saymayacağım kimseyi

* Güneybatı Brezilya'nın nüfusça yoğun olan sınır bölgeleri.

Peder Çiçero'dan başka

Ve her şeyin öcünü alacağıma.[10]

İlerde görüleceği gibi Lampiao'ya halkın saygı göstermesinde Juazeiro mesihi Peder Çiçero'nun payı büyüktür.

Devrim ve reformun en ilkel biçimi olan sosyal eşkiyalık ve iyi günlerin geleceğine olan inanç tarihsel olarak bir arada yürür. Ve beklenilen an geldiğinde sıkıntılı dönemlerde sayıları iyice artan eşkiya grupları ve umutlar kendiliğinden yön değiştirir. Java'da olduğu gibi eşkiyalar, evleri ve tarlaları bırakarak umutlarını gerçekleştirmek için harekete geçen köylü yığınların arasına karışabilirler. 1861'de olduğu gibi köylü ordularında görev alabilirler. Ve 1860'da Crocco gibi eşkiyalığı bırakıp devrimin birer neferi haline gelebilirler.

Eşkiyalık büyük bir hareketin içinde yer aldığı zaman toplumun yapısını değiştirecek olan gücün bir parçası haline gelebilir. Sosyal eşkiyaların görüş açıları köylülerinki gibi dar ve sınırlı olduğundan onların tarihe mal olmaları umut ettikleri gibi olmayabilir. Fakat bu, eşkiyalığı tarihsel bir olgu olmaktan uzaklaştırmaz. Ve bu da yaşanmış olan büyük toplumsal devrimlerde onların gerçek katkısının ne kadar olduğunu araştırmaya değer.

Kim Eşkiya Olur?

Bulgaristan'da sadece çobanlar,
sürü sahipleri ve haydutlar
özgürdür.

Panayot Hitow[1]

Eşkiyalık özgürlüktür. Oysa köy toplumlarında ancak çok az kişi özgür olabilir. Bu toplumlarda yaşayan insanların birçoğu, biri ötekini güçlendiren iki şeye, toprak ağalarına ve toprağa, adeta çift zincirle bağlanmış gibidirler. Çünkü köylüleri egemen sınıfın ve zor şartların kölesi yapan yoksulluklarından çok hareketsizlikleridir. Köylüler ağaçlar ya da belli bir dönemden sonra dibe yapışarak varlığını sürdüren bazı deniz hayvanları gibi toprağa bağlıdırlar. Bir köylü evlendiği zaman artık bağlanmış demektir. Tarlalar ekilmek biçilmek ister. Hatta isyancı köylüler bile hasat zamanı tarlalarının başına dönmek zorundadırlar. Bostan çitleri her yıl onarılmak ister. Karısı ve çocuklarının nafakasını çıkartmak zorunluğu köylüyü toprağa bağlı kalmaya zorlar. Tarım hayatının fasit dairesinden onu ancak göç etmeye karar vermesi ya da güzel günlerin geleceğine olan inancı kurtarabilir. Fakat göçetse bile köylü, köylü kaldığı sürece sonunda bir yere yerleşmek zorundadır. Tarlada çapa yaparken kamburlaşan köylünün sırtına onun sosyal hayatı kambur üstüne kambur yükler.

Bütün bunlar eşkiya sayısının çoğalmasını önemli ölçüde sınırlar. Orta yaşta bir köylünün eşkiya olması imkansız değil ama oldukça zordur. Soyguncuların ve toprakla uğraşanların hayatı birbirlerine benzer. İlkbahar ve yaz aylarında işleri başlarından aşkındır. Fakat kurak ve karlı geçen mevsimlerde ıniskince har-

cayacak vakitleri boldur. Bununla birlikte gelirlerinin belirli bir kısmını soygunlardan sağlayan topluluklar ganimeti tarıma yatırmak zorundadırlar. 19. yüzyılın ilk yıllarında Midnapur (Bengal)'de yaşayan *Chuars** kabilesi gibi topluluklarda eşkiyalığa ancak işin olmadığı mevsimlerde başlanır ya da soygun partileri arkada tarımsal işleri görecek yeteri kadar adam bırakılarak düzenlenirdi. Bu nedenle eşkiyalığın sosyal yapısını anlamak için öncelikle köy topluluklarının hareketli kesimlerini incelemeliyiz.

Eşkiyalığı ortaya çıkaran koşulların ilki ve belki de en önemlisi kır ekonomisinin yapısı, çok az işgücü talep eden ya da eli iş tutan insanına uğraş alanı veremeycek kadar yoksul olan kırsal çevre; başka bir deyimle kırın kendilerini besleyemediği nüfus fazlasıdır. Kır ekonomisi, dağlık bölgeler ve kıraç topraklar sürekli olarak böyle bir nüfus fazlası oluştururlar. Bu fazlalık geleneksel kır toplumlarında kendine özgü bir takım çıkış yolları bulacaktır. Alpler ve Cezayir'deki Kabyle dağlarında olduğu gibi mevsimlik göçler, İsviçre, Arnavutluk, Korsika ve Napoli'de olduğu gibi askere yazılma, soygunculuk ve eşkiyalık bu tip çıkış yollarıdır. Senenin büyük bir kısmında işsiz kalan tarım proletaryası kolay harekete geçirilebilir. Oysa köylüler böyle değildir. 1863'de Cantanzoro (İtalya) mahkemesi önüne çıkarılan 328 eşkiya (veya kır gerillası) ya da isyancıdan 201'i ırgat, 4'ü çiftiçi, 24'ü zanaatkar ve sadece 51'i köylüydü.[2] Böyle toplum biçimlerinde kırsal ekonomiyle, hiç değilse bir süre için, bütün bağlarını kopardığı gibi kendisine başka gelir kaynağı aramak zorunda olan pek çok insan vardır. Doğal olarak bu insanlardan birçoğu eşkiyalığı seçecektir. Bu nedenledir ki kırlar ve dağlık bölgeler böyle kanunsuzlukların yatağıdır.

Gene de bu bölgelerde yaşayan herkesin kanun kaçağı olması gerekmez. Fakat her zaman toplumsal durumları özgür hareket et-

*Midnapur'daki tropik orman bölgesinde tarımla geçinen soyguncu kabile.

meye uygun olan gruplar çıkar. Bu grupların başlıcaları aile sorumluluğu omuzlarına yüklenmemiş genç erkeklerden oluşmuştur. (Tek taraflı boşanmanın olduğu ülkelerde boşanma ve yeniden evlenme arasında geçen geçici bir özgürlük dönemi olabilir. Fakat bu ancak küçük çocukların ya da bakıma muhtaç diğer akrabaların olmayışıyla mümkün olabilir.) Köy topluluklarında gençlik, bağımsızlığın ve isyanın potansiyelini oluşturur. Genç insanlar, genellikle gruplar halinde, bir işten diğer işe geçebilir, avare dolaşıp kavga edebilirler. Macar ovalarının Szêgeny lêgeny'leri (Gariban gençleri) böyle bir potansiyele sahip eşkiyalardı. Zararsız olup sadece birkaç at çalmak için uğraşan bu delikanlıların 20-30 tanesi bir araya gelerek tenha bir yerde karargah kurdukları zaman kolaylıkla eşkiya olabiliyorlardı. Çin eşkiyalarının çoğunluğunu özellikle fakir köylerin delikanlıları oluşturmaktaydı. Elde bulunan bütün kanıtlar eşkiya prototipinin bir genç adam olduğunu gösterir yöndedir. 1860'larda Basilicata dağında (Güney İtalya'da) kolgezen eşkiyaların 2/3sinin yaşı 25'in altındaydı. Lambuyeque'da (Peru) 59 eşkiyadan 49'u bekardı[3] Andalusia'nın (İspanya) efsaneleşen eşkiyası Diego Corrientes öldüğü zaman 24, Slovakyalı Janosik ise 25 yaşındaydı. Kuzey Batı Brezilya'nın büyük Cangaçeirosu Lampiâo 17 ile 20 yaş arasında, Carmen'in Don Jose'si ise 18 yaşında eşkiyalığa başlamışlardı. Yazarlar iyi gözlemcilerdir. Eşkiyalığı konu alan bir Türk romanının kahramanı olan İnce Memet Toros Dağlarına çiçeği burnunda bir delikanlıyken çıkmıştı.

Eşkiyayı ortaya çıkaran koşulların ikinci onun kır toplumuyla bütünleşmemiş olması ve bu yüzden de toplum ve kanun dışına itilmesidir. Çarlık Rusya'sının nüfus bakımından seyrek yolsuz ovalarında canlanan Rasboinikiler (eşkiyalar) bu tip toplum dışı insanlardan oluşmuştu. Hükümetin, toprak ağalığının ve köleliğin henüz ulaşmadığı güneyin ve doğunun geniş ovalarına göç eden bu insanlar sonradan Zemlya i Volya (Toprak ve Özgürlük) diye

sembolleştirilen güzel günlerin bilinçli arayıcısı olmuşlardı. Bunlardan bazıları o güzel günlere hiç ulaşamadı ve hayatlarını bu yolda tüketti. Böylece toplumda belli bir yeri olmayan papaz çocukları gibi efendisini bırakıp kaçan köleler, fakirleşmiş insanlar, kanun kaçakları ya da hapishaneden, ilahiyat okullarından, donanmadan, ordudan kaçanlar ya eşkiya grupları oluşturdular yahut mevcut gruplara karıştılar. Bu gruplar Cossacklar ya da azınlıklar gibi sınır boylarında yaşayan özgür köylülerden çıkabiliyordu. (Cossacklar için beşinci bölüme bakın).

Bu kanun kaçakları arasında askerler ve eski din adamları önemli bir rol oynadılar. Çara göre insanları askere almak için iyi bir sebep vardı. Askere kaydolanların akrabaları onları köyün dışına kadar dini ayinlerle uğurlarlardı. Fakat bu insanlar askerden efendisiz ve topraksız olarak geri dönerler ve mevcut toplumsal tabakalaşma için tehlikeli bir kuvvet haline gelirlerdi. Asker kaçakları gibi eski din adamları da eşkiyalık için elverişli unsurlar olmuşlardı. 1860 sonraları Güney İtalya'nın eski eşkiya liderleri, Bourbon ordusundan kaçmış askerler ve topraksız köylülerdi. Bazı bölgelerde bu dönüşüm gerçekten normaldi. 1929'da ilerici bir Bolivyalı eskiden yaşadığı bölgeye geri dönüp bölgedeki eşkiyaların lideri durumuna gelen eski bir din adamına neden bir eğitimci gibi davranmayıp, aylak aylak dolaştığını sormuştu[4]. Bu güzel fakat havada bir soruydu. Eski bir din adamı olan lider, eğitimci ve köyün ileri geleni olarak hareket edebilir ve bütün gerçek devrimci rejimler ordularını bu amaç için insan yetiştiren okul haline getirebilirler. Fakat feodal Bolivya'da bunun böyle olmasını kim bekleyebilirdi.

Çok az kişinin dışında, geri dönmüş askerlerin tamamı köy ekonomisinin bütünüyle dışında kalırlar. Bununla birlikte kır ekonomisi günlük çalışma düzeni dışında da bazı iş alanları ve hemen yürürlüğe giren toplumsal bir denetim sistemi yaratır. Yazın yüksek ovalarda dolaşan sürü çobanları ve geniş ovalarda

yarı göçebe hayat sürdüren insanlar vardır. Ayrıca silahlı adamlar, üretime aktif katkısı olmayan kır bekçileri, davar tüccarları, arabacılar, kaçakçılar, saz şairleri ve bu çeşit diğer işleri yürüten insanlarda görülür. Aralarında toprak ağaları ve çiftçilerin girmediği, dağlarda yaşayan bu insanlar gördüklerinden ve yaptıkları işlerden kimseye söz etmezler. Yalnız eşkiyalarla karşılaşan çobanların kafasında eşkiya olup olmamak gibi bir soru belirebilir.

Buraya kadar eşkiyalığı oluşturan nedenleri toplu olarak ele aldık. Yani kır kesiminde yaşayan insanları belirli sosyal kategorilere ayırdık. Hangi kategorideki insanların eşkiya olma şansının daha yüksek olduğunu tesbit etmeye çalıştık. Şüphesiz bu sınıflama, bizi kısa, yaklaşık ve yanlış olmayan genellemelere götüreceğinden önemlidir. Şöyle ki, dağlık bölgelerdeki eşkiya birliklerinin karakteristiği genç çobanları, topraksız köylüleri ve eski askerleri kapsamına almasıdır. Eşkiya birliklerinde evli ve çocukları olan insanlarla zanaatkarlara pek rastlanmaz. Bu tip genellemeler şüphesiz soruna ayrıntılı bir cevap getirmeyecektir. Gene de araştırma alanımızın önemli bir kısmını kaplarlar. Örneğin elimizde bulunan kaynaklara göre 1860'larda Güney İtalya eşkiya liderlerinin 28'i çobanlardan, eski askerlerden, topraksız köylülerden ve kır bekçilerinden ve yalnızca 5'i de öteki mesleklerden gelmekteydi[5] Gene de bireysel ve gönüllü üyelerden oluşmuş başka bir eşkiyalık kategorisi de vardır. Bu kategoride yer alanlar kolaylıkla baş eğmeyen ve köylülüğün pasif toplumsal rolünü kabul etmeyen insanlar olup, inatçı, serkeş ve bireysel isyancılardır. Kendilerini "saygıdeğer" ilan ederler.

Geleneksel köy toplumu içinde bu insanlar çoğunlukta olmayabilir ama onlardan birkaçına her zaman rastlamak mümkündür. Bunlar adaletsizlikle ya da baskıyla karşılaştıklarında kolaylıkla baş eğmeyip direnen ve kanundışına düşen insanlardır. Baskılara bu tip karşı çıkış aslında "erdemli eşkiyalığın" (Noble Robber) başlangıcıdır. Toprak ağaları ve onların adamlarının köy

kızlarına istediğini yapabileceği bir toplumda ırzına geçilmiş kız kardeşinin şerefini kurtarmayı amaçlayan Pancho Villa öteki köylülerden şüphesiz farklı olacaktır. Bunlar haklarını başkaldırarak ve dövüşerek herkese, hatta diğer köylülere bile kabul ettiren kimselerdir. Bunu yaparken de ortaçağ sosyal tabakalaşmasının en üst katında bulunan ve dövüşme imtiyazını elinde bulunduran feodal beylerden bu imtiyazı zorla alırlar. Aralarında gözü pek olup, cesaretlerini köylülere silah taşımak yasak olduğu halde gürz, topuz ve silah taşıyarak, kabadayılık yaparak, sefil kıyafetlerle dolaşarak ilan edenler de vardır. Eski bir Çin köyünde bir kabadayı domuz kuyruğundan yapılmış ucu başının etrafında ve ensesinde dolanan bir şapka ve alçak ökçeli ayakkabılar giyerdi. Pantalonunun yırtmaçları yürürken açıldıkça içinden pahalı kumaştan yapılmış astarı görünürdü. Ayrıca bu kabadayıların sırf kabadayılık olsun diye köydeki yöneticiyi kızdırdıkları söylenmektedir.

Giysileri bugünkü Western filmlerindeki kovboyların giysilerine benzeyen Meksika'nın sürü çobanları *vaqueiro*'lar, Güney Amerika ovalarının *gaucho ve Illaneros*'ları, Macaristan'ın *betyar*'ları,* İspanya'daki *pustza, majos* ve *flamencos* **lar Batı Dünyasının böyle başkaldıran tipleriydi.

Kabadayılığı sembolleştiren giyim tarzlarına verilebilecek en güzel örneklerden biri de Balkanlar'daki haydut ya da *klept*'lerin altın ve gümüş işlemeli giysileridir. Çünkü değişmenin ağır olduğu geleneksel toplumlarda yoksullar dış görünüşleriyle hemen ayırdedilebilir. Kır kabadayılarının giyiniş tarzları "bu adam tekin değildir" çağrışımını yapar.

Kendilerini "saygıdeğer" ilan eden bu adamlar öyle birden bire eşkiya, hele sosyal eşkiya hiç olmazlar. Köylülerin arasından siv-

---

* Gaucho, Illanero, bètyar kovboy anlamına gelen üç kelime.

** Majo ve Flamenco 18. yüzyıl İspanyol sözcüklerinde yiğit adamlar anlamına gelir. Kendilerine özgü giyim tarzları olduğu söylenir.

rilerek feodal beyin kahyası, muhafızı ya da askeri olabilirler. (Bu icazetli eşkiya olmaları anlamına gelir.) Bunlar işlerini yoluna koyup Sicilya'nın *mafiosisi* gibi, kırın, astığı astık zengini haline gelebirler. Ya da ezilenlerin adlarına türküler dizdiği kahramanlar, öcalıcılar olabilirler. Onların bu çıkışı bireysel bir başkaldırma olup toplumsal ve politik bir amaca yönelik değildir. Normal koşullar altında bir kitle ayaklanmasının öncüsü durumunda olmayıp, yoksulların genel pasifizminin bir ürünü ve antitezidirler. Onlar kaideyi bozmayan istisnalardır.

Köy eşkiyalarını sokabileceğimiz kategoriler aşağı yukarı bunlardır. Fakat kır zorbalığının ve hırsızlığının iki biçimi olan ve zaman zaman haklı fakat çoğu kez de yanlış olarak köy eşkiyalığıyla karıştırılan "baron soyguncular" ve "adi suçlular"a kısaca göz atmak gerekir.

Yoksullaşmış ülkelerin kibar beyleri kabadayılık için biçilmiş kaftandırlar. Silah taşımak onların imtiyazı olup, döğüşmeyi bir eğlence kabul ederler. Kabadayılıklarının önemli bir kısmı avlanma, kişisel ya da aile şereflerinin kurtarılması için düello ve öcalma biçimlerinde kurumlaştırılmıştır. Ya da bu potansiyel, becerikli yöneticiler sayesinde askeri alanda, sömürge hareketlerinde politik açıdan yararlı olmasa bile zararsız hale getirilir.

Züğürt centilmenlerin yatağı olan Gaskonya'da yetişen Duma'nın "üç silahşörleri" soylu ailelerden gelme bu tip icazetli kabadayılardı. İtalyan ve İberikli parababalarının muhafız diye kiraladığı köylü ve çoban kabadayıların benzerleriydi bunlar. İspanyol *conquistadore*'ların pek çoğu da böyleydi. Fakat bu züğürt silahşörlerin gerçek kanun kaçakları ve soyguncular haline geldiği durumlar da vardı. (Altıncı bölüme bakın.) Kanun dışına düşmüş bu centilmenler; a) yabancı istilalara karşı yürütülen direniş hareketlerinde rol aldığı, b) senyörün adaletsizliklerine karşı gelenceksel olarak yürütülen zayıf köylü hareketlerine bulaştığı oranda mitlere ve baladlara konu olmuşlardır. Gerçi bu centilmenler

genellikle sınıf mücadelesinin belirgin olduğu hareketlere pek girmezlerse de Polonya, Macaristan ve İspanya gibi tüm nüfusun %10'u böyle centilmenlerden oluşmuş ülkelerde bunlar hakkında yazılmış çok sayıda baladlar ve romanslar vardır*

Şehir lumpenlerini ya da serserilerini köylü eşkiyalardan ayıran daha kesin bir ayırım vardır. Geleneksel kır toplumlarında suçlular genellikle toplum dışına düşmüş ve kendi sosyal tabakalarını oluşturmuş yabancılardır. Kendilerine özgü konuşma biçimleri vardır. Toplumun diğer istenmeyen üyelerinden. Fransız ve İspanyol diline sayısız argo kelimeler kazandıran çingeneler ve Almancaya pek çok argo kelime kazandıran Yahudiler de bunlara benzerler. -Oysa köylü eşkiyaların tümü hiç argo kelime kullanmayıp yerel köylü diyalektiyle konuşurlar.- Onlar teoride olduğu kadar pratikte de anti-konformisttirler. Tanrıdan çok şeytanın safını tutarlar[7] Hıristiyan olanları bile dinin kurallarına saygı göstermezler. 17. yüzyılda Almanya'da hıristiyan başı bozuk serseriler hapishanede yahudilerin dini ayinlerine katılıyorlardı. Ayrıca Almanya'da serseri gruplarının (Schiller'in Hırsızlar adlı oyununda yansıtıldığı gibi) libertinist ve anabaptislerin antinomian** sekterlerini koruduklarına dair kanıtlar vardır[8] Oysa eşkiyalar din kurallarına karşı olmadıkları gibi sıradan köylülerin dindarlık ya da dinden şüphe gibi her türlü değer ölçülerini paylaşırlar. Balkanlar hariç Orta ve Doğu Avrupa'nın sosyal eşkiyaları yahudi aleyhtarıydılar.

Eşkiya baladlarını ve türkülerini sınıflamak iki faktör yüzünden zordur. Bunlardan birincisi eşkiyaların yaşadıkları toplumda hlak tarafından üst sınıflara maledilmeleri eğilimi. Örneğin Robin Hood'un Kont Huntingdon olduğu söylentisi gibi. İkinci faktör de feodal kır toplumlarında özgür köylülerde görülen kendilerini soylularla özdeştirme eğilimi. Belki 19. yüzyılda Macaristan'da yaşayan köylü eşkiyalar Sandor Rosza ve Sobry Joszi'nin soylu ailelerden gelme asilzadeler olduğu inancı belki de buradan kaynaklanmaktadır.

Libertinist: Hıristiyanlıktaki ahlak kurallarına karşı çıkan kimse. Anabaptist: Hıristiyanlıkta çocuğun vaftiz edilemisen karşı çıkan: Antinomian: Her türlü ahlak kurallarına karşı çıkan kimse. -Çevirenin notu-

17. ve 18. yüzyılda Orta Avrupa'da ve Hindistan'da olduğu gibi kır kesiminde etkin olan adi hırsız grupları gerek bileşimleri gerekse çalışma yöntemleri bakımından sosyal eşkiyalardan ayırdedilebilirler. Bu grupları oluşturanlar ya hırsız kabile ve kastların üyeleri ya da toplum dışı kişilerdi. 1790'larda Crefeld, Neuss ve Keill gangsterleri çoğunlukla bıçak bileyicilerden ve Pas-de-Calais'i geçilmez hale getiren Salembir çetesi seyyar satıcılar, eskiciler, panayırcılardan oluşmuştu. Ovalık bölgelere dehşet salan gangsterlerin çoğunluğu yahudiydi. Hırsızlık genellikle babadan oğula geçiyordu. Örneğin Bavyeralı kadın soyguncu Schattinger'in ailesinin iki yüz yıllık bir hırsızlık geçmişi vardır ve babası ve kız kardeşi de dahil olmak üzere yirmiye yakın akrabası hapis edilmiş ya da ölüm cezasına çarptırılmıştı[9] Bu ayak takımı köylüleri de bütün diğer namuslu insanlar gibi düşmanları kabul edip, onların sempatisini toplamak için çaba göstermezlerdi. Bu nedenle adi hırsızlardan oluşan gruplar sosyal eşkiyalığın temelini oluşturan özden yoksundular ve etkinlikleri sosyal eşkiyalarınki gibi belirli bir bölge içinde sınırlı değildi. Bu hırsız grupları kıtanın yarısını kaplayan ve köylü eşkiyalarca *terra incognita* (bilinmeyen bölge) ilan edilen şehirlere kadar yayılan örgütler oluşturdular. Köylü eşkiyalar bunlardan korkar ve nefret ederlerdi. Serseriler, göçebeler ve diğer suçlular için sosyal eşkiyaların doğup yaşadığı bölgeler zaman zaman panayırların ve pazarların kurulduğu çalışma alanları ya da daha büyük soygunlar için uygun nitelikte (örneğin sınır boylarına yakın olmaları bakımından) karargahlarıydı.

Genc de adi soyguncular sosyal eşkiyalığın inceleme alanı dışında bırakılamaz. Sosyal eşkiyaların görülmediği ya da barınamadığı yerlerde adi soyguncular dan bazıları, özellikle yoksulların sevmediği zengin tüccarlar ve seyyahlara musallat olanlar, idealize edilebilir ya da Robin Hoodlaştırılır. 17.yüzyılda Fransa, İngiltere ve Almanya'da Dick Turpin Cartouche ve Schin-

derhannes gibi lumpenler gerçek Robin Hood'ların artık görülmediği bu ülkelerde yüceltilmişlerdir*

Savaş ve sonrası gibi karışıklık dönemlerinde sayıları artan asker kaçakları, eski askerler, çapulcular gibi istemeyerek toplum dışı olmuş köylüler sosyal ve sosyal olmayan eşkiyalık arasındaki zincirin bir halkasıdırlar. Bu tip adamlar sosyal eşkiya gruplarına ayak uydurabildikleri gibi sosyal olmayan gruplara da uyum yapabilirler fakat bu gruplara geldikleri ortamın değer yargılarını da beraberlerinde getirirler. Endüstri öncesi imparatorluklarında iki çeşit suçlu tipi görülür. Bunlardan birincisi Çin-Vietnam İmparatoluğu'nda uzun süre varlığını sürdüren gizli cemiyetler, diğeri Sicilya'daki Mafia gibi örgütlerdir. Bugün hâlâ haklarında çok az bilgi bulunan böyle gayri resmi politik güçler, sosyal eşkiyalar ve toplumun dışına düşmüş diğer gruplar da dahil olmak üzere otoriteyle çatışan herkese el uzatırlar. Bunlar belirli koşullar altında gerek yardım ederek gerekse işbirliği yaparak eşkiyalığı etkili bir politik ayaklanmanın çekirdeği haline dönüştürebilirler.

Pratikte sosyal eşkiyalık, eşkiyalığın diğer biçimlerinden bütünüyle ayırdedilmese de, bu, sosyal eşkiyalığın özel bir köylü protesto ve başkaldırması biçimi olarak incelenmesini engellemez. Kitabın ana temasını da bu inceleme oluşturmaktadır.

---

* Dick Turpin 1705-39; Cartouche 1693-1721; Schinderhannes 1783-1803 yıllarında yaşamışlardır.

Erdemli Eşkiya

O gece gökyüzünde ayışığı
donuk, yıldızlar parlaktı. Üç
milden daha fazla yol
almamışlardı ki üzerlerinde
"Adil ve sadık hırsızlar obasının
ürünü" yazılı bayraklar taşıyan
kalabalığa rastladılar.

Shui Hu Chuan[1]

KÖTÜ KİMSE: Yeterli bir sebep olmaksızın bir hristiyanı öldüren ünlü eşkiya Musolino kendisine verilen bir kelimeye çağrışım testinde kötü kimseye bu karşılığı vermiştir[2].

Erdemli eşkiyalardan olan Robin Hood eşkiya tipinin en evrensel ve en çok tanınmış olanıdır. Baladların ve türkülerin en çok bilinen kahramanı olmasına rağmen gerçek hayatta hiç de öyle değildir. Mitiyle gerçek Robin Hood arasındaki bu ayrılık aslında ortaçağ silahşörlüğü ile şövalyelik arasında ayrılığa benzer. Robin Hood köylü eşkiyaların olması gereken eşkiya tipidir. Fakat onlardan birçoğu oynadıkları toplumsal rolün bilincinden yoksun ve çoğunlukla da bencil olduklarından, ancak çok azı Robin Hood gibi olabilir. Gerçekten yaşamış olan Robin Hood'lar vardır ve kahramanlara hatta azizlere yaraşır saygı gördükleri bilinir. Andalusia'nın erdemli eşkiyası Diego Corrientes (1757-1781) halkın gözünde İsa kadar saygı duyulan bir insandı. İhanet edilerek yakalandı ve bir pazar günü Seville'ye getirildi. Kimseyi öldürmemiş olmasına rağmen Mart ayında bir cuma günü mahkeme

önüne çıkarıldı[3]. Şehir soyguncusu Juro Janosik (1688-1713) daha çok bir toplumcu eşkiyaydı. Karpatların bir köşesinde etkinlik göstermesine rağmen varlığı ülkenin başkentinde yaşayan otoriteleri tedirgin ediyordu. Bugün yaşadığını bildiren yüzlerce türkü söylenir.

Kahramanlara ve halktan yana çıkanlara duyulan ihtiyaç o kadar fazladır ki eğer ortada gerçek bir kahraman ya da halk yandaşı biri yoksa bu işler için uygun olmayan adaylar bile baştacı edilir. Gerçek hayatta Robin Hood'ların pek çoğu erdemli olmaktan çok uzaktır. Bu nedenle erdemli eşkiyaların toplumsal rolünü ve köylülerle olan ilişkisini yansıtan "erdemli eşkiya" imgesinden yola çıkmak doğru olacaktır. Bir erdemli eşkiyanın toplumsal rolü onun yanlışların düzeltilmesine önder oluşu ve sosyal adaletin getiricisi olmasıyla belirlenir. Köylülerle olan ilişkisi ise köylülerin onu bütünüyle desteklemeleri ve kendilerini onunla aynileştirmeleridir. Bu "imge" her iki durumu da yansıtır ve dokuz noktada özetlenebilir.

1- Erdemli bir eşkiya suç işleyerek değil, adaletsizliğin kurbanı olarak kanun dışına düşer. Ya da halk tarafından değil otoritelerce suç kabul edilen bazı eylemlerden ötürü hüküm giyer.

2- Adaletsizliğe karşı çıkar.

3- Zenginlerden alıp fakirlere verir.

4- Nefsi müdafaa ve öcalma dışında adam öldürmez.

5- Şayet yaşarsa, kendi halkına, şerefli bir adam ve topluluğun saygı duyulan bir üyesi olarak geri döner. (Zaten kendi halkını hiçbir zaman terk etmez.)

6- Ona hayran olunur, yardım edilir ve desteklenir.

7- Topluluğun hiçbir üyesi ona karşı olan otoritelere yardımcı olmayacağından, ancak ihanete uğrayarak öldürülür.

8- Görünmez bir yaratık, ele geçmez, kurşun işlemez bir insan olarak kabul edilir.

9- Adil olan kralın ya da imparatorun düşmanı değil, orta tabakanın, ruhban sınıfının ve baskı yapanların düşmanıdır.

Gerçekten arzu edilenleri değil, realiteyi yansıttığı müddetçe bu imge bu özellikleri kanıtlar yöndedir.

Elde bulunan kaynakların pek çoğundan da anlaşılacağı gibi sosyal eşkiyalar adi suç sayılmayacak eylemler, şeref davaları, kendilerinin ve komşularının haksızlığa uğramaları ile ilgili çatışmalar yüzünden eşkıya olurlar. Başka bir deyimle genellikle bir fakirle bir zengin arasında çıkması muhtemel anlaşmazlıkların otomatik bir sonucu olarak eşkıya olurlar. 17. yüzyılda Napoli'de yaşamış bir eşkıya olan Angelo Duka, Martina Dükü'nün sığırtmacıyla sürüden ayrılmış bir koyun için yaptığı münakaşa sonunda eşkıyalığa başlamıştı. Meksikalı Pancho Villa bir toprak ağasından kız kardeşinin intikamını aldığı için, bütün Brezilya *cangaceirosları* gibi Labare'da aile şerefini kurtarmayı amaçladığı için, genç bir kaçakçı olan Giuliano (kaçakçılık dağlık bölgelerde şerefli bir meslektir) rüşvet veremeyecek kadar fakir olduğundan vergi ödemeye karşı çıktığı için eşkıya olmuşlardı. Kendi topluluklarının değer yargılarına göre onlar gerçekten bir suçlu olsalardı halkın onları desteklemesi nasıl açıklanabilirdi?

Adaletsizliğin kurbanı olan eşkıyalar, en azından kendileri için söz konusu olan, haksızlıkları düzeltme ihtiyacıyla ortaya çıkarlar. Gözlemcilerin Andalusian tepelerinde yaşamış Jose Maria'da "El Tempranillo" (Carmen'in Don Jose'si) izlemiş oldukları gibi gerçek eşkıyaların adaletin "katı yüzünü" benimsemeleri oldukça doğaldır. Haksızlıkları düzeltme mitlerde genellikle zenginlere karşı çıkış biçimiyle görülür. Jasse James'in (1847-1882) bir bankere borçlu olan dul bir kadına 800 dolar borç verdiği sonra da bankeri kaçırarak parayı geri aldığı söylenir. Schiller'in "Hırsızlar" adlı oyununda olduğu gibi erdemli bir eşkıya yoksul bir adama yapılan haksızlığı hayatı pahasına da olsa düzeltmek ister. 20. yüzyılın Robin Hood'u sayılan Selim Han dağda bir mağarada sı-

kıştırıldığı zaman bir çoban aracılığıyla, karşı kumandana şu mesajı gönderir:

"Git ve bölgenin reisine, Çardan, masum insanlardan aldığı para cezalarını geri vereceğini ve benim yüzümden tutuklanıp, sürgüne gönderilen insanlar için af çıkarılacağını bildirir bir telgraf getirirse teslim olacağımı söyle. Eğer bunlar yapılmazsa Prens Karlovlov'a, her şey ve herkese rağmen ne yapıp yapıp bu mağaradan kaçacağını bildir. Onun cevabını bekliyorum."

Pratikte adalet kaba çizgileriyle dişe diş, göze göz ilkesi biçiminde ortaya çıkar. Selim Han bir müslüman subaya şöyle yazıyordu:

"Haberin olsun ki yoksul halkımı kanunsuz olarak Sibirya'ya sürdüğü için otoriteyi temsil edenleri öldüreceğim. Albay Popow'un Groziny'de sorumlu yönetici olduğu dönemlerde bir ayaklanma oldu ve devletin ordusu yoksul halkı kılıçtan geçirerek kendisini kabul ettirmeye kalkıştı. Bunu işittiğim zaman adamlarımı toplayıp Kadi-Yurt'da bir treni soydum ve soygun sırasında öcalmak için Rusları öldürdüm."[4]

Gerçekte ne olurlarsa olsunlar eşkiyalar adaletin temsilcisi olarak kabul edilirler. Onlar kendilerini bozulan ahlakın düzelticisi olarak görürler.

Bir eşkiyanın zenginden yoksula vermek için mi aldığı tartışılan bir konu olmakla birlikte, otoritelere karşı giriştiği mücadelede desteklerini yitirmemek için yoksullara ilişmeyeceği açıktır. Erdemli eşkiyaların serveti yeniden dağıtmakla ün kazandıkları tartışmasız bir gerçektir. Victor Zapata Lambayeque'da eşkiyalığın yiğitlik, cesaret ve çıkarcı olmayışıyla farklılık gösterdiğini yazar. Kana susamış ve zalim olmayan bu insanlar soygundan elde ettikleri ganimeti yoksul ve aç insanlara dağıtarak iyilik yapma duygularını yitirmediklerini ve katı yürekli olmadıklarını göstermiş olurlar[5] Varlıklılardan alıp yoksula dağıtanlarla bunu

yapmayanlar arasında bir fark olduğu halk tarafından olduğu kadar polis tarafından da kabul edilir. Bazı eşkiyaların ise yoksullara bireysel iyilikler yaptığı da bilinmektedir.

Pancho Villa ilk büyük soygunundan elde ettiği ganimeti şöyle dağıtmıştır: Annesine beş bin peso, akrabalarına dört bin peso ve:

"Antonio Retana adında gözleri iyi görmeyen ve kalabalık bir aileye bakmak zorunda olan yoksul bir adama bir terzi dükkanı satın aldım. Ayrıca dükkanı yönetmek için bir adam kiraladım ve ona da aynı parayı verdim. Bu böyle devam etti. On ay sonra elimde bulunan 50.000 peso'yu ihtiyaç içinde olanlara dağıtmış oldum."[6]

Öte yandan Peru'nun Robin Hood'u Luis Pardo'nun kendi doğum yeri olan Chiquian kasabasında yaptığı gibi şenliklerde kalabalığa avuç dolusu gümüş para serptiği ya da Llaclla'da olduğu gibi yerel dükkanlardan çarşaf, sabun, bisküvi, konserve, mum v.s. satın alarak dağıttığı bilinir[7] Şüphesiz eşkiyaların çoğu da eli açık olarak tanınmalarını kendilerine yapılan hizmetler karşılığında bonkörce para dağıtmalarına borçludurlar. Bu görüş, gençliğinde eşkiyaları duygusal bir şekilde algılamaya karşı çıkmış eski Kübalı Esteban Montejo'nun görüşüdür[8] Gene de o büyük bir soygun yaptıkları zaman ganimeti başkalarına dağıttıklarını itiraf etmiştir. Endüstri öncesi toplumlarda liberallik ve iyilikseverlik doğal olarak zengin, nüfuzlu ve erdemli kişilerin ahlaki sorumluluklarıydı. Fakat, Hindistan eşkiyaları arasında olduğu gibi, bu sorumluluklar kimi zaman eşkiyalar arasında da kurumlaşmıştı. Kuzey Hindistan'ın soyguncu topluluklarından olan Badhaklar soygundan elde ettikleri 40.000 rupi'den 4.500'ünü yoksullara yardım için ayırırlardı. Aynı bölgenin Minaları da iyilikseverlikleri yüzünden hep hürmet görmüşlerdir[9] Piura eşkiyalarının çok yoksul olduklarından ganimetleri diğer yoksullara dağıtamadıklarını açıklamalarına rağmen, eşkiaların yoksul olduklarından söz eden hiçbir balad yoktur. Diğer bir deyimle zen-

ginden alıp yoksula vermek Sherwood ormanlarında ve Bil-Kid'in yaşadığı güneybatı Amerika'da yerleşmiş bir adet ya da ahlaki bir zorunluluktu.

Bil-Kid Meksikalıların sevdiği bir eşkiyadır. Çünkü Robin Hood'a benzeyen Bil-Kid beyazlardan çalıp Meksikalılara verir ve bu nedenle de Meksikalılarca doğru yolda olduğu kabul edilirdi[10]

Robin Hood imgesinin diğer bir yanı da şiddet kullanmanın ölçüsüdür. Andalusia'nın Diegro Corrientes'inden "Zengini soyar, yoksula yardım eder ve kimseyi öldürmez" diye bahsedilirdi. Klasik Çin romanlarından birinin kahramanı Chau (Eşkiya lideri) her soygundan sonra "kimse öldürüldü mü?" diye sorar ve kendisine kimsenin öldürülmediği söylenince memnun olduğunu belirterek "bugünden sonra kimseyi incitmeyeceğiz"[11] derdi. Orenburg yöresinin eski Cossack'larından Melinkov ender olarak adam öldürürdü. 16. ve 17. yüzyılların Catalan eşkiyaları, hiç değilse baladlarda, şereflerini korumak için adam öldürürler diye anlatılır. Jesse James ve Bil-Kid'in mitlerinde ancak nefsi müdafaa için ya da adalet yerini bulsun diye adam öldürdükleri anlatılır. Bütün insanların silahla dolaştığı, adam öldürmenin olağan sayıldığı, önce ateş açılıp sonra parola sorulduğu bir çevrede yaşayan eşkiyaların adam öldürmekten kaçınmaları şaşırtıcıdır. Ayrıca James kardeşlerin ve Bil-Kid'in yollarına dikilen birini öldürmeden önce uzun boylu düşündüklerine inanmak güçtür.

Herhangi bir gerçek eşkiyanın bu ahlaki kaidelere hayatı boyunca uyup uymadığı kesin değildir. Zaten bunun böyle olmasının beklenip beklenmeyeceği de ayrı bir tartışma konusudur. Çünkü köy toplumunun ahlak kuralları kesin ve belirli olduğu halde yoksulluğa ve çaresizliğe alışmış insanlar bu kurallara uydukları kadar (Örneğin polisle konuşmamak) sıkıştıklarında aynı kurallara uymayabilirler de*

* Juan Martinez Alier Andalusia'da ırgatlarla yaptığı sert röportajlar sonunda bu noktaya işaret etti.[12]

Gene de ölüme ve şiddete alışık olmak insanları daha durgun toplumlarda gözden kaçan bazı ahlak ilkelerine karşı daha duyarlı yapar. Kanuna uygun ya da kanundışı öldürmeler, gereksiz ve zevk için adam katletmeler, şerefli ve utanç verici eylemler vardır. Bu ayrımı belirleyen hem saldırıya uğrayanın ve hem de saldıranın yargısıdır. Erdemli eşkiyalar müdafaasız insanların öldürülmesine hatta bölge polisi gibi açık hedefler üzerine haksız hücumlar yapılmasına karşıdırlar. Eşkiya ile yerel polis arasında ortak bir saygı ilişkisi vardır. Haklı olarak öldürme tanımı neyse erdemli eşkiya buna uymak zorundadır. Ve gerçek sosyal eşkiyalığın ilkesi budur. Daha ilerki bölümlerde böyle bir sınırlamayı tanımayan bir eşkiya tipi incelenecektir.

Sosyal eşkiya adi bir suçlu olmadığından, kanundışı olmaktan kurtulduğu zaman, doğup büyüdüğü yere topluluğun saygı duyulan bir üyesi olarak geri dönebilir*. Bu konuda elde bulunan kaynaklar aynı noktada birleşmektedir. Gerçekte eşkiya halkını hiçbir zaman terk etmez. Çoğunlukla kendi köyüne, akrabalarına yakın yerlerde yaşar. Akrabaları ve köylüler ona topluluk için belli bir görevi yapıyormuş gibi davranırlar ve onu beslerler. Beslemezlerse adi bir hırsız olmaktan başka çıkar yolu yoktur. Bu Bosnalı bir öğrenci ve Fransız Cumhuriyeti'nin Korsikalı bir subayı tarafından şu şeklide doğrulanmaktadır. "Onları çalmaya mecbur etmektense yiyeceklerini vermek yeğdir."[14] Eşkiyalar otorite temsilcilerinin sadece vergi toplamak için geldikleri uzak

* Yaşar Kemal'in romanı İnce Memed bu ilişkiyle ilgili güzel bir örnek vermektedir. Romanın kahramanı zamanının çoğunluğunu eşkiyaları takip etmekle geçiren jandarma çavuşunu karşısına çıkmaması için uyarır. Bir başka seferinde çavuş, Memed'i, karısı, yeni doğmuş çocuğu ve bir başka kadınla birlikte Toroslar'da bir mağarada sıkıştırır. Yanındakileri kurtarmak için Memed teslim olur. Onu esir almak için yaklaşan çavuşa kadınlardan biri şöyle bağırır: "Onun hakkıyla mı yakaladığını sanıyorsun? Çocuğu ölmesin diye teslim oldu. Sen kazandın." Bunun üzerine çavuş halkın sevdiği kanun kaçağını teslim almayarak kaçmasına göz yumar. Çünkü böyle bir zaferin çavuş için değeri yoktur.

ve ulaşılması zor bölgelerdeki köylerde yaşarlar. Polis geliyor haberi duyulmadıkça buralardan ayrılmazlar. Gerçekten kanun ve hükümet kontrolünün en zayıf olduğu bölgelerde eşkiyalar sadece korunmakla kalmayıp, Balkanlarda olduğu gibi, topluluğa yol gösteren bir lider durumuna gelirler.*

19. yüzyıl sonlarında Makedonya'da yaşamış Kota Christov'u bu noktadan ele alıp irdeleyelim. Bölgenin en çok korkulan eşkiya grubunun lideri olmasına rağmen, köyünün saygı duyulan bir üyesi, başkanı, bakkalı, hancısı ve ticaret işlerini yürüten tek adamıydı. Köylü adına toprak ağalarına karşı direnen (özellikle Arnavutlara) ve askerleri için köylülerden yiyecek talep eden Türk subaylarına meydan okuyan oydu. İnanmış bir hıristiyandı ve her soygundan sonra Bizans manastırlarına giderek azizlerin türbeleri önünde diz çöküp dua eder, öldürdüğü Arnavutlar için değil fakat hıristiyanlar için tanrıdan af dilerdi** Kota kesinlikle basit bir soyguncu değildi. Günümüz ideolojik standartlarına uymamasına rağmen önceleri Türkler için dövüşmüş, sonra Devrimci Makedonya örgütünde yer almış ve daha sonraları Yunanlılar için çarpışarak adaletsizliğe ve baskıya karşı halkının değişmez bir savunucusu olmuştur. Bütün bunlardan öte o yapılması gerekenle gerekmeyeni ayırmasını da bilmiştir. Kendisi halka zulüm edenleri öldürdüğü halde Abidin Bey'i vurdukları için iki adamını grubundan kovmuştu. Gene de böyle bir adamı sosyal eşkiya kategorisine koymayışımızın nedeni Türk Makedonyasının o günkü koşullarında saklıdır. Kota en azından hayatının büyük bir kısmında kanun dışı sayılmamıştır. Hükümetin ve toprak ağalarının koyduğu kuralların zayıf olduğu yerlerde Robin Hood topluluğun yöneticisi olarak kabul edilir.

El Tempranillo'nun arkadaşı Louis Borrego Benamejı kasabasına belediye başkanı seçilmiştir. Bu kasaba geleneksel olarak eşkiyalara karşı hiç de hoşgörü göstermemiştir.[14]

** Ne gariptir ki Arnavutlar arasında da kahraman kabul edilirdi. Arnavutlar onun için bir şarkı yazmışlardır.[15]

Halk liderinin sadece şerefli ve saygı duyulan biri olmayıp, aynı zamanda hayran olunan biri de olması doğaldır. Görmüş olduğumuz gibi Robin Hood "imgesi" zengini soymak ve fazla adam öldürmemek gibi ahlaki geçerliliği olan eylemler üzerine kurulmuştur. Fakat bundan da öte aynı imge iyi vatandaş olmayı da gerektirir. Köylüler sosyal eşkiya olmaya hak kazanmış olanlarla, kimi zaman alkışlamasına, korkmasına ve hatta hayran olmasına rağmen bu hakkı kazanmayanlar arasındaki farkı kolaylıkla ayırdedebilir. Gerçekten pek çok dilde bu iki tip soyguncu için ayrı ayrı kelimeler kullanılmaktadır. Ünlü soyguncuların ölüm döşeğinde günahlarını itiraf ettiğini anlatan ya da yaptığı kötülükleri düzelttiğini açıklayan pek çok balad vardır. Örneğin Voivode Inddje ile ilgili bir baladda o, ölü bir köpekle gömülünceye kadar huzur bulmayıp toprak tarafından 3-4 defa dışarı atıldığı söylenir.[16] Bu erdemli eşkiyanın kaderi değildir. Çünkü o günah işlememiştir. Tersine halk Musolino için dua eder ve tanrıdan onu korumasını ister;[17]

Musolino suçsuzdur
Adil davranmadılar ona
Meryem Ana Saint Joseph
Ondan şefkatini esirgeme
Hazreti İsa, Meryem Anamız
Onu bütün kötülüklerden koru.

Çünkü erdemli eşkiya iyidir. Realiteyle erdemli eşkiya imgesinin birbiriyle çatışmasının bir örneği olan Jesse James'in, rahipleri, dulları ve öksüzleri hiçbir zaman soymadığı kabul edilir. Bundan da öte onun kendini dine adamış bir baptist ve kilise korosunda eğitmen olduğuna inanılırdı.

Çevresinde bulunan insanların kendisini bu gözle gördüğü bir insana herkes yardım eder. Hiç kimse ona karşı olan kanunların yanında değildir. Çok iyi tanıdığı beceriksiz İspanyol baladlarında dile getirildiği gibi ancak ihanet edilerek yakalanır.

İki bin gümüş lira kondu
Onun başına
Ödülün peşindeydi pek çok insan
Fakat bir yoldaşı ele verip onu
Aldı ödülü[18]

Polis başarıyı kendine mal ederse de eşkiyalar ancak ihanet edilerek öldürülürler. Bir Korsika atasözü bu konuda şöyle demekterir. "Polisin bir eşkiyaya yaptığı gibi ölüye ateş etme" Robin Hood'un yaşadığı dönemden 20. yüzyıla kadar geçen zaman içinde eşkiyalar hakkında söylenmiş baladlar ve hikayeler abartılmış ihanetlerle doludur. Jesse James'e Robert Ford, Bil-Kid'e ise Pat Garret ihanet etmiştir. Sam Bass'ı ise Jim Murph ele vermiştir. Oysa bazı eşkiyaların ölüm hikayeleri şöyle anlatılmaktadır. Kendisi için söylenen şarkıda olduğu gibi 17. yüzyılda Karpatlarda yaşayan Oleksa Doubus sevgilisinin ihanetiyle ölmedi. Aksine bir zamanlar kendisine yardım ettiği köylü Stepan Dzvinka onu arkadan vurdu. Salvatore Giuliano, Angiolillo ve Diego Corrientes'in ihanet edilerek öldükleri söylenir. Aksi halde bu adamlar nasıl öldürülebilirlerdi?

Onlar görünmez ve kurşun geçmez insanlar değil miydi? Halkın desteklediği eşkiyalar diğer desperadolardan farklı olarak böyle algılanırlar. Aslında bu algılanış biçimi köylülerin kendilerini onlarla özdeşleştirmelerinden kaynaklanır. Eşkiyalar ulaşılmaz bölgelerde kılık değiştirerek ya da sıradan bir insanın giysileri içinde dolaşırlar. Bu yüzden de devlet güçlerince kimliklerini açığa vurmadıkları sürece tanınmazlar. Kimse onları ele vermeyeceği için halktan ayırdedilmeleri mümkün değildir. Menkıbeler eşkiyaların halkla olan bu ilişkileri için sayısız açıklamalarla doludur. Onlara kurşun geçmez, bıçak işlemez bir insan olarak inanılması, oldukça karmaşık bir fenomen gibi gelebilir. Fakat bu fenomen eşkiyaların kendi toprakları ve kendi halkı içinde yaşamayı seçerek kendilerini emniyete almaları şeklinde açıklanabilir. Ayrıca halka yol gösterenin yenilmez oluşuna duyulan

arzu da bu karmaşık fenomende gizlidir. İyi bir kralı mitleştirmek eğilimi gibi, iyi bir eşkiyanın da, gerçekten ölmediği, bir gün geri gelip bozulan adaleti düzelteceği sanılır. Bir soyguncunun ölümüne inanmamak onun erdemli oluşunun ölçüsüdür. Buna göre Sergeant Romano gerçekten öldürülmemiştir. Hâlâ onun tenha yerlerde dolaşırken görüldüğüne dair söylentiler vardır. Andalusian eşkiyalarından biri olan Pernales'in öldürülmeyip Meksika'ya kaçtığı rivayet edilir. Jesse James için de Kaliforniya'ya kaçtı denir.

Çünkü eşkiyanın yenik düşmesi ve ölümü, halkının ölümü ve yenik düşmesiyle özdeştir. Daha kötüsü onun ölümü umutların yok olması anlamını taşır. İnsan adalet olmadan yaşayabilir ama umutsuz yaşayamaz.

Köylüler için eşkiyanın kurşun işlemez, bıçak geçmez oluşu sadece sembolik anlam taşımaz. Onların gözünde eşkiya iyilikseverliklerinden ötürü kutsanmıştır. Güney İtalya eşkiyaları papa ve kral tarafından ihsan edilen muskalar taşır ve kendilerini Meryem Ana'nın koruduğunu sanırlardı. Güney Peru eşkiyalarını Lady Lüren, kuzeydoğu Brezilya'nın eşkiyalarını ise ermişler korurdu. Güney ve güneybatı Asya gibi eşkiyalığın kurumlaştığı toplumlarda bu türden mistik inanışlar daha yaygın olup daha da önem kazanmaktadır. Örneğin Java'daki 'rampok' eşkiya grubunun üyelerinin doğaüstü bir güç, bir büyü ile birbirlerine bağlı olduğuna inanılırdı. Hırsızları gözle görülmez ve ele geçmez yapan işte bu büyüydü. Büyü sayesinde kurbanlarının felç olmalarını ya da uyuya kalmalarını sağlar ve kehanet yoluyla hangi gün hangi saatte nereden ve ne kadar parayla geçeceklerini öğrenir. Ayrıca aynı büyü yardımıyla onların planlarını değiştirmemelerini sağlarlardı. Endonezya eşkiyalarının büyüsü hakkındaki ilgi çekici diğer bir nokta bu büyünün belli koşullarda genelleşebileceği inancıydı. Kitle ayaklanmaları gibi kollektif heyecanların hakim olduğu durumlarda köylüler kendilerinin de kurşun işlemez bıçak geçmez olduğuna inanıyorlardı. Bu nedenle büyü eşkiya ey-

lemlerinin, amaca yönelik itici gücü ve hareketin liderliğinin manevi değerini yansıtıyor olabilir. Fakat belki de insanın hünerliliğini olduğu kadar başarısızlığını da açıklayan iki yanlı bir izah tarzı olarak görülebilir. Çünkü kehanetin yanlış yorumlanması ya da büyü sırasında yapılan bir yanlışlık ele geçmez kahramanın yenilgisine yol açsa bile bu onun temsil ettiği ülkünün geçerliliğini yitirdiği anlamına gelmez. Oysa gerçekte yoksullar ve zayıflar savunucularının hiç de yenilmez olmadığını bilirler. Bununla birlikte tekrar onun peşinden gider, tekrar yenilir ve öldürülürler.

Sonuç olarak erdemli eşkiya adil bir kişi olduğuna göre adaletten yana olan hiçbir varlıkla, ister ölümlü ister ölümsüz olsun, çelişkisi olamaz. Kralla eşkiya arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları ve uzlaşmayı anlatan pek çok hikaye vardır. Bunlardan bir çoğu Robin Hood'la ilgilidir. Örneğin kral kötü ruhlu danışmanının öğüdü üzerine bu kanun kaçağının peşine düşer. Dövüşürler, fakat kral Robin Hood'u yenemez ve ondaki erdemi sezen kral onu kendi hizmetine alır. Bu hikayelerin simgesel anlamı açıktır. Devlet otoritesinin etkisi zayıf ve yaygın olmadığı toplumlarda devlet başa çıkamadığı güçlü gruplarla uzlaşma eğilimindedir. Eğer soyguncular yeteri kadar başarılıysalar bu uzlaşma herhangi bir silahlı güçle olabileceği kadar açık seçiktir. Eşkiyalığın başa çıkılmaz hale geldiği dönemlerde yaşayanlar yerel yöneticilerin eşkiya şefleriyle anlaşmaya vardığını, New York'da yaşayan herkesin polisle ayaktakımı arasında bir bağ olduğunu bildiği gibi bilir. Kralların ünlü eşkiyaları bağışladığı ve onlara resmi görevler verdiği inanılmayacak bir olay değildir. Örneğin Andalusia'nın El Temprannillo'su -Don Jose- gibi. Robin Hood'ların da içinden geldiği köylü sınıfıyla aynı ülküyü paylaşan eşkiyalar olarak kendilerini "sadık ve adil" saymalarında şaşılacak bir taraf yoktur. Yalnız burada bir çelişki vardır ki, o da şudur; bir eşkiya halkın gözünde erdemli hırsız imgesine ne kadar yaklaşır, yani yoksulların hakkının aranmasına liderlik edecek kadar toplumsal bilince ne kadar varırsa otoritelerin ona kollarını

açma olasılığı o kadar zayıflar. Bu durumda otorite onu toplumsal bir devrimci olarak kabul edecek ve onu ortadan kaldırmak için elinden geleni yapacaktır.

Böyle bir Robin Hood eğer ulaşılması çok zor bir bölgede yaşamıyor ya da önemli bir politikacının himayesine sığınmıyorsa iki ya da üç yıl içinde icabına bakılır.* Çünkü otorite yeteri kadar askeri birlik görevlendirirse -bu birlikler eşkiyayı korkutmayabilir fakat onu destekleyen köylülerin yaşamlarını zindana çevirir- ve eşkiyanın başı için yüklüce bir ödül koyarsa onun günleri sayılıdır. Ancak modern ve örgütlü gerilla birlikleri bu koşullara karşı koyabilir. Fakat Robin Hood'lar modern gerilla birlikleri olmaktan çok uzaktırlar. Çünkü küçük grupların lideri olarak iş görürler ve hem örgütsel hem ideolojik bakımdan çok geride kalmışlardır.

Gerçekten onlar hiçbir şekilde devrimci değillerdir. Gerçek bir Robin Hood, halkının devrimci eğilimine sempati duyar ve bu tip hareketlere elinden geldiğince katılır. Eşkiyalığın bu özelliğini daha sonraki bölümlerin birinde ele alacağız. Fakat onun amacı devrimlere kıyasla oldukça iddiasızdır. O köylülerin yoksulluğuna ve ezilmişliğine karşı çıkmaz. Eski biçimiyle adaletin kurulmasını ister ve baskının var olduğu bir toplumda hak aramaya kalkar. Kazandığı önemsiz zaferlerden sözeden hikayeler anlatır: Zavallı bir dulun çiftliğini kurtarmıştır, yerel bir zorba yöneticiyi öldürmüştür, bir mahkumu kaçırmıştır, haksız bir ölümün öcünü almıştır. En fazla (ki bu durum çok enderdir) Apulia'daki Varderelli gibi kahyalara, ırgatlara ekmek dağıtmasını, yoksullara ürünün artıklarını toplamasını emredebilir, vergilerin ertelenmesini sağlar. (Bu çok önemli bir görevdir ve 18. yüzyıl Fransız eşkiya mitinin kahramanı olan profesyonel kaçakçı Mandrin'in Robin Hoodlaştırılması bu yüzdendir.)

---

* Janosik iki, Diego Corrientes üç, Musolino iki ve 1860'larda İtalya'da görülen eşkiyaların çoğu en fazla iki yıl dayanabilmiş, oysa Giuliano, (1922-1950) Mafia'nın desteğini kaybedinceye kadar yedi yıl etkin olabilmiştir.

Sıradan bir Robin Hood biraz daha farklıdır. İlerde de görüleceği gibi eşkiyalık çevresinde sayıları 6-20 arası silahlı adam toplayan bir kahraman biçiminde olmayıp, sürekli bir kurum halinde yerleştiği toplumlar vardır. Bu toplumlarda eşkiyaların devrimci potansiyeli daha fazladır. Geleneksel erdemli eşkiya sosyal protestonun en ilkel biçimini temsil eder. O boyun eğmeyi reddeden bir bireyden başka birşey değildir. Devrimi yaratan objektif koşulların olmadığı durumlarda bu gibi eşkiyalar çok geçmeden kolay yolu seçecek yani zenginleri olduğu kadar yoksulları da soyan adi bir hırsız olacaklardır. Bu nedenledir ki kolay yolu seçmeyenler büyük bir hayranlık ve sevgi kazanmışlardır. Baskı ve sömürüyü yok edemezler fakat adaletin mümkün olduğunu, yoksulların alçak gönüllü, çaresiz ve uysal olmamaları gerektiğini ispat ederler.*

İşte Robin Hood bu yüzden ölümsüzdür. Ve belki de gerçekte hiç var olmadığı halde yaratılmış olması bundandır. Yoksulların ona ihtiyacı vardır. Çünkü o adaleti temsil eder. St. Augustine'nin işaret ettiği gibi adalet olmadıkça krallar büyük bir hırsızdan başka birşey değillerdir. Çünkü yoksullar baskıyı büsbütün kaldırmanın mümkün olmayacağını sanarak biraz olsun hafiflemesini ister ve eşkiyalığı yasaklayan kanunu kabul ettikleri halde onu ilahi adaletin ve daha üstün bir toplum biçiminin savunucusu kabul ederler.

Kutsal kitabın emirlerini yerine getirdim
Sefih bir hayat sürdürdüysem de
Açları doyurup giydirdim çıplakları
Çıplakları giydirip açları doyurdum
Ve zenginleri cepleri boş gönderdim.[19]

---

* Mitleşmiş eşkiya liderlerinin genellikle kişisel zayıflıkları ve kusurları olan kimseler olarak düşünülmesi ilginçtir. Çünkü tanrı bu örnekle korkak, yoksul, aciz her insanın da gerektiğinde büyük işler başarabileceğini ispat etmek istemiştir diye düşünülür.

Öcalıcılar

Nerdeyse tanrı bile pişmandır
Yarattığı için insan oğlunu
Yaşadığımız bu dünyada
Adaletsizlikten başka ne var
Çekilen bunca keder boşuna
En dindarı bile insanın
Tanrıyı haksız olmakla suçlar

Brezilya eşkiya romansı[1]

"Beyler okur yazar olsaydım eğer insanlığı yok ederdim."

Michele Caruso. Çoban ve eşkiya. 1863'de Benevento'da yakalandı.

Adam öldürme ve terör yaratmada ölçülü olmak sosyal eşkiya imgesine ait bir özelliktir. Fakat halkta yarattıkları bu imgenin kapsamına giren ahlak kurallarının hepsine uymayanlar da çıkar. Bunlar genellikle öcalıcılardır ve eylemlerinin yarattığı korku ve dehşete rağmen gene de bu eylemlerden ötürü kahraman sayılırlar. Eşkiya olma gerekçeleri adaleti yerine getirmek değil, yoksulun ve zayıfın da gerektiğinde dehşet salabileceğini ispat etmektir.

Öcalıcıları sosyal eşkiyalığın bir alt türü olarak ele almak doğru olur mu, tartışma götürür. Halk şairinin ünlü Lampiao için yazdığı gibi;

Kötülük olsun diye
Oyun olsun diye öldürürdü
Yiyecek dağıtırdı açlara
Gönlünden koptuğu için

Şarkılarda, şiirlerde, destanlarda ifadesini bulan ahlak dünyaları erdemli eşkiyanın değer yargılarını olduğu kadar bu gaddar insanlarınkini de kapsar. Kuzeydoğu Brezilya'nın *cangaceiroları* arasında, daha çok iyilikseverliğiyle tanınan ünlü eşkiya lideri Antonio Silvino (1875-1914) ve daha çok zulmüyle hatırlanan Rie Preto gibi eşkiyalar vardı. Geniş anlamıyla ele alındığında *cangaceiro* imgesi hem iyilikseverliği hem de zulmü içerir. Bir saz şairi "Yüzbaşı" ya da Lampiao diye bilinen en azılı *cangaceiro* Virguleino Ferrira da Silva'yı (1898-1938) şöyle anlatır:

"Pernambuco eyaletinde bir dağ eteğinin çorak topraklarında davar yetiştirip çiftçilik yapan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. İşte böyle başladı Lampiao'nun destanı. Üzerinde yaşadıkları bölge o zamanlar refah içindeydi ve (efsaneye göre) Lampiao zeki fakat çelimsiz bir çocuktu. Şair Zabele'nin yazdığı gibi zayıflar kendilerini bu ünlü eşkiya ile özdeşleştirirler.

Lampiao'nun memleketinde
Solucanlar bile cesurdur.
Jaguarla dövüşür maymun
Koyun ağılını korur.

Amcası Manuel Lopes ona doktor olup, halkın acılarını dindirmesini öğütledi;

Bu uçsuz bucaksız Sertâo topraklarında
Hiçbir zaman bir doktora rastlanmaz
Bura insanının tek bildiği
Hayvan sığırtmaçlığı, tanıdığı cangaceirolor
Ve balad okuyan ozanlardır.

Genç Virguleino okula başladıktan sonra, harfleri söküp usta bir şair olmak istediği halde doktor değil bir çoban ya da kovboy olmak istedi. Onyedi yaşına geldiğinde, ailesi, Nogueira'lar tarafından hırsızlıkla suçlanarak çiftliklerinden kovuldu. Bu onu kanundışına iten kavganın başlangıcı oldu .Ona "Virguleino ilahi

adalete güven" dendiği zaman cevabı, "Kutsal kitap annenizin ve babanızın şerefini koruyun diye emreder. Eğer kendi şerefimi korumazsam insanlığımı yitiririm." oldu. Böylece;

Sào Francisco kasabasından

Bir kama ve bir tüfek satın aldı

Yanına yirmiyedi dövüşçü ile birlikte kardeşlerini de alarak bir grup kurdu ve Serra Vermelha'da Nogueiralara hücum etmeye başladı. Nogueiraların üstün gücü karşısında, kan davası güderek kanundışına çıkması kaçınılmazdı. 1914'de Antonio Silvino'nun yakalanmasıyla eşkiya yatağı olan bu bölgede ortaya çıkan boşluğu Lampiào ondan daha çok ün yaparak doldurdu.

Ne asker dinledi ne sivil
Hepsini öldürdü.
Sevdiceği kaması
Güvencesi tüfeğiydi
Zenginleri yoksul koydu
Cesurlar ayaklarına düştü
Ülkeyi terkedenler bile oldu."

Kuzey doğunun terör yaratıcısı olduğu yıllarda (1920-1938), şairin dediği gibi geleceğine hep kuşkuyla bakması, onun, namuslu bir ırgat olacakken eşkiya olmasına sebep oldu ve hazin sonunu hazırladı.

Halkın gözünde bir kahraman, fakat iki yönlü bir kahramandı. Şairler bir yandan erdemlerinden söz ederlerken diğer yandan da ölümünden "kuzeyin kurtuluşu" diye sözetmektedirler. (Baladların hiçbiri bu görüşü paylaşmaz) Mosquito kasabasında halkın onun ölümüne tepkisi oldukça tipiktir. Askerler Lampiao'nun gerçekten öldüğüne herkesi inandırmak için bir gaz tenekesi içinde kesik başını getirdiklerinde halktan biri "Onu nehir yatağında dua ettiği için öldürebildiler. Çünkü su içinde fazla dua etmek uğursuzluk getirir"[2] dedi. Lampiao ölmeden hemen önce kurumuş bir nehir ya-

tağına gizlenmişti. Böyle bir insanın yenik düşmesi de ancak, büyünün bozulmasıyla açıklanabilirdi. Bir kahraman olmakla birlikte iyi bir kahraman değildi Lampiao.

Eşkiyalığa başlamadan önce onun Juazeiro Mesihi peder Çiçero'ya gidip kendisini kutsamasını istediği doğrudur. Peder Çiçero ona kanundışına çıkmamasını öğütlemiş, kendisine yüzbaşılık, kardeşlerinden ikisine de teğmenlik ünvanı vermişti. Bu bilgileri edindiğimiz baladlar herhangi bir haksızlığın düzeltilmesinden (kendi grubuna yönelik olandan başka) zenginden alıp fakire vermekten, adaleti yerine getirmekten söz etmemektedirler. Baladlarda yalnız yapılan kavgalar, yaralamalar, kasabalara soygun düzenlemeler ya da kasaba yakınından geçenleri soymak, zenginleri kaçırmak, askerlerle kadınlarla girişilen maceralarla, açlıktan ve susuzluktan söz edilmektedir. Robin Hood'ları anımsatacak izler yoktur bu balatlarda. Tersine "korku" vardır. Karısı fidyeyi getirdiği halde Lampiao'nun bir esiri nasıl öldürdüğü, işçileri nasıl kılıçtan geçirdiği, kendisine beddua eden bir kadını ölünceye kadar kaktüsler içinde dans ettirip nasıl işkence ettiği, saygıda kusur eden bir adamına bir kilo tuz yedirerek nasıl sadistçe öldürdüğü anlatılır. Bu tip eşkiyaların en önemli özelliği yoksulların yandaşı olmaları değil, çevrelerine dehşet salmaları ve acımasız olmalarıdır.

Lampiao gerçek hayatta kaprisli ve zalim olduğu halde, kendisini doğrunun, en azından cinsel ahlakın savunucusu sayardı.

Kızları baştan çıkaranları hadım ettirirdi. Kendi adamlarının da kadınların ırzına geçmesini yasaklamıştı. İhanet ettikleri için cezalandırmak üzere de olsa kadınların saçlarını traş edip onları çırılçıplak salıvermek hoş karşılanmazdı. Eşkiyalıktan vazgeçerek Bahia mahkemesinde mübaşirliğe başlayan Angelo Roque Robin Hood'luk özelliklerine sahipti. Fakat genellikle "öcalıcılar" mitinde hakim olan özellikler Robin Hood'larınkine benzemez.

Terör pek çok eşkiya "imge"sinin ayrılmaz bir parçasıdır. 17. ve 18. yüzyılda Catalan bandolerolarını konu alan sayısız baladlardan birinde

Vich ovaları titretmeye başlar

Ben geçtiğimde denmektedir. Bu baladlarda bandoleroların cömertliğinden fazla söz edilmemekle birlikte aralarından çıkan ünlü kahramanlar, diğer yanlarıyla erdemliydiler. Onlar suç sayılmayacak eylemler yüzünden bandolero olurlardı. Başlangıçta fakiri değil zengini soymak, sadece şereflerini kurtarmak için adam öldürerek onurlu kalmak zorundaydılar. Terör ilerde görüleceği gibi, yoksullara da vermeyen "haydut" imgesinin tamamlayıcı bir parçasıdır. Burada bir kere daha "haydut" imgesi, erdemli eşkiyanın bazı karakteristiklerini de içine alır. Terör, zulüm ve erdem gerçekte mevcut olmayan hayali bir desperadonun karakterini belirler. Roman kahramanı olan Joaquin Murieta böyle hayali desperadolardan biri olup yankeelerin Kaliforniya'ya ilk geldiği dönemlerde onlara karşı çıkan Meksikalılar'ın öncülüğünü yapmış, Kaliforniya folklörüne ve tarihine mal olmuştur. Bütün örneklerde eşkiya temel olarak güçlülüğün ve öcalmanın simgesidir.

1917'den 1920'nin sonlarına kadar Peru'yu kırıp geçiren kan dökme salgınını eşkiyalık olarak nitelemek belki de yanlış olur. Bu salgında soygun önemli bir yer tutmakla birlikte temelinde aslında kin gütme ve kan davası yatmaktadır. Eldeki kaynaklara göre kan davası çatışmalarının çığrından çıkışı, eşkiyayı kendi toplulukları ya da köyleri dışındaki her yerde soğukkanlılıkla adam öldürme, yakıp yıkma, yağma etme ve gaspa iter. 1948'den sonra Kolombiya'da başlayan dehşet verici olaylar sosyal eşkiyalığın çok ötesinde bir içerik taşır. Bu kana susanmış ülkede ilk gerilla hareketleri sırasında çılgına dönmüş barbar kalabalığın önünde eğlence olsun diye tutsakların dilim dilim doğranması gibi olaylardan sözedilmekle birlikte, hiçbir yerde aşırı şiddet unsurları bu

ülkedeki köylü devriminin anarşiye dönüşmesinde olduğu kadar dehşet verici bir hal almamıştı[3]

Burada ilginç olan nokta zulüm etme salgını ve toptan imhanın bu eylemlere katılanlar tarafından bile ahlak dışı kabul edilmesidir. İç savaş sırasında bir otobüs dolusu yolcunun ya da köylünün topluca öldürülmesi savaşın gereği olarak kabul edilse bile gebe bir kadının karnından çocuğunu çıkarıp yerine tüfek horozu sokmak gibi olaylar ancak bilinçle işlenen günahlar sayılabilir. Gene de bu gaddarlıkları yapanlardan bazıları halk tarafından "Kahraman" olarak kabul edilir.

Aşırı şiddet ve zulüm belli noktalarda eşkiyalığın dışına taşan olaylardır. Bununla birlikte bu olgu sosyal bir fenomen olması bakımından üzerinde durulmaya değer.

Bütün bu aşırı şiddete yeterli açıklık kazandırmasa da iki muhtemel neden gösterilebilir. İlk sebep Türk yazarı Yaşar Kemal'in şu sözlerinde ifadesini bulur. "Eşkiya aşk ve korkuyla yaşar. İnsanlar sadece aşk yüzünden eşkiya olurlarsa bu bir zayıflıktır. Onları eşkiya yapan sadece korkuysa nefret edilirler ve destek görmezler"[4] Diğer bir deyimle eşkiyanın en iyisi bile kendisinin dehşet verici olabileceğini göstermelidir. İkinci neden zulmün öcalmanın bir gereği olması ve öcalmanın da eşkiya erdemliliğinin meşru bir eylemi sayılmasıdır. Baskı yapanların paralarını alarak cezalandırmak mümkün değildir. Çünkü onlar egemen sınıfı alaşağı eden toplumsal bir devrim olmadıkça baskı görenin kullanamayacağı serveti, gücü ve toplumsal üstünlüğü ellerinde tutarlar. Baskı görenin başvuracağı en etkili silahı şiddet ve zulümdür. "Stoian ve Nadalia" adlı çok bilinen bir Bulgar baladında Stoian ve eşkiya arkadaşları bir zamanlar emrinde çalışırken ona kötü davranan Nadalia'nın köyünü basarlar. Stoian, Nadalia'yı kaçırır ve onu hizmetçisi yapar. Bununla da yetinmeyip öcünü almak için başını keser.

Aşırı şiddetin en iyi bilinen örnekleri aşağılanan ve ikinci sınıf muamelesi gören gruplarla (örneğin ırkçılığın hakim olduğu bir toplumda yaşayan zenciler gibi) çoğunluk tarafından baskı altında tutulan azınlığın yaptığı eylemlerde görmek mümkündür. İstilacı *gringo*'lara karşı Kaliforniya'lı Meksikalılar'ın öcalıcısı olan eşkiya Joaquin Murieta'nın Cherokee'li bir yerli yani baskı gören bir azınlığın üyesi olması bir rastlantı değildir. Kana bulanan Peru'nun Huanica'daki kızılderili köylerini anlatan Lopez Albujar aradaki ilişkiyi çok iyi görmüştür. Bu eşkiyaların soygunları, yakıp yıkmaları ve katliamları kendi ırklarından olmayan insanların (beyazların) durmak bilmeyen zorbalıklarına bir tepkidir. Bolivya'da 1952 devriminden önce karaderili kölelerin beyaz efendilerine karşı zaman zaman giriştikleri vahşi mücadele köylünün normal pasifizminin zalim taşkınlıklara dönüşmesinin benzer örneklerinden biridir.

Bu vahşi ve kurbanları arasında fark gözetmeyen bir misillemedir. Fakat aynı zamanda bütün umudunu yitiren zayıflar arasında dünyanın artık iyiye gitmeyeceği inancı yer ettiğinde ortaya çıkan, dünyayı harabeye çevirme tutkusudur. Zenci baladının mitleşmiş kahramanı Stagolee Samson Dalila gibi bütün bir şehri yok eder. Brecht'in Korsan Jenny oyununda bir otel bulaşıkçısı kadın düşünde korsanların sekiz gemiyle gelip şehri ele geçirdiklerini görür. Korsanlar öldürülecek olanları onun seçmesini isterler. O da ayrım yapılmaksızın herkesin öldürülmesini ister. Korsan Jenny kelleler yere düşerken etrafa espriler yağdırır. Calabrian eşkiyası Nino Martino gibi güney İtalya efsanelerinin ezilen ırgatları dünyanın yerle bir edilmesini düşlerler. Bu koşullar altında bir güç, herhangi bir güç olarak ortaya çıkmak zaferin ta kendisidir. Öldürme ve işkence güçlülüğün en ilkel koşullarıdır. İsyancı kendini ne kadar zayıf hissederse öldürme ve işkenceye o kadar başvurur.

Bu tip isyancılar kazansa bile zaferleri yakıp yıkma güdüsünü de birlikte getirir. Çünkü ilkel köylü isyancıların kendilerini eski

günlerde olduğu gibi iyi ve mutlu yaşam sürdürmekten alıkoyan üst yapıyı ortadan kaldıracak ileriye dönük bir programları yoktur. Karasaban başındaki adama ve sürüsünü güden çobana yararı olmayan her şeyi yakmak, yıkmak, öldürmek, kılıçtan geçirmek, yozlaşmayı ortadan kaldırmak, geride iyi, saf ve doğal olanı bırakmak isterler. İşte bu yüzdendir ki güney İtalya'nın eşkiya-gerillaları sadece düşmanlarını ve kölelikle ilgili evrakları ortadan kaldırmakla yetinmemiş işe yaramayan zenginleri de öldürmüşlerdir. Onların sosyal adalet kavramı yok etme ilkesi üzerine temellenmişti. Gene de şiddete alışkın toplumlarda bile sınırı aşan eylemlerin görüldüğü durumlar vardır. Şiddetin sınırının aşılması toplumsal denetimi elinde bulunduranların bunu yitirmeye başladıkları hızlı değişimlerin olduğu dönemlerde ortaya çıkar. Kan davalarının yaygın olduğu toplumlarda gözlem yapanlar için kan gütme olaylarının çığrından çıkması olağandır. Kan davaları kendi kendilerini otomatik olarak frenleyen sosyal mekanizmalardır. İki aile arasında süregelen kan davası öldüren tarafın da ölü vermesi, başka bedeller ödemesi ya da iki aile arasında kız alıp verilmesi gibi yollarla düşmanlığın ebediyen sürmemesi için karşılıklı anlaşmaya varılarak sona erdirilir. Gene de bazı nedenler yüzünden taraflar arasında yapılan anlaşma bozulabilir ve kavga her iki tarafın da karşılıklı giriştiği katliam hareketlerine dönüşebilir. Hareketler ya bir ailenin bütünüyle yok olması ya da uzun yıllar süren çatışmalardan sonra başlangıçta yapılması gereken anlaşmada karar kılınarak sona erer. Lampiao örneğinde gördüğümüz gibi geleneksel düzenin böyle kan davalarıyla sarsıntılar geçirmesi başka etkenlerin yanısıra kanun kaçaklarının ve eşkiyaların çoğalmasına sebep olur. (Gerçekten Brezilya cangaceirolarının eşkiyalık hayatı hep kan davası kavgalarıyla başlar.

Elimizde toplumsal denetim mekanizmasının sarsıldığı bunalım dönemleriyle ilgili bazı kaynaklar vardır. "Adaletsiz Toprak" adlı ilginç otobiyografisinde Milovan Djilas, Birinci Dünya

Savaşı'ndan sonra Montenegro'da insan davranışını yöneten değerler sisteminin çöküşünü anlatır ve garip olayların başlangıcına işaret eder. Montenegro'lu ortodokslar kan davalarının yanısıra komşuları katolik Arnavutlar ve müslüman Bosnalılarla karşılıklı yaptıkları soygunlara da alışıktılar. 1920'lerin başlarında bir grup adam eski zamanlarda olduğu gibi Bosna köylerine soygunlar düzenlemeye başladı. Yapılan birkaç soygundan sonra onlar işkence etmek, ırza geçmek, çocukları öldürmek gibi daha önce hiç rastlanmayan ve kendilerinin de yanlış olduğunu bildikleri eylemlere giriştiklerini dehşetle farkettiler. *Fakat kendilerine hakim olamıyorlardı.* İnsanların bağlı olduğu kurallar bir kez açık seçik anlaşıldıktan sonra yükümlülükleri, hareketlerinin amacı, hedefi, zamanı ve sınırları gelenek ve göreneklerle belirlenir. Yukardaki örnekte sistemin bir yanı çöktüğünden insanlar artık kendilerini kahraman olarak göremiyorlardı (Djilas'ın tartışmasını izlersek). Bir yanı zaten çökmüş olan sistemin diğer yanının da çalışmaz hale gelmesiyle, dövüşen bu insanlar artık kahramanlar gibi davranamazlardı. Kahramanlık değerleri yeni ve sağlam bir temel üstünde restore edilince toplum "zihni dengesine" tekrar kavuşur. (Montenegrolular'ın kitle halinde komünist partiye girmeleri gibi) 1941'de Almanlara karşı harekete geçmeleri istendiğinde binlerce silahlı adam Montenegrin tepelerine çıkıp tekrar erdemli bir şekilde dövüşmeye, öldürmeye ve ölmeye başladılar*

Görüldüğü gibi eşkiyalık toplumsal gerilimlerin ve karışıklığın olduğu dönemlerde gelişir ve yaygınlık kazanır. Bu dönemler aynı zamanda zulmün de ortaya çıkmasını hazırlayan koşulları içinde taşır. Eşkiya yoksulun öcalıcısı durumuna gelmedikçe eşkiyalık imgesini yansıtmaz. Bu nedenle toplumsal gerilim ve karışıklığın olduğu dönemlerde daha sık ve daha sistemli bir şekilde ortaya çıkarlar. Köylü ayaklanmalarının ve isyanın devrime dönüşmediği toplumlarda militanlar, kanundışına

* Yugoslavya nüfusunun % 1,4'ünü oluşturan Montenegrolar Partizan ordusu subaylarının % 17'sini meydana getiriyorlardı.

yani soyguna, acı çekmeye, hatta kavgada kendilerini yalnız bıraktıkları için yoksullara kızma yanlışına itilirler. Daha da kötüsü şiddet eylemlerine başlayanlardan sonra gelen nesil de, yanan evlerinin, ölen babalarının, ırzına geçilmiş analarının ve kız kardeşlerinin cesetlerini görerek kanun dışına çıkarlar.

-Seni en çok etkileyen nedir?

-Evlerin yandığını görmek.

-Sana en çok ızdırap veren ne oldu?

-Annemin ve küçük kardeşlerimin dağlarda ekmek için ağlaması.

-Hiç yara aldın mı?

-Beş defa, hepsi de kurşun yarası.

-En çok ne yapmak isterdin?

-Söyleyin onlara bana ilişmesinler. Çalışmak ve okumayı öğrenmek istiyorum. Fakat onlar beni öldürmek peşinde. Biliyorum beni sağ komayacaklar.

Soruların cevaplayıcısı Kolombia'lı bir eşkiya grubunun lideri Teofilo Rojus (Chispus)dur. Bu görüşme yapıldığı zaman kendisi 22 yaşındaydı. Ve 33'ü Romelares'de, 18'i Altamira'da, 18'i Şili'de, 30'u San juan de la China'da ve gene 30'u El Salada'da, 25'i Toche'de, 25'i Guadual'da, 14'ü Los Naranjos'da olmak üzere 400 kişiyi öldürmekten sanıktı.

Ülkesi Kolombiya'da patlak veren şiddet hareketlerini herkesten daha iyi izleyebilen Monsenyör Gernman Guzman anarşinin bu yitik ve kana bulanmış çocuklarını şöyle tanımlamaktadır.

"Kır hayatında birbirine sıkı sıkıya bağlı olan insan ve toprak birbirinden kopartılmıştı. İnsanlar toprağı süremez, ağaçları budayamaz oldular. Bunlar umudunu yitirmiş delikanlılar ve yetişkinlerdi. Yarınlarına güvenleri kalmadığı için macera, kendini gerçekleştirme ve dünyevi zevkler peşinde koşmaya başladılar. Çiftliklerinin, onları bağlayan sevgi ve güven dolu bir yer olduğu duygusunu da yitirmişlerdi. Artık başıboş dolaşan maceraperestler

ve derbeder insanlardı. Kararsızlık ve her türlü bağın yitirilişi kanun dışılığa yol açar. Onlar için durmak, bir yere bağlanmak ve kendilerini ele vermekle eş anlamlıydı. Başına buyruk hayat bu genç toplum düşmanlarını eski evlerinden çok farklı olan güvensiz bir çevreye itti. Sürdürdükleri bu göçebe hayatı dengesini yitirmiş iç dünyalarını tatmin etmeye yönelik bir başıboşluk anlamına gelmektedir. Cinsel tedirginliklerinin ve işledikleri sapıkça suçların nedenleri burada yatmaktadır. Onlar için aşk topluca ırza geçme ve metres tutmak anlamını taşıyordu. Kızların kendilerini herhangi bir nedenden ötürü terk edeceklerini anladıkları zaman onları öldürürlerdi. Tarım hayatının tamamlayıcı bir unsuru olan patika yollarda yürümez olmuşlardı. Dağlık bölgelerde yaşayanlar ağır yükleriyle gidip geldikleri bu yolları severler. Fakat günümüzün anti-sosyal eşkiyaları herkesin bildiği patikalardan yürümezler. Çünkü bu yolları askerler de bilmektedir. Gerilla taktikleri onları şüpheli olmayan yerler aramaya ya da ani hücumlardan korunabilecekleri gizli yollar bulmaya zorlar."

Bu koşullar altında, ancak, sağlam bir ideoloji ve disiplin bu insanları soysuzlaşmaktan kurtarır. Fakat bunlar gene de, temelde isyancı olarak ortaya çıkmazlar.

Eşkiyalığın patolojik yanları olduğunu kısaca belirtmemiz gerekir. Fakat onun belirgin karakteristiği olan şiddet ve zulüm öcalmadan ayrı düşünülemez. Eşkiya, ya kişisel aşağılanmasının ya da baskı gören başkalarının öcünü alır. 1744 Mayıs'ında eşkiya reisi Oleksu Dovbus, Konstantin Zlotnicky'i yakalayarak ellerini yanan ateşin içine sokar. Çıplak vücuduna kor halinde köz parçları serper ve fidye almayı reddeder. Keşiş Lwow'un anlattığına göre "Fidye almak için değil senin canını almak için geldim. Çünkü sen insanlara yeteri kadar işkence ettin, demiştir. Zlotnicky'in zalim bir toprak ağası olduğu ve pek çok insanın ölümüne yol açtığı bilinmektedir. İnsanların eşkiya olduğu yerlerde zulüm zulmü doğurur ve kana kan istenir[7]

Haydutlar

Anasız, babasız
Yetim kaldı Nemtcho
Yeryüzünde onu avutacak
Yön verecek ona
kimseciği yok
Çift sürüp, ekin biçeceğine
ardından babasının
haydutların bayrağını taşıyan
koruyan hazinesini
Bir haydut oldu o

Haydut baladı[1]

15. yüzyıldan itibaren Hıristiyan feodal ağalarının ve Türk akıncılarının güney ve batı Avrupa dağlarında ve geniş ovalarında ilerlemeleri, buralarda yaşayan köylülerin hayatını çekilmez hale getirdi. Fakat nüfusun yoğun olduğu bölgelerde, yönetimin güçlü olduğu bölgelere kıyasla buralar özgürlük hareketleri açısından daha büyük bir potansiyel göstermekteydi. Bu nedenle bu bölgelerde sık sık özgürlüklerini savunan silahlı gruplara rastlanmaktaydı. Bu grupları oluşturan insanlar, genellikle topraklarından kovulmuş köylüler ve kaçan köleler arasından çıkıyordu. Önceleri kendiliğinden ortaya çıkan gruplaşmalar daha sonraları örgütlenme biçiminde kendilerini göstermeye başladı ve bölgelerin karakteristik bir özelliği haline geldi. Rusya'da *Kazak*, Yunanistan'da *Kelphte*, Ukrayna'da *Haidamak*, Balkan yarımadasında haydut (haydu, hajdut, hajdutin) diye isimlendiriliyorlardı. Bu kelimenin Türkçe'den mi yoksa Ma-

carca'dan mı geldiği tartışılmaktadır. Bu gruplar, ilerde görülebileceği gibi, bireysel köylü direnişlerinin klasik eşkiyalığa dönüşecek olan kollektif biçimleriydi.

Haydutlar Robin Hood'lardan ve ödalıcılardan farklı olarak otoriteye karşı isyan edip, otomatikman yasa dışına düşmemişlerdi. Macaristan'ın bazı bölgelerinde olduğu gibi zaman zaman feodal beylerin emrine giriyorlardı. Bu nedenle önceleri özgür kurtarıcı-soyguncu anlamına gelen "heiduck" sözcüğü daha sonraları Alman soylularının uşakları için kullanılan bir terim haline geldi. Bunlar Rusya ve Macaristan'da imparatorun, çarın ya da bir başka prensin bağışladığı toprakların sahibi oldular. Karşılığında ise atları, silahları korumayı ve kendi seçtikleri kumandanların emrinde Türklere karşı savaşmayı yükümlendiler. Giderek sınır boylarını bekleyen muhafızlar, emir-kumanda zincirine tabi şövalyeler haline geldiler. Bununla birlikte temelde özgür olup kölelerden üstün durumdaydılar ve onları aşağı görürlerdi. Öte yandan başkaldırmaya ve firar etmeye hazır oldukları gibi sadık olmaktan da çok uzaktılar. 17. ve 18. yüzyılların büyük köylü ayaklanmaları hep Kazak sınır boylarında başlamıştır.

Bir de herhangi bir soylunun ya da yöneticinin emrine girmeyi reddenen haydutlar vardı ki bunların yaşadığı bölgelerdeki soylular ve yöneticiler hıristiyan olmayan Türklerdi. Ne krala ne de senyöre bağlı olan bu haydutlar soygunla geçinirlerdi. Türklere düşman olup toplumsal olarak da halkın ödalıcıları rolünü oynamaktaydılar. Bu tip haydutların eylemlerine ilkel gerilla direniş ve özgürleştirme hareketleri gözüyle bakılabilir. 15. yüzyılda, önce Bosna Hersek'de, giderek de bütün Balkanlar'da ve Macaristan'da görülmeye başladılar. Balkanlar'da ve Macaristan'da ilk "haidot" reisine 1454 yılında rastlandığı kaydedilmektedir. İsimlerini ilkel eşkiyalığın en üst biçimine örnek olarak seçtiğimiz bu haydutlar sürekli ve bilinçli olarak köylü ayaklanmalarının odak noktasını oluşturmuşlardır. Bu tip haydutlar sadece güneybatı Avrupa'da

değil, Endonezya ve Çin İmparatorluğu gibi dünyanın başka yerlerinde de farklı isimlerle görülmüşlerdir. Doğal olarak, bu insanlar çoğunlukla başka dinden, başka dilden olan yabancı istilacılar tarafından baskı gören halklar arasından çıkmışlardır.

Onları haydut olmaya iten ne ideoloji ne de sınıf bilinciydi. Hatta aralarında diğer bireysel eşkiyalar gibi, suç sayılamayacak eylemler yüzünden kanun dışına itilenlere de az rastlanır. Böylelerine örnek olarak Bulgar asıllı haydut reisi (bize çok değerli bir otobiyografi bırakmıştır) Panayot Hitov verilebilir. Panayot Hitov 25 yaşındayken önemsiz bir olay yüzünden Türk makamlarıyla başı derde girerek 1850 yılında dağa çıkmıştı. Fakat gene de, bu tip eşkiyalık hakkında başlıca kaynaklarımız olan haydut türkü ve baladlarından anlaşıldığına göre insanları haydut olmaya zorlayan sebep temelde bütünüyle ekonomiktir. Bu türkülerden birinde: Kış kötü geçti, yaz kavurdu gitti, koyunlar öldü, Stoian işte böyle haydut oldu denmektedir.

Her kim özgür bir haydut olmak istiyorsa
Bu yana gelsin, yanımda dursun
Yirmi yiğit biraraya gelir böylece
Hiçbir şeyleri yoktur, keskin kılıçları bile
Salt sopaları vardır döğüşmek için

Tatuncho isimli bir haydut annesi kendisinden "Bir hırsız ailesini geçindiremez" diyerek haydutluktan vazgeçmesini istediği için evine geri dönmüş, fakat Sultan kendisini yakalamaları için peşine asker takınca, hepsini öldürüp kemerlerindeki altınları almış, annesine getirmişti: "İşte sana para anacağım. Kim demiş bir eşkiya anasını geçindiremez diye." Gerçekten şansı yaver giderse eşkiyanın ekonomik durumu köylü olduğu zamanlardakinden çok iyidir.

Bu koşullar altında gerçek sosyal eşkiyaların türemesi zordur. Panayot Hitov böyle ender rastlanan sosyal eşkiyalardan biri olan

Doncho Vatach'dan övgüyle söz etmektedir. 1840'larda yaşayan Doncho Vatach Osmanlı despotizmine karşı durmuş, yoksul Bulgarlara yardım edip para dağıtmıştı. "*A residence in Bulgaria*" kitabının İngiliz yazarına bakılırsa Bulgaristan'ın asıl erdemli eşkiyaları iyi ailelerden gelme Türkler olan Çelebilerdi. Bunlar sadece kendi köylerine destek bulan *khersis*'ler ya da adi soyguncular dan, kendi gruplarının dışında sevilmeyen, zalim karakterli, sık sık adam öldüren haydutlardan da farklıydılar. Haydutlar hakkında bu söylenenler abartılmış olabilir fakat onların birer Robin Hood olmadığı ve ellerine geçirdikleri herkese zarar verdikleri de bir gerçektir. Baladlar onların bu özelliklerini anlatan sözlerle doludur.

Çok anayı ağlattık
Dul bıraktık çok kadını
Daha da fazlasını yetim koyduk
Çünkü biz çocuksuz adamlarız.

Haydutların zulmü çok işlenen bir konudur. Şurası bir gerçek ki haydut, klasik sosyal eşkiyadan daha kesin bir şekilde köylü sınıfından kopmuştur. Yalnız efendisiz değil, anasız, babasız, tek akrabası olmayan insanlardır ve köylü sınıfı içinde Mao'nun atasözündeki "sudaki balık" gibi değil, orduya katılmak için sırasını bekleyen köylüler gibi yaşarlar. Bunların çoğunluğu sürü çobanları yani yerleşik halkla bağları zayıf olan yarı göçebe insanlardı. Yunanistanlı *Klephte*'ler (ve belki de Slav haydutların) kendilerine özgü argoları olması ilginçtir.

Bir hırsızla bir kahraman arasındaki fark, köylülerin "iyi" diye kabul "kötü" diye lanetlediği şey arasındaki ayrım kadar karmaşıktır. Haydut türkülerinde, onların günahları kadar erdemlerinden de söz edilir. Örneğin ünlü bir Çin romanında anlatılan anekdotlarda, sonunda çeşitli kanundışı kişilerden oluşmuş kahramanlar grubuna katılan haydutların barbarlığı an-

latılır* Haydut-kahramanın tanımı temelde politiktir. Balkanlarda belirli geleneklere göre o ulusal bir eşkiya, yani hıristiyanları Türklere karşı savunan ve öclerini alandı. Baskı güçlerine karşı çıktığı sürece yarattığı "imge" olumlu fakat yaşantısı karanlık ve günahkardı. Sonunda günahlarının bedelini ödemek için ya manastıra kapanır ya da yedi yıllık korkunç bir hastalığa tutularak cezasını çekerdi. "Erdemli eşkiya"nın tersine, haydut, bireylerin kendisini ahlak yönünden onaylamalarını umursamaz; "Öcalıcılar"ın tersine zulmü onun belli başlı karakteristiği değildir ve halka yaptığı hizmetlerden ötürü hoşgörülür.

Köleliğe karşı çıkacak kadar fazla özgürlük peşinde olmayan, yoksulluğa karşı hırsızlığa başvuran bu insanların eylemlerine yarı politik nitelik kazandıran etken, güçlü bir gelenek, herkesçe kabul edilmiş sosyal bir görevdi. Gördüğümüz gibi onları dağa çıkmaya zorlayan neden temelde ekonomik olmakla birlikte haydut olmanın teknik olarak tanımı "İsyan", kişi olarak bir "isyancı"dır. O kendini herkese kabul ettirmiş bir gruba katılır. Sherwood ormanlarının uçarı adamları başlarında Robin Hood olmadan bir anlam taşımazlar. Oysa Balkanlar'da "haydutlar" Çin dağlarındaki "eşkiya" gibi asileri ve kanun kaçaklarını arasına almaya hazırdırlar. Haydut reisleri değişir. Bu reislerin biri diğerinden daha saygıdeğer olabilir. Fakat haydutların varlığı ve ünleri hiçbir zaman tek bir kişiye bağlı değildir. Onlar sosyal olarak kabul edilmiş kahraman topluluklardır. Anonim olan haydut baladlarının kahramanları gerçek hayatta ün kazanmış liderler değil sıradan köylüler, Stoian, İvantcho diye çağrılan insanlardır. Yunanistan'daki klephte baladlarının hepsi anonim olmadığı gibi toplumsal mesajlar da iletmezler. Bunlar daha çok edebiyatın övgü türüne girer ve kahramanları herkesçe bilinen saygıdeğer eşkiyalardır.

* Bununla birlikte ben haydutların insanlık dışı eylemlerle (öneğin yolcuları doğrayıp et diye kasaplara satmak türünden) suçlandığına rastlamadım.

Haydutların varlıklarını sürdürmeleri sağlam temeller üzerine kurulmuş bir yapı ve örgütlenme ile mümkündür. Ünlü bir Çin romanının konusu olan büyük eşkiya cumhuriyetindeki örgütlenme ve tabakalaşma o kadar ileriydi ki Avrupa'nın cahil ülkelerinin tersine bu cumhuriyette eski kamu görevlileriyle işinden edilmiş aydınlar için ayrı bir şeref köşesi vardı. Haydut grupları seçimle gelen voyvodalar ya da dükler tarafından yönetilirdi. Bu düklerin görevi, bayraktarın yardımıyla silah temin etmekti. Bayraktar kırmızı ve yeşil renkte bir bayrak taşır ve aynı zamanda grubun muhasibi ve iaşe subayı görevini üstlenirdi.

Aynı tip bir askeri yapıya ve terminolojiye Rusya'daki Rasbonikiler arasında ve Hindistan'daki dacoit toplumlarında, Sansia'da Jemadarlar tarafından yönetilen sipahi (sepoy, sipahi-asker) gruplarında rastlamaktayız. Jemadarlar ganimetlerden çift hisse aldıkları gibi ayrıca elfeneri, mızrak ve gerekli diğer gereçlerin temini için toplam ganimetin yüzde onunu alırlardı.

Bu nedenle haydutluk, dağınık Robin Hood'lara ve normal köy toplumlarında görülen soyguncu asilere kıyasla, birçok yönüyle otoriteye karşı daha ciddi, daha iddialı, sürekli ve kurumlaşmış bir karşı çıkıştır. Böyle sürekli bir yerleşmiş bir eşkiyalığı yaratan ona politik potansiye yükleyen, belirli coğrafik ve politik koşullar mıdır? Yoksa yabancı istilalar gibi toplumsal çatışmaların yarattığı durumlar mı eşkiyalığın bu olağandışı politik bilince sahip olma biçimini oluşturmuştur? Bunu söylemek biraz güç olmakla birlikte her iki etkenin de rolü olduğu düşünülebilir. Tek başına bir haydutun kendisini ve halkını çevreleyen sosyal ve kültürel çemberden kurtulabilmesi mümkün değildir. Herşeyden önce bir haydut kendisini özgür bir adam, giderek de bir kral veya derebeyine eşit sayardı. Çünkü o kendi kendisini azat etmiş bu nedenle de üstünlük kazanmış bir kişiydi. Olimpos dağındaki Klepheler önemli birini ele geçirdikten sonra kendilerinin krala eşit olduklarını iddia ederek belirli davranışların bazılarından krala

yakışmayacağını düşünerek kaçınmışlardır. Aynı şekilde Hindistan'daki Badhaklar "Bizim uğraşımız kralların da uğraşıdır" diyerek hiç değilse düşünce de şövalyece davranmak zorunda olduklarını, yani kadınlara saldırmamak, birisini eşit koşullar altında dövüşerek öldürmek gibi kurallara uymaları gerektiğini kabul etmişlerdir. Bununla birlikte haydutların her zaman böyle soylu kaygılar gözeterek dövüştüklerine inanmak saflık olur. Haydutlar arasında özgürlük, eşitlikle eş anlamlıdır ve bunun ilginç örnekleri görülmüştür. Örneğin bir defasında Oudth kralı Badhaklardan kurulu bir alay oluşturmak istemiş (Rus ve Avusturya monarklarının haydutlardan ve Kazaklardan oluşturdukları birlikler gibi) fakat Badhaklar subayların kendileriyle aynı ödevleri görmeyi reddetmeleri üzerine isyan çıkarmışlardır. Bu davranış, alışılagelmişin dışında bir olay ve hele Hindistan'daki kast sistemi gibi eşitsizlik esası üzerine kurulmuş bir toplumda inanılması güç bir olaydır.

Haydutlar her zaman özgür insanlardı. Fakat Balkanlar'daki durumda gözlenebildiği gibi özgür topluluklar değillerdi.Çünkü haydut grubu, yani *çete*, akrabalık bağlarını koparıp, gönüllü olarak gruba katılan kadın, çocuk ve topraktan yoksun kişilerin oluşturduğu anormal toplum birimiydi. Çoğu kez haydut geriye, evine köyündeki hayatına dönmek istediği zaman da bu yolu Türkler tarafından kapatılırdı. Haydut balad ve türküleri, kılıçları, bacıları, tüfekleri, karıları olan ve çete bozulduğunda kederli, suskun el sıkışarak dünyanın dört bir tarafına dağılan yitik kişilerden söz eder. Onların düğünü ölümdür ve bu imge çeşitli baladlarda dile getirilmiştir. Toplumsal örgütlenmenin normal biçimleri onlar için mümkün değildi. Beraberlerinde Osmanlılar gibi erkek ve kadınlardan oluşan haremlerini de taşıyan Çapulcu çeteleri *krdzali**'lerin tersine haydutlar, haydut oldukları sürece aile kurma

---

18. yüzyıl sonlarında Bulgaristan'da avare gezen dağınık askeri birlikler ve desperadolar.

girişiminde bulunmazlardı. Haydut çetelerine örnek olarak başka bir toplumsal örgütlenme biçimi göstermek gerekirse bu ünlü Zaporozhe Kazakları gibi kardeşlik esası üzerine kurulmuş topluluklardır.

Bu Paradoks kadınlarla olan ilişkilerinde daha da iyi belirlenmektedir. Haydutlar öteki eşkiyalar gibi kadınlara karşı değildirler. Tam tersine Makedonyalı bir komitacı hakkında 1908'de verilen güvenilir bir raporda şöyle denilmektedir; "Bütün voyvodalar gibi kadınlara çok düşkündür"[3]

Kimi zaman haydut çetelerine kızlar da katılmıştır. (Baladlardan bu kızların Bulgaristanlı Yahudiler olduğu anlaşılmaktadır. Ve hatta bu Boyna, Yelenka, Todorka'lar, kimi zaman voyvoda bile olmuşlardır. Bunlardan bazıları bir süre sonra haydutlarla vedalaşarak normal yaşantılarına dönmüş, evlenmişlerdir.

Penke dağlara vardı
Dağlara haydutlara
Çünkü onlara armağanlar vermek istiyordu.
Çünkü evlenme çağı gelmişti
Herbirine birer mendil verdi.
Bir parça altın vardı her mendilin içinde
Penka evlendiği zaman
Hatırlasınlar diye onu.

Haydutlara katılan bu kızların erkek elbisesi giyerek erkekler gibi dövüştükleri anlaşılmaktadır. Baladlarda annesinin isteği üzerine evine, normal kadınlık görevine dönen fakat bu hayata katlanamayarak miğferini başına, tüfeğini omuzuna vurup tekrar haydutluğa başlayan kızlardan söz edilir. Nasıl ki özgürlük erkekler için soyluluk anlamına geliyorduysa, kadınlar için de erkek gibi davranmak anlamına geliyordu.

Klepthe baladlarında fidye için kaçırılan kadınlara dokunmanın kötülükleri üzerinde durulur. Kleptheler de Bulgaristanlı kanun kaçakları da bir kadına hücum edenin mutlaka yakalanacağına ve Türkler tarafından işkence görerek öldürüleceğine inanırlardı. Çok ilgi çekici olan bu inanca pratikte zaman zaman boş verildiği sanılmaktadır[5]

Haydut olmayan başka birliklerde kadınlar olduğu bilinmekle birlikte bunların sayısı fazla değildi. Lampiao'nun kadınların bu serseri yaşantıyı paylaşmalarına izin veren tek Brezilya'lı eşkiya lideri olduğu anlaşılmaktadır. Belki de bunun nedeni baladlarda güzelliği göklere çıkarılan Maria Bonita'ya duyduğu aşktır. Fakat bu ender rastlanan bir olaydır.

"Ju rwew dance, udaicki sastance" "St. George günü geldi, haydi kalk haydut toplan" anlamına gelen bir atasözüdür. Haydutlar da diğer soyguncular gibi mevsimlere bağlı olarak eylem göstermekteydiler. Bu nedenle yaşantıları onları büsbütün sınırlıyordu. Ağaçların yeşerdiği ilkbaharda soygun yapmak daha kolaydır. Yoldan geçen seyyahlar da boldur. Bulgar haydutlar 14-27 Eylül'de silahlarını gömer ve gelecek ilkbaharda St. George gününe kadar saklarlardı. Gerçekten köylülerden başka kimseciğin olmadığı kış aylarında haydutlar ne yapabilirdi? Bileğine güvenenler dağdaki mağaralarına malzeme yığardı. Fakat çoğu kez kışı dost bir köyde içerek ve kahramanlık türküleri söyleyerek geçirmek daha çok işlerine gelirdi. Haydutların zengin köylülerin yanında işe girenleri bile olurdu. Ya da eğer varsa akrabalarının yanına dönerlerdi. Yüksek ovalarda ailelerinin bütün bireylerini haydut olarak dağlara salmış olan bir kaç büyük aile vardı. Kısaca haydut grupları sadece bir mevsim için kurulurdu. Grup üyeleri kardeşlik esasına dayanan bağlara sonsuz hürmet eden yoldaşlardı.

Böylece özgür ve vahşi yaşamlarını dağlardaki mağaralarda, ormanlarda, geniş steplerde tüketen haydutlar omuzlarında adam

boyunda tüfekleri, bellerinde çifte pistol ve yatağanları* ve keskin frenk kılıçları, işlemeli cepkenleri, çapraz fişeklikleri, pala bıyıkları ile haydutların dost düşman herkese nam salmaktan başka ödülleri yoktu. Kahramanlık mitleri ve baladlar bu haydutları simgeler haline getirmişti. Örneğin Novak ve oğulları Grujo ve Radijov, çoban Mihat Sokol'un Rado'su, Bujodin, Ivan Visnic ve Luka Golowran hakkında bütün bildiğimiz, bunların 19. yüzyılda yaşamış, sevilen Bosna haydutları olduğudur. Çünkü onlar hakkında türküler yakanlar o zamanlar Bosna köylüsünün ne durumda olduğundan söz etmemişlerdir. Ender olarak bu kahramanlık perdesi aralanır ve bu haydutlardan hiç değilse birinin yaşamı hakkında bilgiler gün ışığına çıkar Voyvoda Korço bunlardan biridir. Strumica (Makedonya) da bir Türk beyinin yanında çobanlık yapan birinin oğluydu. Sürüsü bir salgında ölünce bey Korço'nun babasını zindana attı. Oğlu beye gözdağı vermek, babasını kurtarmak için dağa çıktı, fakat fayda etmedi. İhtiyar baba zindanda öldü. Bunun üzerine Korço genç bir Türk soylusunu ele geçirdi. Ellerini, kollarını kırdı, başını kesti ve vücudunu bir kazığa geçirerek hıristiyan köylülere teşhir etti. Bundan sonra on yıl haydutluk yapan Korço bir kaç katır satın aldı ve tüccar kılığına girerek ortadan kayboldu. On yıl sonra 300 kişinin reisi olarak ortaya çıktı. Zalim Krdzali birliklerinin başına geçerek Osmanlı Sultanı'na karşı ayaklanan heybetli Pasvan'ın (Osman Pasvanoğlu, Vidin paşası Bosnalı bir müslüman) hizmetine girdi. Fakat Korço Pasvan'ın hizmetinde uzun süre kalmayarak ayrıldı ve Strumica kasabasına hücum ederek ele geçirdi. Bunun nedeni haydutların şehirlilere duyduğu kin ve güvensizlik değil, babasının ölümüne sebep olan Bey'in bu kasabaya sığınmış olmasıydı. Korço Bey'i öldürüp kasaba halkını kılıçtan geçirdi ve Vidin'e döndü. Bundan sonra izini kaybediyoruz. Sonunun ne olduğu bilinmemektedir. *Krdzali* yağmacılığının 1790 ve 1800 yıl-

* Ucu kıvrık müslüman kılıcı

larına rastladığı bilindiğine göre bu haydutun etkin olduğu yıllar kabaca tahmin edilebilir. (Hikaye Panayot Hitov tarafından aktarılmıştır.)

Haydutların ortaya çıkmaları bir zorunluluktu. Baskının evrensel olmadığını ve öcün alınabileceğini ispatladılar. Bölgelerinde yaşayan köylüler ve sürü çobanları kendilerini onlarla özdeşleştirdiler. Bütün zamanlarını dövüşerek, baskı gruplarıyla çatışarak geçirdiklerini sanmak yanlış olur. Fakat yönetimin ulaşamayacağı kayalıklarda ve sazlıklarda özgür insan gruplarının var olması önemli bir gelişmedir. Yunanlıların gururla Agrapha diye isimlendirdikleri dağların ardında yaşayanlar yasalara göre değilse bile pratikte bağımsızdırlar. Haydutlar soygun yapıyorlardı ve uğraşıları gereği Türklerle (ya da otoriteyi temsil eden her kimse) çatışmak zorundaydılar. Çünkü yolcuların mal ve can güvenliğini korumak otoritenin göreviydi. Şüphesiz iyi hıristiyanları ezen kafirleri öldürmek onlara haz veriyordu. Belki de cesaretlerine hayran kaldıkları Türkleri, tehlikeli rakiplerle döğüşmek daha büyük kahramanlık sayıldığı için, öldürüyorlardı. Bütün bunlara rağmen Balkan haydutlarının ülkelerini Osmanlı boyunduruğundan kurtarmak için harekete geçtiklerini ya da bunu sağladıklarını gösteren hiçbir kanıt yoktur.

Merkezi otoritenin zayıfladığı ve kargaşalığın baş gösterdiği dönemlerde haydutların ve haydut çetelerinin sayıları çoğalıyor, eylemleri yoğunlaşıp daha cüretkar oluyordu. Böyle dönemlerde devletin eşkiyalığın yok edilmesi için verdiği emirler daha sertleşir ve yerel yönetim hiç durmadan taviz vermeye başlardı. Diğer yandan da toplumsal gerginlik artardı. Şimdiye kadar gördüğümüz gibi eşkiya, başlayan devrim hareketinin takipçisi olmuştu. Oysa haydutlar sadece toplumda başlayan tedirginliğin belirtileri olmakla kalmayıp, bağımsızlık hareketlerinin çekirdeğini oluşturmakta ve halk tarafından da böyle kabul edilmekteydiler. Zamanı geldiğinde Liang Shan Po'nun dağlarından birinde Çin

eşkiyalarının kurtarılmış bölgesi genişleyerek İmparatorluğu devirecek olan güçlerin çekirdeğini barındıran bir bölge haline gelmişti. Bir yandan kölelikle hüküm giymek arasında seçim yapmak zorunluluğu, öte yandan uçsuz bucaksız kırlar ve özgürlük, avare dolaşan kanun kaçaklarını, çapulcuları ve Kazak'ları Volga nehri boyunca patlak veren büyük köylü ayaklanmalarına liderlik etmek üzere bir araya getirdi. Koşullar hazırsa uzun zamandan beri düşlenen özgürlük gerçekleşmek üzeredir. Eşkiyalık köylü isyanları ve devrimleriyle ortaya çıkar. Oysa haydutlar cepkenleri ve silahları, heybetli görünüşleriyle devrimin neferleridirler.

Fakat eşkiyanın köylü devrimlerindeki rolünü incelemeden önce onun mevcut düzen içindeki yerini belirleyen politik ve ekonomik etkenlere bir göz atmak gerekir.

Ekonomik ve Politik Açıdan Eşkiyalık

"Yapılan gözlem ve araştırmalar bütün eşkiyaların malı mülkü olmayan işsiz güçsüz kimseler olduğu noktasında birleşmektedir. Sahip oldukları her şey kişisel mülkiyetleridir ve neleri varsa giriştikleri pervasız maceralardan elde edilmiştir."

'Çin'de eşkiyalığın artmasıyla ilgili ekonomik bir yorum[1]'

Eşkiya grubu yoksulları zincire vuran sosyal düzenin dışında olup, özgürlük ve kardeşlik esasları üzerine kurulmuş bir topluluktur. Bireylere zorunluluklar yüklemez.

İhtiyaçları ve faaliyetleri yüzünden eşkiya mevcut ekonomik ve sosyal sistemle daima ilişki halindedir. Bu yönü gözlemciler tarafından genellikle gözden kaçırılmaktadır. Oysa üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.

Eşkiyaların varlıklarını sürdürebilmek için yiyeceğe, silaha ve cephaneye ihtiyaçları vardır. Çaldıkları paraları harcamak, ele geçirdikleri ganimetleri satmak zorundadırlar. Gerçi normal olarak bölge halkının ve çobanların tükettiği kendi üretimleri olan yiyecek, giyecek ve içkiden fazla bir şey talep etmezler ve bu maddeleri yeteri kadar elde edebildikleri takdirde bununla yetinirler. Brezilyalı bir toprak sahibi "Onlara herkes istediklerini verir" dedi.

"Vermemek aptallık olur. Köylüler onlara yiyecek, giyecek, sigara, içki verir. Parayı ne yapsınlar. Paraya ancak polise rüşvet vermek için ihtiyaçları olur[2]" Bununla birlikte bildiğimiz haydutlardan bir çoğu, çevre köylülerinden farklı bir şekilde para ekonomisiyle ilişkilidirler. Yoksa başka türlü altın düğmeli paltolarını, tüfeklerini, pistollarını, fişekliklerini, Sırplı v e Yunanlı eşkiyaların o pek övündükleri altın kakmalı kılıçlarını nasıl, nereden alabilirlerdi*

Eşkiyalar, çaldıkları sığırları, soydukları seyyahların eşyalarını ne yaparlar? Onlar da satın alırlar ve satarlar. Köylülerden daha fazla paraya sahip olduklarından harcamaları bölge ekonomisi içinde önemli bir yer tutar. Bu para yerel dükkan sahipleri, hancılar ve diğer esnafla kır kesiminin tüccar ve orta tabakası arasında yeniden pay edilir. Orta sınıfın tersine eşkiyalar kazançlarını kendi bölgelerinde hemen harcarlar. Pazarlik etmeyecek kadar da gururlu ve bonkördürler.

1930 yılında tacirlerin mallarını Lampiao'ya değerinin üç katı fiyata sattığı söyleniyordu.

---

* Aşağıda yazılı olanlar, Lampiao'nun üzerinde bulunan eşyaların polis tarafında çıkarılan listesidir:
Kıymetli taşlarla süslü çeşitli yüzükler.
İçinde Santinha adı yazılı bir altın nikah yüzüğü.
Üzerinde "Tanrı seni korusun" sözleri kazılı olan iki altın madalyon.
İki altın lira, üzerinde imparator II. Pedro'nun resmi bulunan eski bir altın Brezilya parası.
Deri bir şapka. Şapkanın arkasından sarkan şerit üzerinde iki altın madalyon, 5 elmas asılıydı.
Brezilye ordusuna ait 1908 model bir tüfek. Fişekliği 7 tane gümüş Brezilya lirası ile süslü.
67 cm. boyunda sapı altın kakmalı çelik bir bıçak.
İşlemeli iki adet omuz çantası. Bir tanesinin kapağında 2 altın 1 gümüş düğme, diğerindeyse 1 tek gümüş düğme var. İkinci çantanın sapı saf gümüşten yapılmış 9 düğmeyle süslü.
Kırmızı ipekten işlemeli bir fular.
Kollarında subay apoletleri bulunan mavi bir ceket.
2 adet desenli, keten astarlı battaniye.

Bütün bunlardan da anlaşılacağı gibi eşkiyanın, sadece yerel ekonomiyle değil, daha geniş çaptaki ticaretle de ilişki kurmasını sağlayan aracılara ihtiyacı vardır. Pancho Villa gibi, onlar çaldıkları çiftlik hayvanlarını satabilecekleri ya da başkasına satılmasını sorgu sual etmeden sağlayacak en az bir çiftçiyle iyi ilişkiler kurmak zorundadırlar. Tunus'daki yarı göçebe topluluklarda görüldüğü gibi çalınan sürüleri "Ödül" karşılığında iade ederek, geçim yolları bulanlar da vardır. Bu durumda, çalınan sürünün sahibine giderek sağda solda dolaşan hayvanları bulup iade etmek isteyen bir hayır sahibinden söz etmek için köyün esnafı aracı olarak görevlendirilir. Gerçekte, herkes işin iç yüzünü bildiği halde bilmezlikten gelir. Bazı eşkiyalar da Hindistan'daki pek çok eşkiya grubunun yaptığı gibi, daha büyük çapta soygunlar için para gerektiğinde bölgelerinde yaşayan tefecilerden ve tüccarlardan para toplarlar. Hatta kendilerine zengin kervanların geçeceği yolu haber veren müteahhitler adına, komisyon karşılığında bu kervanları soyanlar bile vardır. Özellikle işlek yollarda soygun yapan eşkiyaların (böyle yollara yakın yerlerde yaşayan her aklı başında eşkiyanın yapacağı da budur) bu yollardan geçecek olan konvoylar hakkında bilgiye, ele geçirdikleri ganimetleri -özellikle bu ganimetler o bölge sakinlerinin talep etmediği tüketim maddeleriyse- satabilmek için pazarlara ihtiyaçları vardır. Fidye karşılığında insan kaçıranların ise aracıya daha fazla ihtiyaçları olacağı açıktır.

Bu nedenle eşkiyaları, yeşil ormanlarda kuzu çeviren doğanın özgür çocukları olarak düşünmek yanlış olur. Başarılı bir eşkiya reisinin pazarla ve ekonomik sistemle en az bir toprak sahibi ya da işleri yolunda bir çiftçi kadar ilişkisi vardır. Gerçekten de, ekonomik bakımdan geri olan bölgelerde eşkiyalar uğraşları gereği gezginci tacirlere yaklaşmak zorundadırlar. Balkanlarda sığır ve domuz tüccarlarının zaman zaman eşkiya liderleri olduğu gözlenmiştir. Aynı şekilde endüstrileşme öncesinin tüccar kap-

tanlarının korsanlık yapmaları -ya da korsanların tüccar olmaları- olağandı. Balkanların bağımsızlık tarihi Sırbistanlı Kara George, Yunanistanlı Kolokotrones gibi lider olarak ün yapmış kahraman sığır tüccarlarıyla doludur. Balkan eşkiyalık tarihinde ise, ilerde görüleceği gibi, tüccar kılığına girip icrayı meslek edenlere çok rastlanır. Korsika ve Sicilya'da kır kabadayılarının, uluslararası beyaz zehir ticaretinin ekonomik olanaklarını değerlendiren Mafiosi iş adamlarına dönüşmesini izlemek şaşırtıcıdır. Fakat bunlardan pek çoğunun bir zamanlar bulaştığı hayvan hırsızlığı, köylünün ekonomik uğraş alanını genişleten bir iştir. En azından ekonomik olarak çalışma alanlarıyla ilişkiye sokması bakımından önemlidir.

Gene de eşkiya birey olarak, ekonomik açıdan fazlaca önemli bir yer tutmamaktadır. Kendi sırtından geçinen asalakların elinde de olsa yerel kapitalin birikimine katkısı vardır. Fakat bu katkı, özellikle transit ticaret yollarında soygun yapanlar söz konusu olduğunda geri kalmış bir topluma turizmin yaptığı katkıdan farklı değildir. Bu anlamda Sardunya dağlarının eşkiyaları ile Ağa Han'ın Costa Smeralda'sını turistik olarak geliştiren iş güç sahipleri arasında bir benzerlik vardır* Eşkiyanın ekonomik ilişkilerinin asıl önemi onun kır toplumundaki konumundan gelmektedir.

Çünkü eşkiyanın sosyal konumunun iki ayrı yüzü vardır. O bir kanun kaçağı, bir asi, yoksulluğun zorunlu koşullarına boyun eğmeyi reddeden ve özgürlüğünü ilan eden yoksul bir adamdır. Bunu yaparken de yoksul insanların sahip olabileceği az sayıda kay-

* Çünkü yerel ekonomiyle, turizmin geliştiği bölge ekonomisi arasında derin bir uçurumun bulunduğu ülkelerde turizm yoluyla ülkeye giren döviz, gene bu turistlerin kiralayacağı lüks motorların, tüketecekleri şampanya ve diğer lüks tüketim maddelerinin ithali için yabancı ülkelerin cebine girecek ve yerli halkın ekonomik düzeyine bir katkıda bulunmayacaktır. Aynı şekilde, bölgesinden geçen zengin bir taciri soyan eşkiya şefi de, mücevherler, cephane, işlemeli kılıçlar satın alacak, ya da büyük şehirlere giderek lüks içinde yaşayacak ve bölge halkının gelirine bir katkıda bulunmayacaktır.

naktan yararlanır: Güçlülük, cesaret, kurnazlık, kararlılık... Onu yoksullar yaklaştıran şey onlardan biri olmasıdır. Toplumsal hiyerarşide gücü ve refahı ellerinde bulunanların karşısındadır ve onlardan biri değildir. Eşkiyalığı bağrında yaşatan toplumlarda hiçbir şey köylü kökenli eşkiyayı soyluların ve orta tabakaların kibar beylerinden birisi yapamaz. Fakat eşkiya kaçınılmaz bir şekilde sefahatın tuzafına düşer. Çünkü diğer köylülerden farklı olarak o, servete ve güce sahiptir.

Köylülerden biri olduğu için de başarılı bir eşkiya hem yoksulların yandaşı ve temsilcisi hem de zenginlerin yönettiği sistemin bir parçası olmak durumundadır.

Kır toplumunun uzaklığı, ilişkilerinin sınırlı ve içiçe geçmiş olması, kır hayatının genel ilkelliği eşkiyaya bu toplumdaki rolü bakımından bir ayrıcalık kazandırır. Şöyle ki; şehirlerde göçmenlerin yaşadığı gecekondu bölgelerinde etkinlik gösteren gangsterler de zengine karşı yoksulun tarafını tuttukları ve kimi zaman zenginden aldıkları ganimeti yoksula verdikleri halde eşkiyalar kadar başkaldıran ve kanundışı olmayıp daha ziyade yerel otoriteyle iyi ilişkiler içinde olan birer kabadayıdırlar. Bu onların en belirgin özellikleridir. Oysa kır eşkiyası mevcut politik sistemden kopuktur. Dış dünya ile bağları köyünün bir insanı olmasından ve çeşitli akrabalık bağlarından öte değildir. Başka bir deyişle eşkiya, hükümet temsilcilerinin, polisin, vergi tahsildarlarının, kısaca bütün bürokrasinin ve yabancı istilacıların belli zamanlarda ziyaret ettiği köy toplumuna aittir. Öte yandan kimseye bağımlı olmayan silahlı ve etkin bir grubun üyesi olarak, eşkiyanın yerel zenginleri nüfuz sahipleriyle ilişkileri iki hakim gücün birbiriyle olan ilişkileri biçimindedir ve İngiltere'yle giriştiği ticari ilişkiler Castro Küba'sının devrimci yapısını nasıl etkileyemezse, bu ilişkiler de aynı şekilde eşkiyanın konumunu etkileyemez. Bununla birlikte eşkiya kuralların ve sömürünün hakim olduğu bir toplumda yaşamanın gereklerine uymaktan da büsbütün kaçamaz.

Eşkiya, ihtiyaçları ve uğraşı gereği giriştiği ilişkiler bir yana, herşeyden önce silahlı bir hareketin çekirdeği, yani politik bir güçtür. Eşkiya çetesi yerel sistemin uzlaşmak zorunda olduğu bir kurumdur. Çünkü güvenliğin korunmasını sağlayacak olan etkili ve düzenli bir mekanizmanın olmadığı yerlerde -ki eşkiyalık genellikle böyle yerlerde ortaya çıkar- resmi makamlardan yardım istemek anlamsızdır. Hatta fazladan tüketim yaparak halka eşkiyadan daha zararlı olacak olan güvenlik kuvvetlerini çağırmak anlamsızdan da öte akılsızca bir iştir.

1930'larda Brezilyalı bir toprak sahibi şöyle diyordu; "Eşkiyayla uğraşmak polisle uğraşmaktan iyidir. Çünkü polisler büyük kentten bizim eşkiyaya yardım ettiğimiz ön yargısıyla gelen bir güruhtur. Onların kaçış yollarını bildiğimizi sanırlar. Bu nedenle ne pahasına olursa olsun bizi konuşturmayı amaçlarlar. Eğer bilmiyoruz dersek bizi döverler. Bildiklerimizi söylemek de bizi dayaktan kurtarmaz. Çünkü bu bizim eşkiyayla işbirliği yaptığımızı gösterir onlarca. Kısaca her zaman onlar haklıdırlar... Fakat eşkiyalar... Ah bakın onlar tam eşkiya gibi hareket ederler. Onlara nasıl davranılacağını bilirseniz hiç başınız belaya girmez. Zalimlikleriyle tanınan bir iki delikanlı hariç eşkiyaların bize bir zararı yoktur. Tabii polis peşlerindeyse iş değişir..."[4]

Böyle bölgelerde kendilerine ait araziler üzerinde yaşayan feodal beyler eşkiyalarla diplomatik ilişkiler kurmayı öğrenmişlerdi. Soylu leydilerin çocukluk anıları, ortalık kararduğında çiftliklerine gelen silahlı adamların yollarından çekilmeleri için itilip kakıldıkları, gelen yabancıların nezaketle ağırlandığı, aile reisinin gösterdiği konukseverlik ve gelenlerin gene aynı nezaket ve karşılıklı saygı gösterileriyle uğurlandığı günlerin izlerini taşır.

Büyük ve köklü eşkiya çeteleriyle herkes uzlaşma yolunu seçmek zorundadır. Bu da eşkiyaların kurulu düzenle belirli bir ölçüde bütünleştiklerini gösterir. Pek çoğunun düşlediği, kaçak av-

lanan bir serseriyken, beyin yanında av korucusu olabilmektir. Bu da çok rastlanan bir olaydır. Feodal beyler ve Çar, karşılığında mallarını, mülklerini ve çıkarlarını korumaları şartıyla Kazaklara toprak ve imtiyazlar vermişlerdi. 1830'larda Gwalior'un Robin Hood'u haline gelen Badhak dacoitlerinin reisi olan Gajraj eskiden maymun oynatarak geçinen bir adamdı. Fakat eşkiya olduktan sonra o kadar nam salmıştı ki, Dunbar onu Chambal'daki yol ve geçitlerin güvenliğini korumakla görevlendirmişti. Orta Hindistan'ın diğer bir ünlü hırsız kabilesi Minalar, Alwar'a dehşet saçarken, Jaipur'da kendilerine hazine yüklü kervanlara refakat etmek karşılığında kirasız toprak verilmişti ve gösterdikleri bağlılık yüzünden Raja'nın güvenini kazanmışlardı. Hindistan'da da Sicilya'da olduğu gibi çiftçilik, sığırtmaçlık gibi uğraşlarla eşkiyalık her an yer değiştiriyordu. Bombay'da küçük bir dacoit topluluğu olan Ramosilere toprak, aidat ve köylerde güvenliği korudukları için gelen geçen yolculardan belli bir para alma hakkı verilmişti. Diğer eşkiyalardan korunabilmek için bundan daha iyi bir yol bulunabilir miydi?

Eşkiyalığın kol gezdiği bölgelerde yaşayan insanların onlarla bu tip anlaşmalara girmekten başka seçim hakları yoktur. Yerel bürokratlar görevlerini gürültüsüz, patırtısız yerine getirmeyi tercih ettiklerinden, onlarla iyi ilişkiler kurmaya çalışırlar. Aksi halde tatsız olayların çıkmasını önleyemeyecek, halkın ve üstlerinin gözünden düşeceklerdir. Bu da eşkiyalığa karşı açılan etkili kampanyalarda dışardan özel olarak yetiştirilmiş birliklerin getirilmesinin nedenini açıklamaktadır. Yerel tacirler mülkiyetlerinin saldırılardan korunması için kendi adlarına eşkiyalarla özel anlaşmalar yaparlardı. Hatta o bölgede karargah kuran asker ve polis kuvvetleri bile eşkiyalarla üstü kapalı bir şekilde ya da açıkça anlaşmaya vararak suçları belli bir sınırda tutmayı, böylece başkentin dikkatini çekmemeyi tercih ederlerdi. Bu durum eşkiyalığa geniş bir eylem alanı sağlamaktaydı. Çünkü en-

düstri öncesi dönemlerde merkezi otorite, kendi çıkarları söz konusu olmadıkça, kır toplumunun işleyişine pek derinden eğilmez.

Kır topluluklarının pekçoğunda eşkiyalarla uzlaşmaya gitmek yerel zenginler ve bürokratlar için bir zorunluluk olmaktan başka çıkarları gereğidir de. Toprak ağalarının söz sahibi oldukları prekapitalist toplumlarda politika, ileri gelen toprak sahibi alilelerin çevreyle ilişkileri ve rekabet üzerinde döner. Böyle bir aile reisinin nüfuzu ve gücü son tahlilde, sözünü geçirebildiği adam sayısıyla ölçülür. Bazı adamların ona hizmet teklif etmesi, bağlılık göstermesi onun prestijini ve politik gücünü belirler. Bölge ne kadar geri kalmış ve merkezden uzak, merkezi otoritenin etkisi bölgede ne kadar zayıfsa, yerel politikada ve giderek ülkenin tamamını ilgilendiren politikada bir beyin halkını harekete geçirmekteki rolü ve kapasitesi o kadar önemlidir.

Bu da eşkiyalığı olumlu yönde etkileyen başka bir etkendir. Eşkiyaya politik bir önem kazandırır. Ayrıca beylerin hizmetine girmek eşkiya için uygun bir iş alanı oluşturur. Akıllı bir eşkiya reisi, gereğinde ona arka çıkabilecek güçte birine bağlanmaya dikkat eder. Bu durumda bağlandığı nüfuz sahibi zengin, onun gerçek anlamda hamisi olmayı kabul etmese bile, aynı bölgenin kabadayıları ona bu gözle bakacak ve onunla iyi geçinmeye çaba göstereceklerdir. 1940'a kadar kuzeybatı Brezilya'da olduğu gibi etkili bir merkezi otoritenin uzanamadığı bölgelerde bir eşkiya çetesinin uzun süre etkinlik gösterebilmesi bundandır. Lampiao 20 yıl etkinlik göstermişti. Fakat Lampiao, karşısına çıkan bu tip politik durumları öylesine iyi değerlendirmişti ki, sadece bir kolonelin politik gücünü sağlamlaştırmakla kalmamış, kendi adına bir takım haklar edinmişti.

1926'da neredeyse Brezilya Komünist Partisi durumuna gelen isyancı bir subay yönetimindeki Prestes Gerilla Örgütü iki yıllık bir mücadele sonunda kuzey-batıya ulaşmıştı. Federal Hükümet, Juazeiro Mesihi Peder Çiçero'dan yardım istedi. Hükümetin des-

teği sayesinde o bölge politikasında sözü geçen bir kimse haline gelen Peder Çiçero'nun, halkın dini eğilimlerinden yararlanarak, Prestes ve adamlarının sosyal devrimci çağrılarına kapılmalarını önleyeceklerini sanıyorlardı.

Federal birliklerin fief* ine girmesini istemeyen Peder Çiçero adamlarının hükümetin eşkiya olarak nitelendirdiği bir silahlı güçle yenişemeyecek durumda olduğunu ileri sürerek, (ayrıca prestes'in istekleri iman sahiplerine hiç de aykırı düşmemişti) buna yanaşmadı fakat hükümetin önerdiği diğer çözüm yolunu kabul ederek Lampiao'yu davet etti. Lampiao Peder'in Kudüs'u olan Juazeiro'da saygıyla karşılandı ve kendisine yüzbaşı ünvanı verildi. Federal hükümetin üst makamlarının verdiği bu resmi ünvanla ilgili tören sırasında Ziraat Bakanlığı'nın bir müfettişi de hazır bulundu. Ayrıca kendisine bir tüfek, adamlarının herbirine de 300 round armağan edildi ve isyancılara karşı çıkması istendi.** Büyük eşkiya kendisine verilen bu değerden ve birdenbire resmi ünvana sahip olmaktan çok duygulanmıştı. Fakat dostu olan bir "Kolonel" hükümetin kendisini maşa olarak kullandığı ve Prestesler gittikten sonra verdikleri ünvanı geçersiz ilan edeceklerini ve daha önceki suçlarının affı konusunda verdikleri sözü tutmayacaklarını söyleyerek onu uyardı. Böylece Lampiao, Prestes'leri kovalamaktan vazgeçti. Herhalde o da düzensiz birliklerle başa çıkmanın, ne yapacağı önceden kestirilmesi güç olan hükümet kuvvetleriyle uğraşmaktan daha kolay olduğu konusundaki genel yargıya katılmaktaydı.

Böyle elverişli politik fırstalardan yararlanamayan eşkiyalar, sosyal insancılığı ve bilinci toprak ağalarının ve diğer hakim sınıfların gözünü korkutarak ortadan kalkmasını istetecek kadar belirgin olanlardır. Fakat genellikle köylü eşkiya önemli mevkideki nüfuzlu kimselerle ilişkiler kurmaya yatkın olduğundan bu tip çetelerin sayısı çok azdır.

---

* Tımar, zaamet

** Bu olay Lampiao hakkında yazılan bir romana temel teşkil etmiştir.[6]

Böyle kır toplumlarının politik yapısı eşkiyalık için değişik, belki de hepsinden önemli, bir güçlenme olanağı daha yaratır. Şöyle ki, bölgede söz sahibi, ileri gelen ailelerin onları korumaları halinde, karşı gruptan olup yenik düşenler için silaha sarılmaktan başka çıkar yol yoktur. Bu da bazı durumlarda yeni eşkiya liderlerinin ortaya çıkması demektir. Bunun sayısız örnekleri görülmüştür. *1849-50 yılında Oude Krallığına bir Gezi* adlı yapıtında Sleeman böyle örnekleri kapsayan bir liste verir. Bunlardan biri istediği gibi bir araziye sahip olduğu halde bir eşkiya çetesine reislik eden ve zaman zaman soygunlar düzenleyen İman Bukşh'dur. 20. yüzyılın başlarında Peru'nun Cajamarca bölgesinde aynı durumun başka bir örneğini görmek mümkün. Bölgenin ünlü eşkiyası Elcodoro Benel Zulocta 1920'lerde iyi düzenlenmiş askeri bir kampanyaya hedef olmuştu.[7] 1914 yılında bir toprak sahibi olan Benel, Llaucàn çiftliğini kiralamakla kızılderili köylerin düşmanlığını kazandı. Köylüler çiftliğin önceki kiracısı Ramos kardeşler tarafından ona karşı harekete geçirildiler. Benel hükümet kuvvetlerinden yardım istedi.Bunun üzerine kızılderiler o dönemlerde alışık olunduğu gibi toplu. olarak öldürülmeye başlandı. Geride kalanların düşmanlığı da iyice pekişmiş oldu. O zaman Ramos kardeşler Benel'in işini bitirmek gerektiğini hissederek harekete geçtiler, fakat sadece onun oğlunu öldürebildiler. Tarihçiler "Ne yazık ki adalet yerini bulmadı ve suçlu cezasız kaldı. Ramos'ların yaptığı, Santa Cruz'un Alvarado'su gibi Benel'in başka düşmanlarının desteğini kazanmalarından başka işe yaramadı. Bunun üzerine Benel bütün servetini *trabajadoresler* diye bilinen, kendisi için canlarını verebilecek olan bir birlik kurmak üzere seferber etti ve Alvarados ile Ramos kardeşlerin üzerine yürüdü. Benel bu müdcadeleden galip çıkarak çiftliğini zenginleştirdi. Bu da ona karşılığında her ihtiyaçlarını sağladığı yeni taraftarlar kazandırmış oldu," diye aktarmaktadırlar.

O, politik ve kişisel rekabetlerin, öcalmanın, politik ve ekonomik ihtirasların ve ayaklanmaların çökerttiği devlet otoritesinin zayıflığı yüzünden ortaya çıkan eşkiya liderlerinin en ünlüsüydü. Kendisine karşı yürütülen askeri harekete katılan tarihçilerin anlattığı gibi:

"Bu bölgelerde yaşayan köylüler, yerel zorbalara karşı koyamayacak güçte, kendi hallerinde insanlardı. Fakat var olmak, adaletsizliğe karşı öfke duymak demektir. Böylece tek başlarına bu güç görevin üstesinden gelemeyeceğini anlayan bazı kimseler bu zorbalara karşı silahlı gruplar topladılar. İnsanlık tarihi böyle durumlarda silahlı çetelerin oluştuğunu göstermektedir. Chota'da Benel, Cutervo'da Vasquez*'in liderliğindeki bu gruplar kendi adalet anlayışlarına göre eyleme geçtiler ve başkalarının topraklarını gasp edenleri cezalandırma, evlendirme, suçluları takip ve yerel feodal beylere gözdağı verme gibi görevler yükümlendiler.

Seçim zamanlarında adaylar bu grupları kullanıyorlar, onlara silah vererek politik rakipleri üzerine saldırtıyorlardı. Karşı grup da güçleniyor ve bu çatışmalar yerli halk arasında panik yaratacak bir noktaya ulaşıyordu.[9]

Benel 1923'de Başkan Leguia'yı devrimek isteyen kral taraftarlarıyla işbirliği yapmak hatasına düşünceye kadar etkin olabildi. Bundan sonra Cajamarca'dan gelen örgütlü birlikler karışıklığa son verdiler. Benel 1927 yılında öldürüldü. Ramos kardeşler ve Alvarado diğer birçok eşkiya lideri gibi ortadan silindiler.

Bu tip yerel rekabetler eşkiyalıkla içiçedir. 16.-18. yüzyıllarda Macgregor Klanı olayı ve en ünlü üyesi Rob Roy bu durumun il-

* Vasquez, Avelino, Rosendo kardeşler ve Paulino küçük toprak kiracısıydılar. Eylemleri sırasında Pallac ve Camsa çiftliklerinin efendileri olmayı başardılar. Fakat sahte bir barış anlaşması sırasında tuzağa düşürülerek öldürüldüler.[8]

ginç örneklerindendir. Düşmanlarıyla olan çatışmaları onlara başka seçim şansı bırakmadığından, Macgregor'lar bir hırsız klanı olarak kaldılar. (Sonradan resmen dağıtıldılar ve isimleri yasaklandı.) Rob Roy'un İskoç Robin Hood'u olarak ün yapmasının nedeni kendisine haksızlık yaptığını sandığı Montrose Düküne saldırmasıdır. Kanundışıların, soylu ailelere karşı bu silahlı direnişleri, yoksulların kendilerini sömürenlere karşı duyduğu kızgınlığı belirli bir ölçüde tatmin etmekteydi. Toprak sahibi ailelerin kan davası gütmesi, aileler arasındaki anlaşmaların bozulması, miras paylaşma anlaşmazlıklarının silahla halli, zayıfın sırtına çöken servet hegemonyasının artması, durumdan memnun olmayan mağlupların yönettiği silahlı adamların etkinlik alanını doğal olarak genişletti.

Bu nedenle eşkiyalığı doğuran koşulları yaratan kır toplumunun politik yapısının eşkiyalık üzerinde iki etkisi vardır. Bu yapı bir yandan eşkiyalığı himaye eder ve sayılarını çoğaltırken, öte yandan da onların politik sistemle bütünleşmesini sağlar. Bu etkiler özellikle merkezdeki devlet otoritesi yok denecek kadar zayıfladığı zamanlarda daha da güçlenir. Ayrıca "feodal anarşi" durumlarında olduğu gibi bölgelerdeki kuvvet dengesinin sık sık değiştiği, sınır bölgelerinde ve ülkenin merkezden uzak geri bölgelerinde de eşkiyalık aynı etkilerden ötürü güç kazanır. Güçlü bir imparator, kral ya baron yasalarını geçerli kılar ve başıboş dolaşan silahlı hırsız çetelerini, ister sosyal düzeni bozsunlar, isterse sadece özel mülkiyete ve tacirlere zarar versinler, fark gözetmeksizin astırır. İngilizler Hindistan'da kıymetli eşya taşıyan kervanlarına refakat etmek için Jaipur racası gibi, dacoitleri görevlendirmek zorunda kalmamışlardı. Servetleri nesillerden nesillere aktarılmış olan ve silah gücüyle yeni servet edinmeye ihtiyacı olmayan kimseler, bu serveti korumak için eşkiyaları değil polisleri kiralarlardı. Sadece küçük iş sahipleri ve önemsiz yerel politikacılar ayaktakımıyla anlaşma görüşmeleri yapmak zorunda

kalıyorlardı, büyük iş sahipleri değil. Öte yandan zengin ve güçlüler ekonomik bakımından daha da güçlendikçe eşkiyaları artık kuvvet oyununa katılanlardan biri olarak değil özel mülkiyetlerine yönelmiş bir tehlike olarak algılamaya başlarlardı.

Bu koşullar altında eşkiyalar bütünüyle toplum dışına itilir, "saygıdeğer" beylerin düşmanı haline gelirler. İşte bu noktada eşkiyalık mitine ters düşen bir görünüm ortaya çıkar ve soyguncu artık bir kahraman olmayıp, 18. yüzyılın sonlarında Rus soylularının deyimiyle "insan kılığında bir hayvan", kutsal olan herşeyi kötüye kullanan, devletin yasalarına ve tanrının buyruklarına karşı gelerek yakıp yıkıp öldüren biridir[10] (Eşkiyayı insanlık düşmanı olarak tanımlayan bu yeni imge, Rusya'da halk şarkılarında ve destanlarında işlenen kahraman eşkiya imgesinden çok daha sonra ortaya çıkmıştır.) Eşkiyayı politik sistemle bütünleştiren koşullar değişmiştir. Soyguncu şimdi üyelerini baskı görenlerin ve yoksulların oluşturduğu başka bir toplumun üyesidir.

O, şimdi ya toprak ağalarına karşı girişilen köylü isyanları yani geleneksel toplumun yeni üretim biçimine tepkisiyle ya da azınlık halkların daha geniş bir hükümet politikasıyla bütünleşmemek için verdikleri mücadelelerin yanısıra ortaya çıkabilir. Ya da sözümona namuslu ve saygıdeğer bir toplumun yoldan çıkmış lumpenleri olarak kendini gösterir* Jesse James'in mirasçıları olan Bonnie ve Clyde 1930 Amerika'sının tipik suçluları değil bu eski geleneğin kalıntılarıdırlar.

* Sicilya'da ve A.B.D.'nin göçmen gettolarında olduğu gibi burjuva sınıfıyla birlikte ortaya çıkabilir.

Eşkiyalar ve Devrim

Flagellum Dei et commissariusmissus a Deo contra usurarius et detinentes pecunias otiosas. (Tefecilerin ve haksız servet edinenlerin cezalandırılması için tanrı buyruğunu yerine getiren).

1590'larda yaşamış olan Napolili eşkiya şefi Marco Sciarra'nın kendisini tanımı[1]

Bu noktada eşkiya adi bir suçlu olmakla, devrimci olmak arasında seçim yapmak durumundadır. Devrimci olmayı seçerse ne olur? Toplumsal bir protesto biçimi olarak sosyal eşkiyalık devrimin habercisi ya da yaratıcısı olmamakla birlikte sosyal eşkiya devrime ilgi duyar ve bu yönüyle de yeri geldikçe değindiğimiz adi suçlulardan kesinlikle ayrılır. Adi suçluların dünyası -yeraltı dünyası- deyimden de anlaşılacağı gibi dürüst dünyanın değerlerini ters yüz eden ve bu dünya üzerinde asalak bir yaşam sürdüren bir anti-toplumdur. Oysa devrim dürüst bir dünyanın kurulmasını amaçlar. Öte yandan anti-sosyal suçluların da yurtseverlik duygularına ve devrim heyecanına katıldıkları olağanüstü durumlar vardır. 18. ve 19. yüzyıllarda Paris lumpenlerinin Fransız devrimine militan ya da sempatizan olarak katıldığını gösteren hiçbir kanıt yoktur. Gerçi 1871'de sokak kadınları ateşli bir şekilde Paris Komünü'nü desteklemişlerdi, fakat onlar adi bir suçlu olmaktan öte, sömürünün kurbanı olan bir sosyal tabaka oluşturmaktaydılar.

1790'larda Fransız kır kesimini ve Ren topraklarını kasıp kavuran eşkiya çeteleri devrimci değillerdi, fakat toplumsal düzenin bozuluşunun belirtileriydi.Otoriteler isyancılarla adi suçlulara aynı şekilde davranırlarsa da aradaki fark açıktır.

Eşkiyalar köylülerin değer yargılarını ve amaçlarını paylaştıkları gibi kanun kaçakları ve isyancılar olarak bu sınıfın devrimci ayaklanmalarına kayıtsız değillerdir. Özgürlüklerini kazanmış kişiler olarak eşkiyalar bu pasif ve içine kapanık kitleyi aşağı görürler fakat devrim dönemlerinde bu pasifizm ortadan kalkar. Köylülerin çoğu eşkiya olur. 16. ve 17. yüzyıllardaki Ukrayna ayaklanmalarında Kazak'lar olarak karşımıza çıkarlar. 1860-1861'de İtalya'da gerilla birlikleri oluştuğunda tıpkı eşkiya çeteleri gibi bu birliklere kitle halinde dağınık Bourbon askerleri, asker kaçakları, acemi askerler, kaçak mahkumlar, Garibaldi'nin özgürlük hareketine katıldığı için ceza görmekten korkanlar, köylüler, özgürlük, öcalma, ganimet peşinde olan dağ adamları katılmışlardı. Normal kanun kaçağı grupları gibi bu birlikler başlangıçta üyelerinin geldikleri bölgeye yakın bir yerde oluşmakta, çevredeki dağların ve ormanların birinde üslenmekteydiler. Daha sonra sıradan eşkiyaların eylemlerinden ayırdedilmesi güç olan eylemlerine başlıyorlardı. Sadece toplumsal konumları farklıydı. Boyun eğmeyen azınlık örgütlü çoğunlukla hareket içinde birleşmişti. Endonezya'da yaşayan Hollanda'lı bir öğrencinin söylediği gibi "böyle zamanlarda soyguncu çetesi kendisini diğer gruplara benzetir." Öte yandan daha dürüst ülkülere sahip olan diğer gruplar da eşkiya gibi davranabilirler.

Osmanlıların hizmetindeki Avusturyalı bir bürokrat Bosna'daki bu tip köylü hareketlerinin ilk aşamalarının çok güzel bir tanımını yapar. Başlangıçta sadece haraçla ilgili bir anlaşmazlık gibi görünmüştü. Daha sonra Lukovac ve diğer köylerin hıristiyan köylüleri evlerini terk ederek Trustina Planina dağına çıktılar. Gabela ve Ravno köylüleri ise işlerini bırakıp toplantılar yaptılar. Gö-

rüşmeler devam ederken silahlı bir grup hıristiyan Mostar'dan Nevesinye'ye gitmekte olan bir kervana saldırarak yedi müslüman sürücüyü öldürdü. Bunun üzerine Türkler görüşmeleri durdurdular. Nevesinye köylüleri silahlanarak dağa çıkıp alarm ateşleri yaktılar. Ravno ve Gabela da silahlandı. Önemli bir ayaklanmanın başlayacağı açıktı. Gerçekten 1870 Balkan savaşlarını başlatan, Bosna ve Hersek'in Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopmasıyla sonuçlanan ve burada konu dışı sayılan çok önemli uluslararası etkileri olan Balkan Savşları'nı başlatan işte bu ayaklanmalar oldu.[3] Burada bizi ilgilendiren konu kitle hareketinin karakteristik bileşimi ve böyle bir köylü devriminde eşkiya eylemlerinin artmasıdır.

Köklü bir haydutluk geleneğinin süregeldiği yerlerde, güçlü ve bağımsız silahlı kanun kaçakları topluluklarında, silahlı özgür köylü yağmacılarında eşkiyalık, belirsiz de olsa eskiden kalma bir anlayışla özgürlük mücadelesinin çekirdeği olarak daha da etkili olmaktadır. Hindistan'ın Sahananpur bölgesinde azınlık olan Gujarlar köklü bir bağımsızlık, İngiliz bürokratlarını deyimiyle 'karışıklık' ve 'kanunsuzluk' geleneğine sahipti. 1813'de Gujar'ların yaşadığı Büyük Landhaura eyaleti parçalandı. 11 yıl sonra işler iyice kötüleşince Saharunpur'un gözüpekleri açlıktan ölmektense Kallua adındaki bir eşkiya reisinin liderliğinde birleşerek eşkiyalığa başladılar. *Bania*'ları (Ticaret ve tefeci kastı), seyyahları ve Dehra Dun sakinlerini soyuyorlardı. Gazetteer'in belirttiğine göre dacoitlerin amacı sırf soygun yapmaktan öte eski kanunsuz düzeni geri getirmek, üstün otoritenin koyduğu kurallara uymamak eğilimiyle ilgiliydi. Yani, silahlı çetelerin oluşması, sadece kanunları çiğneme anlamı taşımamakta, daha çok bir isyan niteliği göstermekteydi[4].

40 köyü denetleyen ve pek çok hoşnutsuz orta tabaka insanı üzerinde söz sahibi olan önemli bir *taluqdor** ile işbirliği yapan

* Mirasla geçen arazilerin nezaretçisi, Hindistan'ın bazı yerlerinde bir taluq (bölge)den sorumlu olan memur.

Kallua polis postalarına hücum ederek, ikiyüz polis tarafından korunan bir kervanı soyarak ve Bhagwanpur kentini yağma ederek eyleminin sınırlarını daha da genişletti. Bundan sonra kendisini Raca Kalyan Singh ilan ederek, sıfatını herkese duyurmak üzere krallar gibi dört bir yana haberciler saldı. O zaman emrinde bin kişi bulunmaktaydı ve yabancı boyunduruğunu yok edeceğini bildiriyordu. Fakat hücumu başka bir noktadan bekleyen Kallua Gurkha'lardan oluşmuş iki yüz kişilik bir kuvvet tarafından yenilgiye uğratıldı. Ayaklanma bir yıl daha sürdü (kötü geçen bir mevsim daha... Yeni adamların aralarına katılmasına yol açtı) ve hızını yitirdi.

Bir eşkiya reisimin kralın vekili sayılması ya da ayaklanmasını meşrulaştırmak için, hükümdarlık iddiasına başlaması oldukça sık rastlanan bir olaydır. Bu durumun en belirgin örnekleri Rusya'daki eşkiya ve Kazak reisleridir. Burada büyük *rasboiniki, boyar*'ların* kötü çarlarını devirecek olan halkın da dostu iyi çar değilse bile Kutsal Rus topraklarının Tatarlara karşı savunulmasında önderlik edenlerin akrabaları mucize yaratan kahramanlar olarak sayılmışlardır.

17. ve 18. yüzyıllarda aşağı Volga yörelerinde patlak veren köylü ayaklanmalarını yönetenler halk türkülerin kahramanları olan Kazaklar, Bulavin - Bolotnikov- Stenka Razin- Yemelyan Pugachov'du. Kazaklar o günlerde özgür köylülerden oluşmuş yağmacı topluluklardı. Raca Kalyan Singh gibi bu eşkiyaların da kendilerinin hükümdar olduklarını iddia ettikleri görülmektedir. 1860'larda güney İtalya'daki eşkiyalar gibi bunların adamları da kölelikle ve tabiyetle ilgili her yazılı belgeyi, her şeyi yakıp yok ederken bu baskı mekanizmasını ortadan kaldırdıktan sonra belli bir program saptamamışlardı.

* Rusya'daki imtiyazlı soylu sınıfı.

Görüldüğü gibi eşkiyalığın kendi başına devrimci hareket haline gelmesi ve ona hakim olması pek olağan değildir. Teknik ve ideolojik olanaksızlıklar nedeniyle eşkiyalık bir kaç düzine adamdan fazlasının bir araya gelerek girişecekleri bir harekete uygun değildir. Ayrıca iç örgütlenmeleri de bütün bir harekete uygulanabilecek bir model oluşturamaz.

"Hatta, geniş ve sağlam yapılı topluluklar olan ve yağma yaparken örgütlü eylem gösteren Kazaklar bile büyük köylü ayaklanmalarına sadece liderler yetiştirmiş fakat model hazırlayamamıştır. Bu liderler, eyleme *atamanlar** olarak değil "halkın çarı" olarak katılmışlardır. Bu nedenle eşkiyalığın köylü devrimlerindeki yeri, kitle halinde harekete geçmenin bir uyarıcısı olmasıdır. Harekete silahlı lider ve savaşçılar kazandırması dışında ise ikinci dereceden bir uyarıcıdır. Köylü ayaklanmalarını işleyen Endonezyalı bir tarihçinin deyişiyle "eşkiyalık içinde bir yandan dinsel bir canlanış, diğer yandan da isyan taşıyan bir patlamadır[5] Devrim patlak verdiği zaman bin yıllık bir birikimin boşalması biçiminde de ortaya çıkabilirler." *Rampok* çeteleri yerden bitme mantarlar gibi fışkırmış ve bin yıldır beklenen bir kurtarıcı, Mehdi'nin, özlemini taşıyan bir sürü insan peşlerine takılmıştı." Bu satırlar 1945'de Japon'lar yenilgiye uğratıldıktan sonra Java'daki hareketi tanımlamaktadır[6] Öte yandan beklenen mesih, peygamber, "adil kral", olmaksızın Endonezya'da Sukarno liderliğindeki milliyetçi entellektüllerin hareketi içinde yer alabilirler. Bu tip hareketler arkalarında kır gerillalarının oluşturduğu bir kuvvet bırakarak sönüp giderler.

Gene de eşkiyalığın ve onun paralelinde gelişen bin yıllık heyecanın doruğuna ulaştığı dönemlerde, ayaklanmayı devlet kurarak sonuçlandırabilecek, yani toplumun yapısını değiştirebilecek

* Seçimle gelen Kazak liderler.

güçlerin ortaya çıkması mümkündür. Temel alt yapıyı değiştirmeyen hükümet darbelerine alışık olan toplumlarda, orta tabaka, hakim sınıflar, bürokratlar ve yöneticiler yıpranan otoritenin yerine bir yenisini getirerek kurnazca, bu değişimi bastırmak için uygun zamanı kollarlar. Bu arada bazı gruplar da saf değiştirmek üzere harekete geçerler. Dini bütün yeni bir hanedan üyesi başa geçer ve insanlar sonunda boşa çıkacak olan yeni umutlar besleyerek eski yaşantılarına geri dönerler. Eşkiyaların sayısı bir süre normale döner ve halk kurtarıcısını beklemeye başlar. Ender olarak bir Mesih lider belirerek geçici de olsa yeni bir kutsal toprak -Kudüs- tayin eder. Günümüzde bu görevi devrimci hareketler ve örgütler gerçekleştirir. Onlar bile zafer kazanıldıktan sonra harekete katılan eşkiyaların tekrar başlangıçta olduğu gibi toplum dışına çıkıp umutsuzca eski düzeni savunan karşı devrimcilerle birleştiklerine şahit olmuşlardır.

Sosyal eşkiya yaşadıkları eski dünyanın değer yargılarına karşı çıkan devrimci harekelerle nasıl uzlaşabilir? Ulusal bağımsızlık hareketlerinde bu sorun oldukça açıktır. Çünkü temelde bütünüyle farklı olmakla birlikte, devrimcilerin bu aşamada amaçları eski düzenin politik terimleriyle bir ölçüde açıklanabilir. Eşkiyalığın bu tip hareketlere kolaylıkla ayak uydurması da işte bu yüzdendir. İstilalalara karşı ilkel kabile ve ulusal direniş hareketleri, eşkiya gerillalarının popülizmin ve yıllardır süre gelen sekterliğin etkisinde kalmasını kolaylaştırır. Kafkaslar'da Rus istilasına karşı Şeyh Şamil'in yürüttüğü direniş hareketinin dayanağı yerli müslümanlar arasında Muridizm mezhebinin yayılması olmuştur. Hatta 20. yüzyılın başlarında yurtsever eşkiya Selim Han'ın çıkışında da benzer mezheblerin etkisi olmuştur. Selim Han Şeyh Şamil'in bir resmini her zaman yanında taşırdı. Öte yandan Ingush dağlık bölgesinde yaşayanlar arasında yayılan ve Bektaşilikten türedikleri sanılan iki mezhep taraftarları da Selim Han'ı bir aziz olarak kabul ediyorlardı[7]

Yabancılarla yerli halk, sömürgecilerle sömürgeler arasındaki çelişkiyi görebilmek için fazla bilgili olmaya gerek yoktur. Ünlü Sandor Rozsa eşkiya gerillalarını yetiştiren Macar ovalarının köylüleri 1848-1849 devriminin yenilgiye uğramasından sonra galip gelen Avusturya Hükümeti'nin mecburi askerlik gibi yasalar koyması üzerine isyana itilmişlerdir. (Asker olma ve asker kalmaya karşı gösterilen isteksizlik kanundışılığa yol açan önemli bir etkendir.) Onların milliyetçilik anlayışları politikacılarınkinden farklı olmasına rağmen gene de "Milliyetçi eşkiya"ydılar. Küba kırlarının kralı sayılan ve silahıyla on bin askeri durduğu rivayet edilen ünlü eşkiya Manuel Garcia Küba bağımsızlık hareketinin babası Marti'ye para göndermiştir. Fakat pek çok devrimci gibi "suçlulardan" hoşlanmayan lider gönderilen parayı kabul etmedi. Garcia 1895 yılında -Küba'da hâlâ yaygın olan bir inanca göre- devrime katılmaya hazırlandığı için ihanete uğrayarak öldürülmüştür.

Ulusal kurtuluş hareketlerinin yabancılara karşı direniş biçiminde geliştiği ülkelerde harekete katılan eşkiyalar, bu ideolojinin kitaplarla ithal edildiği ülkelerden daha çok rastlanır. Nüfus yoğunluğunun az olduğu Yunanistan dağlarında belirgin olmadığı halde *Klephteler* bağımsızlık hareketinde, Bulgaristan'ın bağımsızlığında haydutların oynadıklarından daha önemli bir rol oynamışlardır. Oysa Bulgaristan'da Panayot Hitov gibi ileri gelen haydutlar daha çok dikkati çekmiştir. (Çünkü o zaman Yunanistan'ın dağlık bölgelerine belirli sınırlar içinde de olsa bir özerklik tanınmıştı. Bu bölgeleri üst kademeden Osmanlı beyleri adına yöneten *Armatollar* vardı. Pratikte bu armatollar işlerine gelmediği zaman başkaldırırlardı. Bu günün Armatolu yarının Klephte reisi olabileceği gibi tam tersi de olabilirdi.)

Eşkiyalar için, öncelikle yabancılara karşı olmayan günümüz sosyal ve politik devrimleriyle bütünleşmek zordur. Özgürlük, eşitlik, kardeşlik, bağımsızlık, demokrasi ve komünizm gibi slo-

ganları kendilerine anlayabilecekleri şekilde anlatıldığı zaman kavrayabilirler. Çünkü bunlar apaçık doğrulardır. Önemli olan bunları anlatmak için doğru sözcükleri seçebilmektir. Pravda'dan Lenin'in makalesini okuyan Isaac Babel'i dinlerken zalim haydut Surovkov: "Gerçek herkesin burnunu gıdıklar. Önemli olan onun yığından nasıl çekip çıkarılacağını bilmektir. Lenin yemi gagalayan bir horoz gibi tepeden iniyor," demişti. Oysa bu gerçekler şehirlilerin, eğitim görmüş orta tabakanın, yani geri kalmış köylü sınıfının düşmanlık duyduğu güçlerin anlaşılması zor diliyle anlatılıyor, tanrıya ve çara karşı çıkmaktan söz ediyordu.

Bununla birlikte devrimciyle eşkiyanın yolu birleşebilir. Büyük Pancho Villa Meksika devriminde Madero kuvvetlerine katıldı ve devrim ordusunun ileri gelen bir generali oldu. Belki de batı dünyasının eşkiyaları arasında devrimci kariyeriyle en fazla sevilen odur. Madero'nun sözcüleri onu ziyaret ettiği zaman davaya bütün kalbiyle inandı. Villa'ya göre, "Madero zengin ve eğitim görmüş bir adamdı. Ve o halkın tarafını tuttuğuna göre kendi çıkarlarını düşünmüyordu. Bu da davanın haklılığın gösteriyordu." Pancho Villa halkın adamı olan şerefli bir insandı. Adamlarını ve silahlarını devrimin hizmetine sokmakta bir an bile tereddüt edemezdi[8]

Villa kadar sivrilmemiş eşkiyalar da benzer sebeplerden ötürü devrime katılmışlardır. Demokrasi, sosyalizm ve anarşizm kuramlarının karmaşık yanlarını anladıklarından değil yoksul halkın davasının haklı bir dava olduğunu açık seçik gördüklerinden ve devrimcilerin bencil olmayan, fedakar ve kendilerini halka adamış güvenilir insanlar olduğunu anladıkları için. İşte bunun içindir ki karşılıklı güven ve eşitlik ortamında eşkiyalarla günümüz devrimcilerinin en fazla bir araya geldiği hapishaneler pek çok eşkiyanın politik olarak bilinçlenmesine tanık olmuştur. Günümüz Sardunya eşkiyaları arasından böyleleri çok çıkmıştır. 1861'in Bourbonist eşkiya liderlerinin sonradan halkın kurtarıcısı gibi davranan ve konuşan Garibaldi'nin safına geçmesi bundandır.

Devrimci militanla eşkiyanın, ideolojik ve bireysel olarak yollarının birleştiği noktada eşkiyalar, eskiden köylü devrimlerine katıldıkları gibi, yeni devrim hareketlerine eşkiya ya da bireysel köylü olarak katılabilirler. 20. yüzyılın başlarında Makedonyalı eşkiyalar Komitacı hareketinin (Makedonya Devrimci Örgütü veya IMRO) savaşçıları oldular. Onları örgütleyen köy öğretmeleri de geleneksel haydut-gerilla taktiklerini kendi askeri yapılarına uyguladılar. Bantam eşkiyalarının 1926'da komünist ayaklanmasına katılmaları gibi Javalı eşkiyalar da Sukarno'nun milliyetçiliğini ve Komünist Partisi'nin maddi temelleri olan sosyalizmini izlediler. Çinli eşkiyalar ise geleneksel halk direniş hareketlerinden büyük ölçüde etkilenen Mao Tse-tung'un peşinden gittiler.

Çin nasıl kurtulur sorusuna genç Mao'nun cevabı "Liang Shan Po'nun kahramanlarını örnek alarak" olmuştu. Yani Water Margin romanının özgür eşkiya gerillalarını örnek alarak[9] Dahası, Mao sistemli bir şekilde onları örgütüne aldı. Bunlar kendi anlayışlarına göre, belli bir toplum bilincine sahip dövüşçülerdi. Daha 1920'lerde Mançurya'da etkinlik gösteren "Kırmızı Sakallılar" örgütü üyelerine, kadınlara, yaşlılara ve çocuklara saldırmayı yasaklayıp, resmi görevlilere saldırmayı da zorumlu kılmamış mıydı? 1929'da Mao'nun Kızıl Ordusu'nun büyük bir çoğunluğunu böyle "sınıfsız unsurlar" (onun sınıflandırmasına göre askerler, eşkiyalar, hırsızlar, dilenciler ve sokak kadınları) oluşturmaktaydı. Mao'nun onlar hakkındaki gözlemi şöyledir: "Bu insanlar büyük bir cesaretle dövüşürler. Kendilerine adil davranılırsa devrimci bir güç haline gelebilirler" Geldiler mi? Bilmiyoruz. Fakat Kızıl Ordu'ya başıboş asilerin düşünce yapısından birşeyler aşıladıkları açıktır. Mao bunun yoğun bir eğitim sonucunda giderilebileceğini söyler.

Politik bilincin eşkiyanın karakterinin değişmesinde etkili olacağı kuşkusuzdur. Kolombiya'nın komünist gerilla örgütü bir za-

manlar *Violencia*'nın yağmacı eşkiya gerillaları olan savaşçıları da içerirdi. (Fakat bunların sayısı fazla değildi.) "Cuando bandoleaba" (Ben eşkiyayken), gerillaların birbirlerine anılarını anlatırken söze sık sık böyle başladıkları duyulur. Bu söz geçmişle yaşadıkları an arasındaki farkı anladıklarının bir belirtisidir. Fakat belki de Mao çok iyimserdi. Birey olarak eşkiyanın politik bir örgütle bütünleşmesi kolay olabilir fakat kollektif olarak katıldıkları (hiç değilse Kolombiya'da öyle) solcu gerilla grupları içinde grubun diğer üyelerine benzemekte güçlük çekmişlerdir.

Bütün bunlara rağmen eşkiyaların, güney İtalya'daki çete savaşlarında da görüldüğü gibi, askeri ve politik potansiyelleri sınırlıdır. Onlar için ideal olan grup birimleri yirmiden fazla değildir. Şarkılara, masallara geçenler yirmiden fazla olmayan gruplara liderlik eden *haydut voyvoda*'lardır. Kolombiya'da Violencia'da 1948'den sonraki büyük isyancı birlikleri hemen her zaman başıboş asiler değil komünist örgütlerdi. Panayot Hitov voyvoda İlio'nun çetisen gönüllü olarak katılan 300 kişiyi görünce bunun bir tek çete için çok fazla olduğunu, bölünerek bir kaç ayrı grup oluşturmanın daha doğru olacağını söylediğini; kendisinin grubu için sadece 15 kişi seçtiğini anlatır. Lampiao'nun grubu gibi büyük gruplar bölünerek alt gruplara ayrılır ve aralarında geçici işbirliği kurarlardı. Taktik açıdan bu durum akla uygundur. Fakat, bu durum öte yandan da sıradan eşkiya liderlerinin böyle geniş birliklerin donatımı için yetersiz ve bu kadar çok kişinin idare edilmesine gerekli olan güçlü bir kişilikten yoksun olduğuna işaret eder. Bundan da öte eşkiya reisleri liderliklerini kıskançlıkla korurlar. Lampiao'nun en sadık adamı "Sarı şeytan" Corisco, bir gün onunla tartıştı ve arkadaşlarını toplayarak ayrı bir grup kurdu. 1860'larda eşkiya hareketine koordinasyon ve disiplin sokmaya çalışan Bourbon'lar bunun imkansızlığı karşısında umutsuzluğa kapılmışlardı.

Gördüğümüz gibi, eşkiyalar politik olarak köylülere başka bir

alternatif gösteremezler. Bir yandan hakim sınıflarla yoksullar arasındaki iki yanlı durumlar, öte yandan halk adamı oldukları halde halkın zayıflığını ve pasifizmini hor görmeleri mevcut sosyal ve politik yapı içinde eylem gösterip ona karşı olmayan bir güç olmaları bakımından eşkiyaların devrimci potansiylleri sınırlıdır. Kardeşlik esası üzerine kurulmuş özgür bir toplumu düşlese de başarılı bir eşkiya -devrimci için, en belirgin hedef orta sınıftan biri gibi toprak sahibi olmaktadır. Pancho Villa sonunda bir *Hacendado** olmuştur.

Bu, Latin Amerika'da gönüllü olarak *caudillo*** olanlara verilen ödüldür. Bütün bunlardan öte bireysel kahramanlık ilkesini güden disiplinsiz bir soyguncu, devrimci militanların örgütlü ve disiplinli dünyasına ve devrim sonrasının yasalarına da ayak uyduramaz. Çoğu zaman devrim öncesinde dağlarda geçen özgürlük günlerinin ve ulusal ayaklanmanın kahramanlık anıları devrim sonrasında kurulan yeni düzenin gangsterlerine bir üstünlük kazandırır. Bu gangsterler kendi hesaplarına soygun yapıp, fidye kaşılığında adam kaçırmadıkları zamanlar birbirleriyle rekabet halinde bulunan politika ağalarının hizmetine girerler.

Eşkiyaların günümüz devrimine katkısı kısa vadeli ve belirsizdir. Bu da onların dramıdır. Eşkiya olarak, hedefi görebilirler fakat ona asla ulaşamazlar. Cezayir bağımsızlık savaşı geleneksel olarak eşkiyaların yurdu olan Aurès'in sarp dağlarında başladı. Fakat bağımsızlığı kazanan eşkiya çetesine hiç benzemeyen ulusal kurtuluş ordusuydu. Çin'deki kızıl ordu da çok geçmeden eşkiya örgütü havasından kurtuldu. Meksika devriminin belli başlı iki köylü hareketinden biri Pancho Villa'nın kuzeyde yürüttüğü eşkiyalık temeline dayanan tipik hareket, diğeri ise Zapata'nın Morelos'da tarım kesiminde başlattığı eşkiyalıkla hiç ilgisi ol-

* Büyük toprak, çiftlik sahibi.

** Politik güç kazanan askeri lider, Latin Amerika tarihinde ne yazık ki çok rastlanan bir kişidir.

maya ajitasyon hareketi idi. Askeri terimlerle konuşmak gerekirse Villa ulus çapında bir rol oynadı. Fakat Meksika'nın hatta Villa'nın kendi bölgesi olan kuzey batının sosyo-ekonomik yapısında bir değişiklik olmadı. Zapata'nın hareketi bölgeseldi ve lideri 1919'da öldürüldü. Askeri gücü zayıftı ama Meksika devrimine tarım reformu düşüncesini aşılayan hareket bu oldu. Eşkiyalar daha güçlü bir *caudillo* ve bir efsane yarattılar, içinde yaşadığımız yüzyılda gringoların ülkesini istilaya kalkışan tek Meksikalı liderin efsanesini. Oysa Morelos'daki köylü hareketi bir devrim doğurdu; Latin Amerika tarihinde sözü edilebilecek üç devrimden birisini...

Ülkücü Soyguncular (Expropriators)

Sonuç olarak yarı eşkiya diye niteleyebileceğimiz, yani gerçek Robin Hood'un dünyasından olmayan fakat onun yöntemlerini kullanarak kendilerini onun mitine uydurmaya çalışan devrimcilere bir göz atalım. Bu eylem biçiminin dayanağı, aralarında eşkiyayı idealize edenlerin bulunduğu Bakuninist anarşistlerde görüldüğü gibi ideolojik olabilir.

Gerçek devrimci güzel sözlere kulak asmayan, kararlı, yönetilmeyen, politikayla ilişkisi olmanyan ve hiçbir gücün güdümü altına girmeyen kişidir. (Bakunin)

"*Ülkücü* soyguncular", ideolojileri yeni olsa da, kafalarının içi eski dünyanın gelenekleriyle tıka basa dolu olan toy devrimciliğin bir halkasıdırlar. 1936-1939 İç Savaşı'ndan sonra eski "erdemli bandoleroların" mücadele biçimlerini kullanan Andalusian anarşist gerillaları ve 19. yüzyıl başladında kendilerini "Gizli Devrimci Kardeşlik Örgütü" diye adlandırılan devrimciler gibi. (Sonradan bu örgüt "Karl Marx'ın Komünist Birliği" adını almıştır.) *Ülkücü* soyguncuların eylem biçimlerinin "sosyal eşkiyaların" taktiklerini kullanan gerilla hareketlerinde olduğu gibi teknik bir nedeni vardır. İllegal devrimci hareket maskesi altında kaçakçılar, teröristler, kalpazanlar, kanun kaçakları ve "*ülkücü* soyguncular" faaliyet gösterir. Biz bu bölümde "*ülkücü* soygunculuğu" inceleyeceğiz. Bu sözcük devrimcilere para sağlamak için planlanan

soygunlara verilen yerleşmiş bir deyimdir. Tarihi gelişimini incelemek gerekirse, bu taktiğin günümüz devrim hareketinde merkeziyetçi ve özgürlükçü görüşlerin, yani Sans-Culotte ve Jacobin'lerin, birbirleriyle çatıştığı yerde ortaya çıktığı söylenebilir. Bu taktiğin anavatanı anarşinin hüküm sürdüğü 1860-70'ler çarlık Rusyası'dır. 20. yüzyıl başlarında Rus soyguncularının bomba kullanmaları onların terörist çıkışlarına işaret eder. (Oysa batıda ister politik olsun, ister olmasın geleneksel banka soygununda her zaman tabanca kullanılmıştır.) "*Ülkücü* soygun" başlangıçta anarşistlerin, soygunları için kullandıkları ve baş kaldırma ile isyan, suçla devrimi birbirinden ayırt edemeyişlerini yansıtan bir kavram değildi. Fakat yağma gibi eylemler yoluyla ezilenlerin, burjuva mülkiyetine sahip çıkılması yönünde attıkları bir adım anlamını taşıyordu. Kendilerini bu soyut görüşün gerçekleşmesine adamış anarşistlerin, sınıf temelinden yoksun aydınların bu deli saçması fikirlerini eleştirmek konumuz dışıdır. Hatta onlar arasında bile *ülkücü* soygun kavramı giderek bankaları bir dava uğruna soymak anlamında kullanılan teknik bir terim haline geldi.

Şurası gariptir ki, bu, tek eylem biçimi olarak kabul ettikleri *ülkücü* soygunculuğu uluslararası devrimci harekette bir skandal haline getiren anarşistler ve Narodnik teröristlerden çok, Bolşevikler'in 1905 devriminde ve sonra başvurduğu bir taktik olmuştur. Bu soygunlardan en önemlisi partiye 200.000 ruble sağlayan Tiflis soygunudur. Paraların numaralarının alınmış olması, Litvinov (devrimden sonra S.S.C.B.'nin Dışişleri Bakanlığına atanmıştır) ve L. B. Krassin (devrimden sonra Dış Ticaret Bakanlığında görev aldı) gibi inanmış devrimcilerin sürgünleri sırasında bu paraları değiştirirken batı polisiyle başlarının derde girmesine sebep olmuştu. Yapılan soygunlar Rus sosyal demokratlarının diğer kesimlerini "Blanquist" eğilim göstermekle suçlayan Lenin'i eleştirmek için sık sık kullanıldı. Gene Transkafkasya soygununda Bolşeviklere liderlik eden Stalin de ağır bir

dille eleştirildi. Fakat suçlamalar hiç de yerinde değildi. Lenin'in Bolşevizmi; "*ülkücü* soygunculuk" da dahil, her türlü devrimci eylemi bir *a priori* (önsel) olarak kabul etmesiyle diğer sosyal demokratlardan ayrılır. Lenin yalnız illegal devrimcilerin değil, gerektiği zaman legal hükümetlerin de başvurduğu bu eylem biçimini devrimci hareket içinde doğru yerine koymasını bilmiştir. Lenin *ülkücü* soygun yapmakla, adi suç ve organize olmamış haydutluk arasındaki suçu çok açık bir şekilde gösterir. Soygun yapanların eylemlerinin soysuzlaşıp adi suça ve kötü bir amaca yönelmemesi için onlar, sosyalist ideoloji ve eğitim esası üzerine kurulmuş bir partiden emir alma ve sadece devlet mülkiyetindeki kurumları soymak zorundadırlar. Örneğin Stalin, bu eylemleri yaparken partinin saptadığı politikanın hiçbir zaman dışına çıkmamıştır. Gerçekten karışıklığın hiç eksik olmadığı ve her zaman silahların patladığı Transkafkasya'daki soygunlar, boşleviklerin düzenlediği en büyük soygunlar değildi. (En büyük soygun 1906'da yapıldı ve 875.000 ruble ele geçirildi.)

Bu yarı eşkiya eylemlerini bütünüyle kavrayabilmek için sadece Bolşeviklerin yaptığı soygunları incelemek yeterli değildir. Ayrıca bu kitabın yazarının 1960'larda değişik tipte devrimcilerin Latin Amerika'nın farklı bölgelerinde yaptıkları soygunlar hakkında fazla bilgisi yoktur. Marksistlerin yaptıkları bütün soygunlarda ortaya çıkan gerçek, bu tip eylemlerin, gerçekte teorik yazılar yazmak ya da ajite edici söylevler vermek isteyen bir militan için bile çekici olduğudur. Bu insanlar ellerinde silahları, soğukkanlılıkla katıldıkları eylemlerde kendilerini daha mutlu hissederler. Adamları ile birlikte Bolşeviklere katılan cesur ve atılgan Ermeni teröristi Kamo (Semyon Arzhakovich Ter-Petrossian, 1882-1922), bu tip silahlı militanlar için verilecek en iyi örnektir. Tiflis soygununu organize eden kendisi olmasına rağmen günlük ihtiyaçları için 15 kopekten fazla harcamamayı prensip edinmişti. İç savaşın sona ermesi, ona, büyük bir tutkusu olan

marksist öğretiyi öğrenmek için yeterli zaman bıraktı. Fakat kısa bir aradan sonra aktif eylemlerin özlemini çekmeye başladı ve bir bisiklet kazasında öldü. Ne yaşı ve ne de Sovyetler Birliği'nin o dönem içinde bulunduğu ortam onun eski bolşevik tipine uygun değildi.

Ülküsü için silahlı eylem yapanlar hakkında çok az şey bilen okuyuculara "*ülkücü* soygun fenomeni"ni açıklayabilmek için bu işi üstlenenlerden birinin hayat hikayetisini anlatmak yerinde olacaktır. Bu yüzden 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa'daki üslerinden Catalonia'ya soygunlar düzenleyen anarşist gerilla gruplarından birinin üyesi olan Francisco Sabaté Llopart (1913-1960) olayını seçmeyi uygun gördük. Bütün üyeleri şimdi ya ölü ya da hapishanede olan grup, Sabaté kardeşler, Barselona'da Barri Chino'da garsonluk yapan ve grubun en yetenekli ve en zekisi olan José Luis Facerias, "yanık yüz" ya da "Caraquekada" diye bilinen boksör Roman Capdeuila (grup içinde en atılgan ve en uzun yaşayanı), "El Avissinio diye bilinen Jaime Pares, fabrika işçisi José Lopez Penedo, "El Sheriff" diye bilinen Santiago Amir Gruana, "El Cubano" diye bilinen Julio Rodriguez, Paco Martinez, "El Yavo" diye bilinen Pedro Adrover Font, "Tragapanes" diye bilinen genç ve her zaman aç olan Josè Pedrez Pedrero ve banka soygunlarında silahsız olarak gruba katılan Victor Espallargas'dan ve adları şimdi sadece polis kayıtlarında bulunan başka militanlardan oluşmuştu. Dağları iyi bilmelerine rağmen onlar, proletarya ayaklanmalarının çokça görüldüğü Barselona şehrini kendilerine karargah edinmişlerdi. Taşıtları, çalınmış otomobiller, buluşma yerleri otobüs durakları ve futbol sahalarının kapılarıydı. Dublin'den Akdenize kadar uzanan bölgede faaliyet gösteren bu kent silahlı adamları parka giyerler, silahlarını ve bombalarını küçük evrak çantaları içinde taşırlardı. Onları harekete geçiren anarşizm fikriydi. Ülkelerindeki işçi sınıf hareketini kısırlaştırmak ve bütünüyle yenilgiye uğratmak pahasına giriştikleri bu hareket uzlaşmaz ve çılgınca bir rüyaydı.

Onların dünyası, insanların, vicdanın önerdiği saf ahlakla yönetildiği bir dünyaydı. Bu dünyada yoksulluk, hükümet, hapisane, polis, gönüllü hareket etmenin dışında hiçbir zorunluluk ve disiplin yoktur. Kardeşlik ve sevginin dışında hiçbir toplumsal bağ olamaz, mülkiyet, yalan ve bürokrasiye rastlanmaz. Bu dünya, sigara ve içki kullanmayan ve banka söyduğu zaman bile bir çoban yaşantısı sürdüren Sabatè gibi insanlarla doludur. Bu dünyada insanları karanlıktan kurtaracak olan sadece akıl ve ilimdir. Ülkünün gerçekleştirilmesini burjuvalar, faşistler, Stalinistler ve hatta gözü dönmüş anarşistler bile engelleyemez. Bunu engellemeye çalışan bütün güçler bürokratlaşmanın ve disipline olmanın tuzağına düşülmeksizin ortadan kaldırılmalıdır. Bu ahlakçıların aynı zamanda silah kullanan militanlar olarak yaşadıkları bir dünyadır da. Çünkü silahlar düşmanı ortadan kaldırdığı gibi, istedikleri halde bildiri yazamayan ve etkileyici söylevler veremeyen insanların da kendilerini gerçekleştirme araçlarıdır.

Francisco Sabatè Llopart "Quico" Barselona'da işçi sınıfının genç kesiminde yaygın olan bu ideolojiden 1931'de İspanya Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinden sonraki yıllarda etkilendi. Barselona şehrindeki Hospitalet'de Llobregat'da bekçilik yapan bir babanın beş çocuğundan biri olarak dünyaya geldi ve bir su tesisatçısı olarak hayata atıldı. Papaz olmak isteyen Juan'dan başka beş oğlanın hepsi de en yaşlı olan Pepe'yi izleyerek sol ideolojiden etkilendiler. Sabatè bir anarşistin yapması gerektiği gibi Ruso, Herbert Spencer ve Bakunin üzerinde konuşmak için okumaya büyük gayret göstermesine ve sadece Express ve France-Observateur okuyan orta okuldaki iki kız kardeşiyle gurur duymasına rağmen, okumakla başı pek hoş değildi. Fakat Franco'nun onun hakkında söylediği, onu çok kızdıran yarı-cahil sözü de gerçeğe uygun değildi.

Onyedi yaşına geldiğinde bir gençlik örgütüne katıldı ve genç militanların kendilerini eğitmek için başvurdukları özgürlük ta-

raftarı bilim ve edebiyat kulübünde bir takım soyut gerçeklerden etkilenmeye başladı. O günlerde politik bilince sahip olmak Alberavan'da işçi partisine katılmak, Barselona'da ise anarşist olmak demekti. Sabatè doğuştan anarşist olmaya yatkındı. O dönemin Barselona'sında varlıkları sadece yatakta belli olan kadınlar ve kendilerini hareket içinde gerçekleştirmeye hazır erkekler vardı. Dar alnı, iri çenesi ve bodurluğu yüzünden, olduğundan küçük görünen boyuyla Sabatè bu adamlardan biriydi. Sinirli ve kaba bir adamdı. Hiçbir zaman yerinde duramayan bu adam, yalnız başına gittiği kahvelerde profesyonel bir dövüşçü gibi arka çıkış kapısına yakın bir yere, yüzü giriş kapısına dönük, tedirgin otururdu. Bir caddenin köşesinde silahıyla yer alır almaz sakinleşir ve neşeli bir adam olurdu. Yoldaşlarından biri olan "Muy sereno" onu böyle dakikalarda, tecrübeyle kazanılmayan fakat geliştirilebilen özellikler olan reflekslerine, sezgilerine, cesaretine ve şansına güvenerek hareket eden biri olarak tanımlar. Doğuştan gelen bu üstün yetenekler olmaksızın, hiçbir insanın sadece hapishane hayatıyla bölünen sürekli hareket halinde 22 yıl yaşayabilmesi düşünülemez.

Grupos Especifios'a (eylemci gençlik grupları) girdiği ilk günden itibaren polisle çatışmaya, reaksiyonerlere suikast yapmaya, hapisaneden mahkumları kaçırmaya, küçük gazetelere ve her zaman sıkıntı içinde olan anarşist örgütlere düzenli para sağlayabilmek için banka soymaya başladı. Eylemleri kendi bölgesinin dışına taşmıyordu. 1931'de Hospitalet'de, devrimci bir komitenin üyesi iken karakteri kendininkine uyan Velncia'lı hizmetçi bir kızla evlendi. Garcia Oliver'in başkanlık ettiği Los Aguiluchos (Genç Kartallar) grubunun önde gelen adamı oldu. Yetenekleri bir lider olmak için sınırlı olduğundan alışık olduğu silahlı eylemler ona daha uygun düşüyordu. Kavgacılığa olduğu gibi makinalara da doğuştan gelen bir yatkınlığı vardı. İşe yaramaz parçalardan motosiklet yapabilen bir adamdı.

Sabatè girdiği grupta (Daha sonra Gregorio Jover'in başkanlık ettiği 28. Ascaso Division grubuna girdi.) Teruel savaşına kadar sessiz sedasız dövüştü. Savaşta onu ordunun özel gerilla birliklerine almadılar ve bu yüzden yetenekleri keşfedilmeden kaldı. Savaş sırasında ordudan kaçtı. Resmi kaynaklar bu kaçışı onun komünistlerle yaptığı münakaşaya bağlarlar. Barselona'da illegal bir gruba katıldı ve hayatının sonuna kadar ayrılmadı.

Barselona'daki ilk eylemi Cumhuriyet polisi tarafından bir çalılıkta vurulup, hapse atılan bir yoldaşı kurtarmak oldu. İkincisi, gene Youth Committee of Defence'in emriyle anarşist militanların uğrak yeri olan Asri hapishane ve Mentjuch hapishanelerinden 1937 Mayıs ayaklanmasında tutuklanmış 4 kişiyi kaçırdı. Sonra kendisi de yakayı ele verip Montjuch'a hapsedildi. Karısının gizlice ilettiği silahla dövüşerek hapishaneden kaçtı. Fakat mimlenmiş bir adamdı artık. Bu yüzden yoldaşları yakalanmaması için, onu, başka bir anarşist hücreye, 26. Deurruti Division'a gönderdiler. Burada belki de, okuyucuya Sabaté'nin cumhuriyetc olan bağlılığında ve Franco'ya olan nefretinde azalma olmadığını söylemekte yarar vardır.

Savaş sona erdi. Fransız toplama kampından serbest bırakıldıktan sonra Sabaté Anegouleme yakınında bir yerde su tesisatçısı olarak çalışmaya başladı. (Kardeşi Pepe yakalanmış ve Valencia'da hapse atılmıştı. Küçük kardeşi Manolo ise henüz 12 yaşındaydı.) Alman işgali sırasında yakalandı ve çok geçmeden gene gizli faaliyet göstermeye başladı. Diğer İspanyol göçmenlerinin tersine Fransız bağımsızlık hareketine fazlaca katılmadı. İspanya onun tek tutkusuydu. 1942 yılında Pirenc yakınlarına yerleşti. Sağlığı bozulmuştu ama soygun yapmak için sabırsızlanıyordu. Bundan sonra kendi başına hareket etmeye başladı ve ilk iş olarak hududu keşfe çıktı.

Önceleri her türlü mekanik işleri yapan bir tamirci gibi civar çiftlikleri dolaşmaya başladı. Bir kaçakçılar grubuna katıldı, daha

sonra da kendisine iki üs kurdu. Bunlardan İspanya sınırında Coustouges yakınındaki Mas Casnobe Leoubette çiftliğine yerleşti. Bu andan itibaren La Preste ve Ceret arasındaki sınır onun eylem alanı oldu. Yolları ve insanları tanıdığı gibi üsleri de bu bölge sınırları içinde kalıyordu. Bu da onun sonu oldu. Çünkü, polisin onu bir kaç kilometre içinde bulabileceği bölgenin sınırları belliydi. Öte yandan zaten böyle bir son kaçınılmazdı. Yeterli örgütler ulakları ya da gerillaları Irun'la Fort Beu arasındaki her yere gönderebilirlerdi. Sabaté, dağları, dağlardan Barselona'ya uzanan yolları ve bütün bunlardan öte Barselona'yı çok iyi tanıyordu. Buralarda ve İspanya'dan başka hiçbir yerde eylem yapmadı.

Bir kaç kişiye rehberlik edip ve buna benzer bazı işler görmesine rağmen 1945 yazından önce hiçbir soygun eylemine girmediği anlaşılıyor. Bu yılın Mayıs ayında Barselona'nın merkezinde bir polis karakolundan bir yoldaşını kaçırdı. Onu kahraman yapacak olaylar bundan sonra birbirini izledi. Katıldığı gerilla gruplarından biri Banolas'daki Sivil Muhafızların dikkatini çekti. Polisler silaha davrandılar. (Sabaté karşı taraf harekete geçmeden ateş etmemeyi prensip edinmişti) ve bir kişi öldürüldü, bir diğeri ise silahını bırakarak teslim oldu. Sabaté, "yakalayın" bağrışları arasında çemberi yardı ve yürüyerek Barselona'ya geldi. Yoldaşlarıyla her zaman buluştukları Calle Santaterresa'daki pastaneye doğru yürüdü. Fakat onun gelişinden haberli olan polis pusu kurmuştu. Pusuya düştüğünü her zaman olduğu gibi gene sezmişti. İşçi kılığında 4 kişi aralarında şakalaşarak ona doğru geliyorlardı. Polis oldukları belliydi. O da sanki hiç farkında değilmiş gibi salınarak onlara doğru yürüdü. Aralarında birkaç metre kala, sten tabancasını çekerek ateş etmeye başladı.

Polis ve *teröristler* arasındaki çatışma silahların savaşı olduğu kadar bir sinir savaşıdır da. Daha çok korkan inisiyatifi diğerine kaptırır. 1945'den sonra Sabaté'nin üne kavuşmasının sırrı bilinçli olarak güttüğü, polislere doğru belli etmeden yürümesinin onlar

üzerinde yaptığı etkidir. Kendilerini gizlemek için sivil giyinen 4 polis sinirleri gergin olduğundan rastgele ateş etmiş, bu yüzden onu vuramayıp ellerinden kaçırmışlardır.

Valencia'daki hapisaneden yeni çıkmış olan kardeşi Pepe ile buluşma yeri saptamak için evine gitmesi acemice bir davranıştı. Çünkü ev uzun zamandan beri göz altındaydı. Sabaté birkaç dakikalığına içeri girip, bir not bıraktı ve arka kapıdan çıkarak uyumak için koruluğa daldı. Ertesi sabah geri döndüğü zaman pusuya düştüğünü anladı. Fakat iş işten geçmiş, yol iki polis arabası tarafından kontrol altına alınmıştı. Onlara doğru kayıtsız yürüdü. Bilmediği şey, arabalardan birinde onun kimliğini açığa çıkaracak iki anarşistin de bulunmasıydı. Tutuklanmış olan anarşistler onu ele vermediler ve Sabaté kendinden emin polislerin arasından geçip, uzaklaştı.

Kahramanın cesarete ihtiyacı vardır ve Sabaté cesur olduğunu göstermiştir. O kurnaz ve akıllı olmalıdır. Şansa da ihtiyacı vardır, ya da mitlerdeki gibi kurşun geçmez bıçak işlemez olmalıdır. Sabatè kendisine kurulan pusuyu önceden sezip, kaçarak böyle olduğunu da göstermiştir. Bütün dünyaları yaşadıkları bölge olan yoksul, ezilen ve cahil insanların, yoğun bir güç haline gelmiş olan zenginlerin polislerine ve gardiyanlarına karşı kanundışı yaşamaları bile büyük bir zaferdir. İsyancıları mahkum etmek için can atan hakimlerin bulunduğu Barselona'da herkes, Sabaté'nin yukarda sayılan yeteneklere sahip olduğunu kabul eder.

1944 yılından 1950'lerin başına kadar Fransız sınırından içerlere doğru, Franco'yu devirmek için bireysel saldırılar özellikle gerilla eylemleri yapıldı. Bu dönem pek açıkça bilinmemekle birlikte yapılan saldırılar oldukça önemlidir. Komünistler tarafından verilen rakamlar 1944 ve 1949 yılları arasında gerillaların 537 saldırı yaptıklarını ve 1317 saldırı ile 1947 yılında bunun doruk noktasına vardığını göstermektedir. Franco'nun kaynakları ise gerillaların güney Aragon'da 400 vuruşma çıkardıklarından söz

etmektedir. Özellikle kuzey ve güney Aragon dağlarında faaliyet göstermelerine rağmen Catalan gerillalarının, diğerlerinin tersine askeri önemleri yoktu. Çok kötü organize olmuş ve disiplinsiz insanlardı. Sabaté de bu gruplardan birinde çarpışıyordu.

Üst düzeyden politika yapmak, strateji saptamak ve taktikler ileri sürmek bu çeşit adamları etkilemezdi. Çünkü onlar için böyle kavramlar realite ile ilişkisi olmayan şeylerdi. Soyut dünyalarında eli silahlı özgür adam bir yanda polis ve hapishane diğer yandadır. Bunların arasında üstün ahlak ve kahramanlık örneğinden etkilenerek birgün -belki de yarın- görkemli ayaklanmasını yapacak olan sindirilmiş ve kararsız işçiler bulunmaktadır. Sabaté ve arkadaşları yaptıkları soygunlarda politik aklileştirme yolları arıyorlardı. Sabaté Birleşmiş Milletler'in vetosunu protesto etmek için bazı Latin Amerika ülkeleri konsolosluklarına bombalar koydu. Propaganda amacı ile kendi yaptığı bir bazukayla, ufak kağıtlar üzerine yazılmış bildirileri kurşun gibi kullanarak futbol seyretmekte olan halkın üzerine fırlattı. Stadın parmaklıkları arasına yerleştirdiği bir teyple Franco aleyhtarı konuşmalar yayınlandı. Davası için bankalar soydu, genc de onu tanıyanların değer verdikleri şey, yaptığı eylemlerin etkisi değil, eylemlerin kendisiydi. Onu harekete geçiren, İspanya'da soygunlar yapmak, militanlarla polis arasında süregelen çatışmalara katılmak tutkusuydu. Olayların içinde olmayan birisi grupların neden Franco ve hatta Catalonia valisine değil de Barselona polislerinden Signor Quintela'ya suikast yapmak için faaliyete geçtiklerini merak edebilir. Çünkü bu adam tutuklanan militanlara kendi elleriyle işkence ediyordu. Ona suikast yapmak için harekete geçtiğinde Sabaté'nin aynı işi amaçlamış başka bir *aktivist* grupla karşılaşması oldukça ilginçtir.

1945'den sonra eylemler ve gösteriler çoğalmaya başladı. Hepsi güvenilir olmamakla birlikte resmi kaynaklar Sabaté'nin 1947'de 5, 1948'de 1 ve Barselona gerillalarının felaket yılı olan

1949'da 15 kadar eylem yaptığını göstermektedir. Bu yılın ocak ayında Sabaté'nin grubu Ballaster adında birinin listesini getirdiği mahkumların savunulması için para toplama görevini üstlendi. Şubat ayında Pepe, Sabaté kardeşlerin buluşma yeri olan Cine Condal'ın girişinde pusuya yatmış olan polisle silahlı çatışmaya girdi. Bundan kısa bir süre sonra polis, Pepe ve José Lopez Pendo'yu La Torrasa'da uyurken bastırdı. Fakat odası ile giriş kapısı arasında karşılıklı başlayan kurşun yağmurunda Lopez öldü. Ağır yaralanan Pepe don gömlek olay yerinden kaçıp, Llobregat nehrini yüzerek geçti ve yoldan geçen birinin elbiselerini silahzoruyla aldı, birkaç kilometre ötede emin bir yerde bekleyen kardeşine katıldı. Sabaté önce onu bir doktora götürüp, sonra da Fransa'ya yolladı.

Mart ayında Sabaté ve Aragon'un genç grubu Los Manos'lar Quintela'yı öldürmek için birleşti. Fakat yanlışlıkla sadece birkaç Falanjist öldürüldü. (Birisinin polis karargahına hücum edileceği anlamında yaydığı tehdit polisi korkuttuğu gibi uyardı da.) Mayıs'da Sabaté ve Faccrias kuvvetlerini birleştirip Brezilya, Peru ve Bolivya konsolosluklarına bomba koydular. Sabaté alarm verildikten sonra ani patlama olması için bombalardan birinin zaman ayarını soğukkanlılıkla değiştirdi. Diğer bombaları bir balıkçı kamışı yardımıyla yerlerine koydu. Bununla birlikte polis, sonbaharda durumu kontrol altında aldı. Pepe Ekim ayında düştüğü bir pusuda bir polis cesedi yanında ölü olarak ele geçirildi. Dövüşen insanların sayısının gittikçe azaldığı bir ay yaşanıyordu.

Aralık'da Sabaté kardeşlerin üçüncüsü de öldürüldü. Genç Manolo hiçbir zaman kardeşlerinin izlediği yolun adamı olamamamıştı. Boğa güreşçisi olmak istiyordu ve daha 13 yaşındayken evi terkederek Andalusia'daki novillada*lara katıldı. Fakat kardeşlerinin atıldığı maceralar onun da ilgisini çekmekte

* Genç boğalarla dövüşenler.

gecikmedi. Oysa kardeşleri okuyup kendisini yetiştirmesini istiyorlardı. Fakat Sabaté ismi onun ringi bırakmış bir boksör ve sabotaj üzerinde uzman olan ünlü Ramon Capdevila'nın grubuna girmesini kolaylaştırdı.

Polisle yapılan bir çatışmada yolunu kaybetti ve tutuklandı. Sabaté ismi onun ölüm cezasına çarptırılması için yeterliydi. 1950'de kurşuna dizildiği zaman arkasında fransız marka bir saatten başka hiçbir şey bırakmamıştı.

Kardeşi kurşuna dizildiği zaman Sabaté İspanya'da değildi. Özellikle Fransız polisiyle başının belaya girmesi onu altı yıl memleketinden uzakta kalmaya zorlamıştı. Kiralanmış bir arabayla sınıra yaptığı sayısız seferlerden birinde bir jandarma tarafından durdurulması olayların başlamasına sebep olmuştu. Amerika'ya yerleşme teklifi darbenin etkisini azaltmadı. Fransa'da da kalmayarak 1955 Eylül'ünde Barselona'ya geri döndü. 1956'nın ilk aylarında Facerias'la birlikte bir grup kurdu. Fakat ikisi de bireyci olduklarından çok geçmeden ayrıldılar. Sabaté, El Combate adlı küçük bir gazete çıkarmaya başladı ve iki elinde sahte bombalar olduğu halde Banco Central'i soydu. Kasım'da tekrar geri dönerek büyük bir tekstil firması olan Cubiertos y Tejedos'u soyup yaklaşık olarak bir milyon peseta ele geçirdi.

İspanyollar tarafından uyarılan Fransız polisi onu tekrar yakaladı. La Preste'de satın aldığı topraklardan birini kapbedip bir kere daha mahkum edildi. 1958'de hapishaneden kaçtı fakat birkaç ay sonra hastalanarak ciddi bir ülser ameliyatı geçirdi. Bu sırada arkadaşı Fecerias öldürüldü ve Sabaté son soygununun planlarını yapmaya başladı. Birkaç arkadaşı dışında yapayalnız kalmıştı. Hatta örgüt bile suskunluğuyla onu sadece bir eşkiya sayan faşistlere ve burjuvaziye hak verir göründü. Arkadaşları bir soygun daha yapmanın intihar olacağını kesinlikle belirttiler. Yaşı oldukça ilerlemişti artık. Ona geriye sadece kahramanlık ünü kalmıştı. Ve bu ünü polis tehlikesine rağmen göçmen mitinglerinde

taşıdı. Toplantı salonlarında elinde şişkin bir çanta bulunan ve köşelerde oturan bodur bir adamdı. Fakat o bir eşkiya değildi. İspanya'da dava sahipsiz bırakılamazdı. Kimbilir belki de o ülkesinin Fidel Castro'su olacaktı. Onu anlayamadılar.

Yanında çok az bir parayla planını uygulamaya koyuldu. Genellikle tecrübesiz olan birçok adamla konuşup onların silahlanmasını sağladı. Kurduğu ilk grupta bir bankada katiplik yapan ve gizli çalışmaya oldukça yabancı olan Antonio Miracle, çok genç yaşta olan Rogelio Madrigal Torres ve Martin Ruiz ve otuz yaşlarındaki Conesa bulunuyordu. Bu adamların hepsi de Lyons ve Clermont-Ferran'dan geliyorlardı. Yolculuk sırasında hiç istirahat verilmedi. Sabaté 1959 yılı sonlarında ailesini tekrar gördü fakat onlara yapacağı işlerden söz etmedi.

Sabaté'nin kendisine istediği gibi bir son hazırladığı söylenilebilir. Grup sınıra birkaç mil uzaklıkta polis tarafından sarıldı. Fakat hepsi de çemberi yarıp kurtuldular. Bundan iki gün sonra terk edilmiş bir araba bulunmuştu. (Sabaté kendisinin kullanmadığı taşıtlarda seyahat etmeyi severdi.) Jandarmadan kurtulmayı başardı fakat polis ona ait silahları ve Coustouges'deki çiftliğinde çok sayıda teçhizat, patlayıcı madde, radyolar v.s. ele geçirdi. Kasım'da gıyabında verilen bir kararla üç yıl mahkumiyet ve 50 bin frank para cezasına çarptırıldı. Birinin öğüdü üzerine temyize başvurdu ve 1949 Haziran'ında önce iki ay olan, sonra da altı aya çıkarılan bir cezayla kurtuldu. Fakat beş yıl göz hapsine alındı. Bundan böyle İspanya sınırına yaptığı seferler Fransızlar tarafından da illegal kabul ediliyordu. Prenelerden uzakta polis gözetimi altında yaşadı.

Gerçekte hapisanedc bir yıl kaldı. Çünkü Fransız polisi 1948 Mayıs'ında bir bekçinin ölümüyle sonuçlanan Rhone-Poulenc soygunundan onu da sorumlu tutuyordu. Lyon'da olduğu kadar Barselona'da da burjuvaziyi amaca hizmet etmek için seve seve soyduklarını söylemeleri, varlıkları Fransız otoritelerinin

vurdumduymazlığına bağlı olan eylemcilerin inanılmaz derecede *realiteden* kopukluğunun tipik bir örneğidir. (Bundan kaçınan sadece zeki Facerias oldu. O İtalya'da İspanyollar'a ait olmayan bankaları soydu.) Soygunları sırasında arkalarında soyguncu şeridi denebilecek şekilde iz bırakmaları da diğer bir karakteristik noktadır. Çok iyi avukatlar sayesinde Sabaté'nin suçluluğu hiçbir zaman açıkça ispat edilmedi. Fakat sabrı taşan polis onu birkaç gün döverek suçunu itiraf eden bir tutanak imzalattı. Ya da avukatı böyle olduğunu iddia etti ki doğru olması da mümkündür. Öldüğü zaman bu davası hâlâ sonuçlanmamıştı. Katlandığı bütün sıkıntılardan sonra bu olay ona pahalıya patlayarak hayatının iki yılını hapishanede geçirmesine sebep oldu.

Sabaté hapisten çıktığı zaman politik koşulların bütünüyle değişmiş olduğunu gördü. 1950'lerin başlarında bütün partiler daha gerçek taktikler için gerilla savaşını bırakmışlardı. Bu yüzden militanlar yalnızdılar artık.

Bu gerçek bir darbeydi. Aklına yatmayan hiçbir emre boyun eğmemesine rağmen Sabaté sadık bir adamdı. Ve partili yoldaşların artık onun yanında olmamalarından çok etkilenmiş ve ölünceye kadar onlarla eski bağları kurmak için uğraşmıştı. Latin Amerikadan dönüşte terkedilmiş bir çiftlikte tekrar kuşatıldılar ve kuşatma on iki saat sürdü. Ay bulutların arasına girdiği zaman Sabaté bir el bombasıyla sığırları ürküterek dışarı salıverdi ve son polisi de öldürerek sessizce sürünüp uzaklaşmaya çalıştı. Fakat yaralanmıştı. Arkadaşlarının hepsi öldürüldü. İki gün sonra, 6 Ocak'da, Barselona'dan Gerona'ya giden 6.20 trenini küçük bir istasyon olan Fornells'de durdurup makiniste hat değiştirmeden gitmesini emretti. Bu mümkün değildi, çünkü Massanet-Massanas'daki tüm trenler elektrikliydi. Zaten Sabaté'nin yaralı ayağı da mikrop kapmıştı.

Ateşi yükselmişti, topallıyordu ve kendisine ilk yardım çantasından ağrı kesici morfin yaparak ayakta durabiliyordu. Ku-

lağının arkasında ve omuzundaki kurşun sıyrıkları o kadar önemli değildi. Makinistin kahvaltısını yedi.

Massanet'de arkaya posta vagonuna geçti. Makina dairesinin üstüne çıkarak makinistin bulunduğu yere doğru ilerlemeye başladı ve değişen yeni makinisti de esir aldı. Onlar da, tren saat tarifelerine uymayacağından doğrudan doğruya Barselona'ya gitmenin kazaya sebep olabileceğinden bunun imkansız olduğunu söylediler. Sanırım o anda öleceğini anlamıştı.

Küçük San Celoni kasabasında önce makiniste yavaşlamasını söyledi ve trenden atladı. Bu arada polis bütün hat boyunca alarma geçmişti. Bir bardak şarap istedi ve iri yudumlarla içti. Ateşi onu susatmıştı. Yaşlı bir kadına doktorun yerini sordu. Kadın ona kasabanın öbür ucunda bir yeri tarif etti. Doktor yerinde yoktu. Yardımcısı Francisko Berengouer kapıyı açtı. Yardımcı karşısında belinde bir pistol, elinde sten tabanca makinist kıyafetinde kirli ve bitkin haldeki adamı görünce kuşkulanmıştı. Onu içeriye sokmadı. Çekişmeye başladıkları anda caddenin köşesinden iki polis göründü. Sabaté pistolunu çekebilmek için doktor yardımcısının elini ısırdı (artık sten tabancasını kullanamıyordu) ve Calle San Josè ve San Teclo sokaklarının kesiştiği köşede yığılıp kalmadan önce son bir polis daha yaraladı.

San Celoni'de "Eğer yaralanmamış olsaydı onu ele geçiremezlerdi. Çünkü polis ondan korkuyordu" diye söylenir. Arkadaşlarından Perningnanlı bir duvar ustası arkasından şunları söyledi. "Biz gençken Cumhuriyet kurulduğunda şövalyeler gibiydik. Biz yaşlandık fakat Sabaté genç kaldı. O doğuştan bir *guerullero* idi. İspanyanın yetiştirdiği Don Kişotlardan biriydi o. Bu sözler acı bir alayla değil içtenlikle söylenmişti.

Bu sözlerden de önemlisi, o, baskı görenlerin eşkiya kahramanlara yakıştırdıkları efsanevi özelliği, ölümüne inanılmamasını geride bırakarak gitti. Ölümünden birkaç ay sonra

bir taksi şöförü şöyle diyordu "Ölüsünü tanımaları için kız kardeşini ve babasını çağırdılar. Onlar cesede bakıp Sabaté değil bu dediler." Yanılıyorlardı tabii, ceset onundu. Fakat o bir anlamda yaşıyordu. Efsaneleşmeyi hak eden biriydi o. Ona bundan başka verilecek ödül de yok zaten. Akılcı ve gerçekçi ölçülere vurulduğunda hayatının ve yaptıklarının boşa gittiği sonucunu çıkarmak mümkündür. Hayatta hiçbir şeyi olmadı. Hatta soygunlardan elde ettiği, sahte evrak düzenlemek, rüşvet vermek, silah satın almak suretiyle tükendi. Propaganda için gerekli olan hiçbir şey kalmamıştı. Kendisiyle ilişkisi olan herhangi bir kimsenin ölümüne sebep olmaktan başka bir işe yaramadığı anlaşılmaktadır. İsyancının devrim yapmak çabası, devrim için gerekli objektif koşulların hazırlanmasında etkendir şeklindeki izah tarzı bunlar için geçerli değildir. Çünkü onun ve arkadaşlarının eylemlerinin daha büyük bir harekete dönüşmesi olanaksızdı. Eylemlerinin temelinde yatan tartışma safça ve şaireneydi. İnsanlar doğal olarak iyi, cesur ve saftırlar. Bu nedenle kendisini onlara adayan ve onlar için cesaretle dövüşen birini gördüklerinde uyuşukluklarından utanırlar ve silkelenirler. Böyle bir dünya görüşünün başarı şansı az, fakat efsane yaratma şansı fazladır.

Karakterinin sağlamlığı, ruhunun sadeliği ile Sabatè bir efsane kahramanı olmaya uygundu. Yoksul yaşayıp, yoksul öldü. Ünlü banka soyguncusunun karısı sonuna kadar bir hizmetçi olarak çalıştı. Bankaları sadece para için değil boğa güreşçisinin boğayla güreşmesi gibi cesaretini göstermek için soyardı.

Kurnaz Facerias'ın "En tehlikesiz para kazanma yolu gece ikiden sonra o biçim otelleri soymaktır. Çünkü o saatte metreslerinin koynunda uyuyan parababası burjuvalar polisle karşılaşmaktansa bütün paralarını vermeyi tercih ederler," şeklindeki buluşu Sabaté'ye göre değildi.O kendisini tehlikeye sokmadan para elde etmeyi erkekçe saymazdı. İnsanın ölümü göze alıp soygun yapması bir bakıma onun bedelini ödemektir. Polise doğru yürümek

sadece etkili bir psikolojik taktik olmayıp, bir cesaret işidir. Tren makinistlerini, ona birşey kazandırmayacak bile olsa, hat değiştirmeden sürmeye zorlayabilirdi. Fakat ona karşı koymayan bu insanların hayatını tehlikeye sokmayı doğru bulmadı.

Efsaneleşmesi için bir adamın ana hatlarıyla sade bir karaktere sahip olması, trajik bir kahraman olabilmesi için yel değirmenlerine saldıran Don Kişot ve batının mitleşmiş dövüşçüleri gibi büyük tehlikelere tek başına karşı durması gerekir. İşte Francisco Llopart Sabaté böyle bir insandı. Ve diğer kahramanların yanında o da böylece yerini aldı.

Simge Olarak Eşkiyalık

Şimdiye kadar sosyal eşkiyaların, oynadığı toplumsal rolü, temsil ettikleri değerleri, ülküleri ve halkla ilişkilerini yansıtan başlıca kaynaklar olan mitleri ve efsaneleri inceledik. Bu efsaneler sadece eşkiyanın görüldüğü bölgelerde değil, başka yerlerde de anlatılır ve dinlenir. Eşkiya sadece bir insan değil aynı zamanda bir simgedir. Araştırmamızı sonuçlandırmadan önce, eşkiyalığın bu yanına da kısaca değinmek gerekir.

Eşkiya efsanesinin köylüler arasında kendine özgü bir yeri vardır. Fakat halk arasında sevilen kanun dışı kişilerin kazandığı itibar, ünlerinin kısa ömürlü olmasını engelleyemez. Pek çok eşkiya efsanesine esin kaynağı olan Robin Hood, birçok yanıyla olduğu gibi bu yanıyla da ayrılık gösterir. Gerçekten bir Robin Hood'un yaşayıp yaşamadığı tartışma konusudur. Oysa mitlere geçmiş bile olsalar birçok eşkiya ve kahramanın kimliği ve yaşadığı bölge kesin olarak saptanabilmiştir. Eğer Robin Hood yaşamışsa 14. yüzyıldan önce yaşamış olması gerekir. Buradan da efsanesinin 600 yıldan bu yana süregelmekte olduğu sonucu çıkar. Oysa bu kitapta sözü edilen eşkiya kahramanların hepsi -Çin romanlarının kahramanları hariç- Hood'dan sonra yaşamışlardır. Rusya'daki yoksulların lideri olan asi Stenka Razin'in yaşadığı sanılan tarih 1670'lere varır. Efsaneleri canlılığını 19. yüzyılda hâlâ koruyan böyle eşkiyaların yaşadıkları tarih, baladlar sistemli bir şekilde incelenirse, 18. yüzyıla dayanacaktır. Bu nedenle Slovakya'da Janosik, Andalusia'da Diego Corrientes, Fransa'da

Mandrin, Skotland'da Rob Roy'un görüldüğü bu çağ eşkiya kahramanların altın çağı kabul edilebilir. Dick Turpin, Cartouche ve Schinderhannes gibi adi suçluların da sosyal eşkiya imgesine uydurulmaya çalışılması nedeni bundandır. Hatta haydut ve klepthelerin yaşadıklarına dair yazılı belgelerin 15. yüzyıla kadar uzanmasına rağmen Yunan baladlarında adı geçen ilk kahramanlardan biri olan Chiristos Millionis 1740'larda, Bukovallas ise daha da sonra yaşamıştır. Böyle kahramanların öykü ve şarkılara bu kadar geç maledilmelerinin nedenini anlamak güçtür. 16. yüzyılın sonlarına doğru yaşamış olan asi eşkiya Marco Sciarra'nın yaşadığı dönemde efsaneleşmiş olması gerekir. Catalonia'daki bu karışık dönemin büyük eşkiyalarından biri olan Serralonga'nın ünü 19. yüzyıla kadar gelmişse de bu ender rastlanan bir durumdur.

Diğer eşkiyaların çabuk unutulmuş olması nasıl açıklanabilir? 18. yüzyıl eşkiya mitlerinin canlılığını yitirmesi bu dönemde batı Avrupa halk kültürünün değişikliğe uğramasıyla açıklanabilir. Fakat aynı şeyi Doğu Avrupa için söyleyebilmek zordur. Halk kültürü belgelerinin yazılı olmaması -eşkiya kahramanların ününü nesilden nesile aktaranların okur yazar olmadıkları göz önünde bulundurulursa -efsanelerin kısa ömürlü olmalarının nedeni olarak gösterilebilir. Birkaç nesil geçtikten sonra bir bireyin anısı geçmişin efsaneleşen kahramanlarının mitleriyle karışır ve bir mit, bir simge haline gelir. Bu nedenle ünü devrinin dışına taşan Robin Hood gibi bir kahramanın tarihte doğru yerine konmasının mümkün olmadığı düşünülebilir. Böyle bir görüş doğru olmakla birlikte bütün bir gerçeği yansıtmaz. Çünkü yazılı olmayan bazı anılar canlılığını on ya da yirmi nesilden fazla koruyabilir. 1930'larda Carlo Levi, Basilicata köylüleri üzerinde yaptığı bir gözlemde, onların yedi asır önceki imparatorluk dönemini hatırlarken yetmiş yıl önce yaşamış olan eşkiyaları zor hatırladıklarını saptamıştır. Belki de bunun nedeni o uzak dö-

nemlerin kahramanlarının sadece köylülerin kahramanı olmamasıdır. Büyük imparatorların katipleri, tarihçileri, şairleri vardı. Arkalarında ölmez taş yapıtlar bırakırlardı. Yüksek bölgelerde ırak bir köşede yaşayan küçük bir azınlığı değil bütün bir devleti, bütün bir imparatorluğu ve bütün halkı temsil ediyorlardı. Bu yüzden Arnavut ve Sırp destanlarında hâlâ yaşayan Ortaçağın kralları Skanderberg ve Marko Kraljevic'in ünü sürerken,

Silahların güçsüz kaldığı
Pandurların fırlattığı topları
elleriyle yakalayan[1]

sığırtmaç Mihat ve Çoban Andras'ın adı sanı silinip gitmektedir. Büyük eşkiyalar sıradan köylülerden daha güçlü ve daha ünlüdürler. İsimleri daha uzun yaşar. Fakat onlar da köylüler gibi ölümlüdürler. Ölümsüz sayılmalarının koşulu kendilerinden sonra, başka Andras'ların, başka Mihat'ların onların silahlarını yerde komayıp, bir zamanlar onların hükmettiği geniş ovalara ve yüce dağlara hükmetmeleridir.

Eşkiyalar köylüdürler. Bu nedenle onları, eski Mısır kadar geride ve taş devri kadar ilkel bir köylü toplumunu belirleyen koşulları değerlendirmeden anlamak mümkün değildir. Mitlerin yansıttığı değerler, eşkiyaların yaşadığı çevrenin çok dışına taşan bir evrensellik taşımaktadır. Alman edebiyat tarihçileri Räuberromantik (eşkiya romantizmi) adını verdikleri bir edebiyat türü kabul ederler. Eşkiya romanlarına sadece Alman kökenli olmayan pek çok malzeme vermiş olan bu türün yapıtları eşkiyalar ve köylüler için yazılmamıştır. Bütünüyle uydurma haydut kahramanlar; Rinaldo Rinaldini, Joaquin Murieta bunların tipik örnekleridir. Daha da ilginç olanı bu eşkiya kahramanların endüstri devriminden sonraki kültüre de yetişmiş olmalarıdır. Örneğin Robin Hood'u ve onun uçarı adamlarını konu alan televizyondaki seri filmlerin ve Western filmlerinin modernize edilmiş kovboy ve gangster kahramanları bu duruma örnektir.

Sosyal eşkiyalığın yaygın olduğu ülkelerin kültürü bu olgunun önemini gözler önüne serer. Bu nedenle Cervantes'in 17. yüzyılın sonlarında yaşamış olan ünlü İspanyol soyguncularını yapıtlarına konu olarak alması doğaldır. Aynı şekilde Walter Scott Rob Roy'u anlatmış, Macar, Romen ve Türk yazarları da romanlarında gerçek ya da uydurma eşkiyaları konu almışlardır.* Öte yandan Meksikalı bir romancı eşkiya mitine değer vermeyerek, Los Bandidos del Rio Frio adlı yapıtında kahramanı adi suçlu durumuna indirgemiştir. Böyle ülkelerde gerek eşkiyalık gerekse eşkiya mitleri hayatın küçümsenemeyecek, önemli gerçekleridir.

Eşkiya mitleri, ileri bir şehirleşmenin görüldüğü toplumlarda da, kahramanlıklarla dolu olduğunu kabul ettikleri geçmişlerine duyulan bir özlem ve yitirdikleri eski değerlerin simgesi olarak ortaya çıkar. Güneşin kavurduğu Avustralya sahillerinde tehlikeden tehlikeye atılan Ned Kelly bu simgeleşmenin bir örneğidir.

Çağımızın geri kalmış toplumlarında eşkiyalığın bugünkü anlamı, geçmişin yitirilen değerlerine duyulan özlem, ileri toplumlarda ise macera tutkusu ile eşdeğerlidir. Yerel ve toplumsal özelliklerini eşkiyalıktan soyutlarsak, geriye simgeleşen rol ve duygusallık yani; özgürlük, kahramanlık ve adalet özlemi ülküleri kalır.

Robin Hood mitinde bu ülkülerden birincisi ve üçüncüsü hakimdir. Ortaçağın yeşil ormanlarından, günümüzde televizyon ekranına yansıyan değerler; yoldaşlık, özgürlük, eşitlik, ezilen, hor görülen ve aldatılan zayıfların ezene karşı çıkabilmesidir. Klasik kültürde de eşkiyalık aynı değerleri yansıtır. Örneğin Schiller'in soyguncuları, ormanlarda özgürlük türküleri çağırır; öte yandan erdemli reisleri Karl Moor, başı için konan ödül bir yoksulun hayatını kurtarsın diye kendisini ele verir. Kahramanlığı iyi in-

* Zsigmond Moricz'in Sandor Rosza, Panait Istrati'nin Les Haidoucs, Yaşar Kemal'in İnce Memed, Czech Ivan Olbracht'ın Der Räuber Nikola Schuhaj adlı yapıtları.

sanlara özgü bir özellik olarak kabul eden geleneksel ahlak ölçüsüne rağmen Western ve gangster filmleri ülkülerden ikincisine, kahramanlığa ağırlık tanır. Aslında bunda bir çelişki yoktur. Eşkiya hem hareket içinde ve hem de yakalandığı zaman cesurdur. O, meydan okuyarak ölür. Hem gecekonduların ve hem de zengin semtlerinin delikanlıları eşkiyanın ya da gengsterin cesareti ve güçlülüğü karşısında kendilerini onunla özdeştirirler. İnsanları köleleştiren düzen içinde eşkiya eğilmeden, dimdik ölür.

Gördüğümüz gibi efsaneleşen bütün eşkiyalar böyle yaşamamıştır. Tarihe mal olmuş büyük eşkiyalardan çok azı tarım toplumundan endüstri toplumuna geçiş dönemini yaşamışlardır. Bunlardan bazıları o dönemin çağdaşıdırlar, bazıları da endüstri toplumunda roman kahramanları olarak var olmuşlardır. Bugün Sao Paulo'nun gökdelenlerinde Lampiao ile ilgili kitaplar basılmaktadır. Çünkü yeni nesil 1938 yılında 35 yaşındayken öldürülen ünlü "cangeçeiro"yu tanır. Aynı şekilde İngiliz ve Amerikalılar da zenginden alıp, yoksula veren Robin Hood'u, 20. yüzyılda Çinliler, ihtiyacı olana veren, serveti küçümseyen "Şans Yağmuru Sung Chian"ı bilirler. Çünkü halklarında yazılanlar ve çizilenler onları bütün bir ulusun malı yapmıştır. Bu anlamda eşkiyaların yaşamasını entellektüellerin sağladığı söylenebilir.

Sosyal eşkiyaların zamanımızda yeniden keşfedilmesi gene entellektüeller, yazarlar, film yapımcıları ve tarihçilerin çalışmaları sayesinde olmuştur. Bu çalışmalardan biri olan bu kitap, sosyal eşkiyalık fenomenini açıklamaya çalışırken öte yandan da bir ceylan kadar çevik, bir şahin kadar asil ve bir tilki kadar kurnaz olan Janosik, Sandor Rosza, Doubus, Doncho Vatach, Diego Corrientes, Jancu Jiano, Musolino, Gioliano, Bukovallas, Sığırtmaç Mihat, Çoban Andras, Santanon, Serralonga ve Garcia gibi kahramanları tanıtmaya çalıştı. Yaşadıkları bölgenin dışında kimse tarafından tanınmayan birkaç eşkiyanın dışında hemen hepsine değinmeye çalışıldı. Onlar halkları için Napolyon ya da

Bismark'dan daha önemliydiler ve haklarında özlem ve gurur dolu türküler yakıldı.

Kuku kuşu öttüğünde
Kuru bir ağaç dalında
Shuhaj'ı öldürdüler
Ve günler zor şimdi.[2]

Çünkü eşkiyalar resmi tarih kitaplarından öte bir anlam taşıyan yazılmamış bir tarihe, halkın anılarına mal olmuşlardır. Olayları anlatan değil onları belirleyen bir tarihin parçasıdırlar. Yoksulların teorik olarak değiştirilebilecek, fakat gerçekte değiştirilmeyen dünyasının, onlara eşitliği vadeden kralların ve adaleti gerçekleştirmeye çalışan insanların birer simgesidirler. Eşkiya mitlerinin bizi hâlâ etkilemesinin nedeni işte budur. Bu konuda son sözü hemen herkesten daha iyi yazan Ivan Olbracht'a bırakalım.

"İnsanın adalete doymak bilmez bir özlemi vardır. Bunu ona vermeyen sosyal düzene karşı ruhunun derinliklerinden kopan bir isyan duyar. Yaşadığı düzeni, hatta bütün kainatı adaletsizlikle suçlar. İçinde herşeyi değiştirebilmek için inatçı bir istek besler. Hiçbir zaman elde edemeyeceği şeyleri elde etmek tutkusuyla yanar. Belki de her yaşta, her dinde, her ulusta, her sınıf insan içinde bir önemi olan sagaların -öykülerin- temelinde bu tutku vardır.[3] Bu öyküler bizim tutkularımızı da dile getirmektedir. İşte bu yüzden Robin Hood bizim de kahramanımızdır ve öyle kalacaktır."

Eşkiyalık ve Kadın

Eşkiyalar kadına çok düşkün olduklarından ve konumları da erkeklik gösterilerini gerektirdiğinden, kadının eşkiyalıkta oynadığı belli başlı rol sevgili olmaktır. Sosyal olmayan eşkiya cinsel gereksinmelerini ırza geçerek giderirdi. Böyle durumlarda çoğunlukla kurbanlarının, başlarına gelenden kimseye söz etmeyeceğinden emindiler. "Sonradan gerillalara katılan Kolombiyalı bir kız şöyle anlatıyordu; "Bizim başımıza gelenden utanarak onlar hakkında kimseye birşey anlatmayacağımızı garanti etmek için, bir de neler yapabileceklerini göstermek için bu yola başvuruyorlardı."[1] Fakat Machiavelli'nin asırlar önce gözlediği gibi kadınlara sataşmak halkın nefretini kazanmak için yeterli sebeptir. Varlığı halkın desteğine ve hoşgörüsüne bağlı olan eşkiyalar cinsel içgüdülerine hakim olmak zorundadır. Lampiao'nun çetesinde kural, cezalandırmak, öcalmak, terör yaratmak gibi yeterli bir sebep olmadıkça asla ırza geçmemekti. Politik köylü gerillalar bu kurala titizlikle uyarlardı: "Bir kadının ırzına geçen bir gerilla mahkeme edilir. Fakat eşkiyalarda olduğu gibi gerillalarda da, "Eğer kadının rızası varsa o zaman mesele kalmaz. Bu doğal bir şeydir."[2]

Tipik olarak eşkiyalar değişik kadınları ziyaret ederler. Bu da eşkiyalar arasında birden fazla kadınla düşüp kalkmanın yaygınlaşmasına sebep olur. Fakat erkekleriyle bu derbeder hayatı paylaşan kadınlar çok enderdir. Lampiao'nun Kuzey batı Brezilya'da buna izin veren tek eşkiya lideri olduğu anlaşılmaktadır.

Öyleyken bile uzun ve tehlikeli yolculuklara çıkarlarken kadınları geride bırakmayı tercih ederlerdi. Kadınlar buna karşı çıksa bile durum değişmezdi. Çünkü bir erkeğin sevdiği kadının yanında olması, gerektiği gibi dövüşmesine engel olur.[3]

Çete içinde kadınlar normal olarak kabullendikleri cinsel rolün dışına çıkamazlardı. Silah taşımaz ve dövüşe katılmazlardı. Lampiao'nun karısı Maria Bonita nakış işler, dikiş diker, yemek pişirir, şarkı söyler, dans eder ve çocuklarını bir çalılıkta doğururdu. Gerektiği zaman dövüşe de katılırdı. Fakat genellikle dövüşün dışında kalır ve kocasına dikkatli olmasını öğütlerdi.[4] Oysa Lampiao'nun yaveri Corisco'nun karısı Dadà tek başına bir çeteyi yönetebilecek yetenekteydi. Erkekler çetesi içinde küçük bir kadınlar azınlığının bulunmasının çeşitli sakıncaları vardır. Herşeyden önce eşkiyaların otoriter eşkiya liderine karşı duydukları korku kadınların onları küçümsemesine sebep olurdu. Özellikle sağlam bir politik bilince sahip bulunan köylü gerillalar arasında kadınların bulunması disiplini ve davanın ciddiyetini zedelerdi. Eşkiyaların kadın mahkumlara sataşmamalarının ve yanlarına kadın almaya pek yanaşmamalarının başlıca sebebi budur. Bir grup içindeki dayanışmayı hiçbir şey cinsel rekabet kadar kolaylıkla bozamaz.

Kadının eşkiyalıktaki ikinci ve daha az bilinen rolü de dış dünya ile bağ kurmak ve eşkiyayı desteklemektir. Genellikle yardım ettikleri eşkiyalar akrabaları, kocaları ya da sevgilileridir. Bu konuda söyleyecek fazla bir şey yoktur.

Üçüncü rolleri ise eşkiyalıktaki. Çok az kadın etkin savaşçılar olarak karşımıza çıkmakla birlikte Balkan haydut baladlarında sözü geçen bu tip olaylar vardır. (Beşinci bölüme bakınız.)[5] Örneğin Piura'da, Perululların yaşadığı bölgede 1917-37 yılları arasında, bazıları lider durumuna gelen, birkaç kadın eşkiya görülmektedir. Bunlardan Chulucanaslı Rosa Palma bu devrin en ünlü eşkiya lideri Froilân Alama'nın bile saygısını kazanmıştı.

Morropon'lu Rosa Ruirias dövüşken bir çetedendi. İki eşkiyanın kız kardeşi, bir diğerinin de sevgilisi olan Barbara Ramos, Huapalas çiftliğindendi.*[6] Bu kadınlar ata binmekle, keskin nişancı olmakla ve cesaretleriyle ün kazanmışlardı. Cinsiyetleri dışında onları erkek eşkiyalardan ayıran hiçbir şey yoktu.

Bu fenomene çözüm getirecek bir ipucu sadece kayıtlara geçmekle kalmayıp, eşkiya efsanelerinde ayrı bir yeri bulunan, (erkek giysileri giydiği söylenir) Màrquez Zafra gibi serranaların* (Dağ kadınlarının) çıktığı Andalusia'da aranabilir. Genellikle bir serrana şerefiyle oynayan erkekten öcalmak için kanundışı olur.

Bağrında eşkiyalığı barındıran toplumlarda, şerefiyle oynanan kadın, intikamını aldığı sürece erkek eşkiyalar arasında itibar kazanır. Eşkiyalığın klasik vatanı olan Akdeniz ülkelerinde ve Latin Amerika'da şerefsizliğe uğrayan kadınlarının öcünü almak, erkekleri kanundışılığa iten önemli bir etkendir. Bu da diğer etkenler gibi onun, yaşadığı toplumun değerlerini paylaştığını göstermektedir.

* Bunlarının sonlarının ne olduğu bilinmemektedir. Öldürülen ve tutuklanan eşkiyalar arasında isimlerine rastlanmamıştır.[7]

Bibliyografya

SOSYAL EŞKİYALIK NEDİR?

1) Molise, **Storia del brigantaggio dopo l'unità**, Milan 1964, sayfa: 131.

2) Umana Luna, **La Violencia en Colombia**, Bogota, 1964, Cilt: II, sayfa: 287-97.

3) Le brigandage en Macédoine: **Un rapport confidentiel au gouvernement bulgare**, Berlin 1908, sayfa: 38. Bilgiyi veren Birkbeck Kollejinden Prof. D. Dakin.

4) D. Eeckhaute, **Les brigands en Russie du dix-septiéme au dixneuviéme siecle 1965**, sayfa: 174-5.

5) E. Alabaster, **Notes and commentaries on the Chinese, criminal law**, Luzak and Co, sayfa: 400-402.

6) E. Lopez Albujar, **Los Caballeros del delito**, Lima 1936, sayfa: 75-76.

7) W. Crooke, **The tribes and castes** of **the North -West Provinces and Oudhe**, Kalkuta 1896, Cilt I, sayfa: 49.

8) F. Molfese, aynı eser , sayfa: 130.

9) M.I.P de Queiroz, **os cangaçeiros: les bandits d'honneur, brésiliens**, Paris 1968, sayfa: 142, 164.

10) R. Rowland, **'Cantadores' del nordeste brasileno in Aportes**, 3 Ocak 1967, sayfa: 138.

KİM EŞKİYA OLUR?

1) G. Rosen hakkında Otobiyografi. **Die Balkan-Haiduken**, Leipzig, 1878, sayfa: 78.

2) Molfese, aynı eser. Sayfa: 127-8.

3) Hobsbawm, **Primitive Rebels**, Manchester University press, 1959. Lopez Albujar, aynı eser, sayfa: 126.

4) Alejandro Franco, **'El Aymara del siglo XX'in Amauta (Lima)** 23, 1929, Sayfa: 88.

5) Molfese, aynı eser, sayfa: 367-82.

6) A. H. Smith, **Village Life in China**, New York, Chicago ve Toronto, 1899, sayfa: 213-17.

7) F.C.B. **Ave-Lallemant, Das deutsche Gaunerthum**, Leipzig, 1858-62, sayfa: 91.

8) G. Kraft, **Historische Studien zu Schillers Schauspiel 'Die Räuber'**, Weimar, 1959.

9) Avé-Lallemant, aynı eser, sayfa: 241.

ERDEMLİ EŞKİYA

l) Pearl Buck (çevirmen), **All men are brothers,** New York, 1937, sayfa: 1258.

2) E. Morselli and S. de Sanctis, **Biografia di un bandito:** Giuseppe Musolino, **di fironte alla psichiatra ed alla sociologia**, Milan, sayfa: 175.

3) C. Bernaldo de Quiros, **El bandolerismo en Espano y** Mexico, 1959, sayfa: 59.

4) M. Pavlovich, **'Zelim Khan et le brigandage au Caucase** (İn Rev du monde musulman XX), 1912, sayfa: 144, 146.

5) V Zapata Cesti, **La delincuencia en el Peru**, Lima n.d, sayfa: 175.

6) M.L. Guzman, **The memoirs of Pancho Villa**, Austin, 1965, sayfa: 8.

7) Alberto Carrillo Ramirez, **Luis Pardo, 'El Gran Bandido',** Lima, 1970, sayfa: 117-18, 121.

8) Miguel Barnet, **Cimarron,** Havana 1967, sayfa: 87-8.

9) R. V Russell, **The tribes and castes of the Central Provinces Of India,** Macmillan, 1916, 4. bölüm I, sayfa: 60; Charles Hervey **Some records of crime**, Simpson, 1892, I, sayfa: 331.

10) Kent L. Steckmesser, "Robin Hood and the American cutlaw, in **Journal of American Folklore,** 79, Nisan-Haziran 1966, sayfa: 350.

11) Pearl Buck (Çevirmen) aynı eser, sayfa: 328.

12) J. Martinez-Alier, **La Estabilidad del latifundismo,** Paris, 1968, 1-6. bölümler.

13) J. Caro Baroja, **Ensayo sobre la leteratura de Cordel**, Madrid, 1969, sayfa: 375.

14) A. V Schweiger-Lerchenfeld, **Bosnien**, Vienna, 1878, sayfa: 122.

15) Bütün bilgileri Douglas Dakin'in **The Greek struggle in Macedonia**, adlı yapıtından aldım. Selanik, 1966.

16) F. Kanitz, **La Bulgarie danubienne**, Paris, 1882, sayfa: 346.

17) Special number on Calabria of II Ponte 1950, sayfa: 1305.

18) Juan Regla Campistol and Joan Fuster. **El bandolerisme català,** Barcelona, 1963, II, sayfa: 35.

19) C. G. Harper, **Half-hours with the highwaymen**, London, 1908, II. sayfa: 235.

ÖCALICILAR

l) Antonio Theodoro dos Santos, 'Lampiao, king of the bandist' **in Poeta Garimpeiro**, Chapbook, Sao Paulo, 1959.

2) Nertan Macedo, aynı eser, sayfa: 183.

3) Paris Lozano, **'Los guerilleros del Tolima'** in Revista de las Indias, Bogota, 1936, I, No. 4, sayfa: 31

4) Y Kemal, **İnce Memed**, Collins, 1961, sayfa: 56.

5) Guzman, Fals Borda, Umana Luna, aynı eser, I, sayfa: 182.

6) Aynı eser, II, sayfa: 327-8.
7) Ivan Olbrach, **Berge und Jahrhunderte**, East Berlin, 1952, sayfa: 82-3.

HAYDUTLAR

1) From A. Dozon, **Chansons populaires bulgares inédites**, Paris, 1875, sayfa: 208.
2) A. Strausz, **Bulgarische Volksdichtungen**, Vienna and Leipzig, 1895, sayfa: 295-7
3) **Le brigandage en Macedoine,** loc cit., For the absence of homosexuality among Brazilian bandits, E. de Lima op. cit, p. 45.
4) **A**. Dozon, aynı eser, sayfa: 184.
5) J. Baggalay, **Klephtie ballads**, Blackwell 1936, sayfa: 18-19; C. J. **Jirecek, Geschihte der Bulgaren,** Prague 1876, sayfa: 474.
6) J.C.V.Engel, **Staatskunde und Geschihte von Dalmatien, Croatien und Slavonien**, Halle, 1798, sayfa: 232.
7) Marko Fedorowitsch, **Die Slawen der Türkei**, Dresden and Leipzig, 1844, II, sayfa: 206.

EKONOMİK VE POLİTİK AÇIDAN EŞKİYALIK

1) J. Usang Ly, **in Journal of Race Development**, 8, 1917-18, sayfa: 370.
2) Leonardo Mota, **No tempo de Lampiao**, Rio de Janeiro, 1968, sayfa: 55-6
3) M.I.P de Queiroz, aynı eser, sayfa: 9-10.
4) Leonardo Mota, aynı eser, sayfa: 54.
5) R. V Russell, aynı eser, cilt I, sayfa: 52-3. Cilt III, sayfa: 237-9, 474.
6) O. Anselmo, aynı eser, sayfa: 528-36.
7) Teniente Coronel (R) Genaro Matos, **Operaciones Irregulares al norte de Cazamarca** 1924-5, Lima, 1968.
8) Romulo Merino Arana, **Historia policial del Peru,** Lima, sayfa: 177-8; G. Matos, aynı eser, sayfa: 390-98.
9) G. Matos, aynı eser, sayfa: 75
10) D.Eeckhaute, aynı eser, sayfa: 201-2.

EŞKİYALAR VE DEVRİM

1) J. Delumeau, **Vie économique et sociale de Rome dans la seconde moitié du seizième siècle,** Paris, 1957-9, II, sayfa: 557
2) P.M. van Wulfften-Palthe, **Psychological aspects of the Indonesian problem,** Leiden, 1949, sayfa: 32.
3) J. Koetschet, **Aus Bosniens letzter Türkenzeit**. Vienna and Leipzig 1905,

sayfa: 6-8.

4) **District gazetteers** of **United Provinces,** Allahabad 1911, I, sayfa: 185.

5) Sartono Kartodirdyo, The peasants' revolt of Banten in 1888, Hague, 1966, sayfa: 23.

6) Wulfften-Palthe, aynı eser, sayfa: 34.

7) Pavlovich, aynı eser, sayfa: 146, 159.

8) M.L. Guzman, aynı eser.

9) Stuart Schram, Mao Tse-tung, Penguin, 1966, sayfa: 43.

10) Luis Gonzales, **Pueblo en vilo,** Mexico DF, 1968, sayfa: 251.

ÜLKÜCÜ SOYGUNCULAR (EXPROPRIATORS)

1) E. Lister, 'Lessons of the Spanish Guerilla War (1939-51)' in World Marxist Review 8, II, 1965, sayfa: 53-8; Tomas Cossias, **La lucha contra el** "Maquis" en Espana, Madrid, 1956.

SİMGE OLARAK EŞKİYALIK

1) A. J. Paterson, The Magyars: **their country and institutions,** London, 1869 I, sayfa: 213.

2) I. Olbracht, **Berge and Jahrhunderte**, sayfa: 113.

3) I. Olbracht, **Der Räuber Nikola Schuhaj,** sayfa: 76-7.

EŞKİYALIK VE KADIN

1) **Diario de un guerillero Latinamericano**, Montevideo, 1968, sayfa: 60.

2) Aynı eser, sayfa: 60-61.

3) M.I.P.de Queiroz, aynı eser, sayfa: 179.

4) Aynı eser, sayfa: 183.

5) C. J. Jirecek, aynı eser, sayfa: 476.

6) V Zapata Cesti, aynı eser, sayfa: 205-6.

7) In R. Merino Arana, aynı eser.

8) Julio Caro Baroja'nın onlar hakkındaki görüşleri, aynı eser, sayfa: 389-90.

Kederli olduğumuz doğrudur. Çünkü hep hüküm giydik. Efendiler kalem kullanır, biz silah; tarlalar onların dağlar bizimdir.

2. BASIM